



**T.C.**

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ  
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**SERAMİK ANASANAT DALI**

**GELENEKSEL ÇANAKKALE SERAMİKLERİNİN TARİHSEL  
SÜRECİ VE BİR ÇOCUK KİTABI UYGULAMASI**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**YASİN ŞAHİN**

**Tez Danışmanı  
DOÇ. YEŞİM ZÜMRÜT**

**ÇANAKKALE – 2022**





T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ  
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SERAMİK ANASANAT DALI

**GELENEKSEL ÇANAKKALE SERAMİKLERİNİN TARİHSEL  
SÜRECİ VE BİR ÇOCUK KİTABI UYGULAMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YASİN ŞAHİN

Tez Danışmanı  
DOÇ. YEŞİM ZÜMRÜT

ÇANAKKALE – 2022



T.C.  
**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ**  
**LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**



Yasin ŞAHİN tarafından Doç. Yeşim ZÜMRÜT yönetiminde hazırlanan ve **10/01/2022** tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Geleneksel Çanakkale Seramiklerinin Tarihsel Süreci Ve Bir Çocuk Kitabı Uygulaması**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Seramik Anasanat Dalı**’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

**Jüri Üyeleri**

**İmza**

Doç. Yeşim ZÜMRÜT

(Danışman)

Doç. Ayşe BALYEMEZ

Dr. Öğr. Üyesi Müjde YÜCEL COŞAR

.....

.....

.....

Tez No : 10441319

Tez Savunma Tarihi : 10/01/2022

Doç. Dr. Yener PAZARCIK

Enstitü Müdürü

.././2022

## ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Yasin ŞAHİN  
10/01/2022

## ÖNSÖZ

“Geleneksel Çanakkale Seramiklerinin Tarihsel Süreci Ve Bir Çocuk Kitabı Uygulaması” İsimli tez çalışması kapsamında, Çanakkale seramiklerinin 17. yy’dan 19. yy’a kadar aktif üretim süreci araştırılmış ve incelenmiştir. Tarihsel olarak değişim ve gelişimi gözlemlenmiş, Türkçe ve yabancı kaynaklardan yararlanılarak yıllar içindeki süreci ortaya konulmuştur. Tez kapsamında ilköğretim çağındaki çocuklar öncelikli hedef kitlesi olarak belirlense de her yaştan bireye hitap edecek Çanakkale seramiklerinin öneminin ve tarihsel sürecinin vurgulandığı bir hikâye kitabı tasarlanmıştır.

Tez çalışması sürecinde danışmanlığımı kabul etme nezaketinde bulunan, samimiyetini ve desteğini hiç esirgemeyen, projemin tamamlanması için beni cesaretlendiren ve elinden geleni yapan hocam Doç. Dr. Yeşim ZÜMRÜT’e; her zaman maddi ve manevi destekçim olan, beni motive eden aileme ve yol arkadaşım Minel’e; çizimlerimi beğenerek her zaman bana destek veren yeğenim Melis’e; ihtiyacım olduğu sürece yardımını esirgemeyen arkadaşım Yiğit’e teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Yasin ŞAHİN  
Çanakkale, Ocak 2022

## ÖZET

# GELENEKSEL ÇANAKKALE SERAMİKLERİNİN TARİHSEL SÜRECİ VE BİR ÇOCUK KİTABI UYGULAMASI

Yasin ŞAHİN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Seramik Anasanat Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Yeşim ZÜMRÜT

10/01/2022, 106

Çanakkale seramikleri form, desen, dekor anlayışı hitap ettiği kitle, üretilme amacı bakımından Kütahya ve İznik seramiklerinden ayrılır. Bir deniz kenti olan Çanakkale’de üretilen ve üslubu ile dikkat çeken bu seramiklerin, dünyaya yayılması kaçınılmaz olmuştur. Kente gelen yerli ve yabancı seyyahların kentle ilgili gözlemlerini paylaşırken Çanakkale seramiklerinden bahsettiği, hediyelik eşya olarak satın aldığı, kentte bulunan konsolosluklar, konsolosluklara gelen konuklarca bu seramiklerin tercih edildiği ve resmi raporlarda yer aldığı görülmektedir. Aktif bir şekilde üretilen bu seramikler, dünyaya yayılmasıyla beraber farklı ülkelerdeki müzelerde yerlerini almıştır. Dünya fuarlarına katılan Osmanlı’nın, katıldığı fuarların bazılarında Çanakkale seramiklerini de sergilediği ve bu seramiklerin büyük beğeni kazandığı görülmektedir.

Tarih boyunca mağara resimlerindeki günlük yaşam sahnelerinden kap kacakların üzerindeki betimlemelere kadar insanoğlunun kendini anlatmak gününü belgelemek iz bırakmakla ilgili kaygısı devam etmiştir. Yazılı olmayan bir dil oluşmuş yüzyıllar boyunca da bu dil varlık göstermiştir. Buradan çıkışla dünyada ve Türkiye’de yer edinmiş olan geleneksel Çanakkale seramiklerinin, farklı bir sanat dalı olan illüstrasyon ile beraber bir araya gelmesi amaçlanmış, tezin çıktısı olarak geleneksel Çanakkale seramiklerinin tarihsel sürecini anlatan, her yaşta bireyin özellikle çocukların okuyacağı bir hikâye kitabı tasarlanmıştır. Geleniğin sahiplenilmesi ve aktarılması noktasında geniş kitlelere ulaşması hedeflenmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Çanakkale, Seramik, Seyyah, Konsolos, İllüstrasyon

## ABSTRACT

### THE HISTORICAL PROCESS OF TRADITIONAL ÇANAKKALE CERAMICS AND A KIDS BOOK IMPLEMENTATION

Yasin ŞAHİN

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Science Thesis in Ceramic

Doç. Yeşim ZÜMRÜT

10/01/2022, 106

Çanakkale ceramics differ from Kütahya and Iznik ceramics in terms of form, pattern, decor concept, the mass they appeal to, and the purpose of production. It was inevitable that these ceramics, which were produced in Çanakkale, a sea city, attracting attention with their style, spread to the world. While sharing the observations of the local and foreign travelers about the city, it is seen that Çanakkale ceramics are mentioned, bought as souvenirs, these ceramics are preferred by the consulates in the city and the guests coming to the consulates, and these ceramics are included in the official reports. These actively produced ceramics have taken their places in museums in different countries with their spread to the world. It is seen that the Ottomans participating in the world fairs also exhibited Çanakkale ceramics in some of the fairs they attended and these ceramics were appreciated.

Throughout history, from daily life scenes in cave paintings to depictions on earthenware, humankind's concern about documenting the day of self-expression and leaving a mark has continued. An unwritten language has emerged and this language has existed for centuries. From here, it is aimed to bring together the Traditional Çanakkale Ceramics, which have gained a place in the world and in Turkey, together with illustration, which is a different branch of art. As the output of the thesis, a story book that tells the historical process of traditional Çanakkale ceramics and that will be read by individuals of all ages, especially children, has been designed. It is aimed to reach large masses at the point of owning and transferring the tradition.

**Keywords:** Çanakkale, Ceramic, Traveler, Consul, Illustration



## İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
JÜRİ ONAY SAYFASI .....	i
ETİK BEYAN .....	ii
ÖNSÖZ .....	iii
ÖZET .....	iv
ABSTRACT .....	v
İÇİNDEKİLER .....	vi
KISALTMALAR .....	ix
GÖRSELLER DİZİNİ .....	x
TABLolar DİZİNİ .....	xvi

### BİRİNCİ BÖLÜM GİRİŞ

1.1. Çanakkale .....	2
1.2. Çanakkale Seramikleri .....	5
1.2.1. Erken Evre: 17. yy. Sonları - 19. yy. Başları .....	11
1.2.2. Geç Evre: 19. yy. Başları - 20. yy. Başları .....	13

### İKİNCİ BÖLÜM

#### SEYYAHLAR VE KONSOLOSLUKLARIN KALEMİNDEN ÇANAKKALE SERAMİKLERİ

2.1. Seyyahların Kaleminden Çanakkale Seramikleri .....	19
2.1.1. Evliya Çelebi .....	19
2.1.2. William Joseph Grelot .....	20
2.1.3. Richard Pococke .....	21
2.1.4. Edmund Chishull .....	21
2.1.5. Richard Chandler .....	22
2.1.6. The Scots Magazine .....	23
2.1.7. James Dallaway .....	23
2.1.8. John Sibthorp .....	24

2.1.9.	Guillaume-Antoine Olivier .....	25
2.1.10.	Peter Edmund Laurent .....	26
2.1.11.	Josiah Conder .....	26
2.1.12.	Matthew Jones .....	27
2.1.13.	Joseph François Michaud .....	28
2.1.14.	John Purdy .....	29
2.1.15.	Friedrich von Tietz .....	29
2.1.16.	Helmuth Karl Bernhard von Moltke .....	30
2.1.17.	William Knight .....	31
2.1.18.	Albert Smith .....	32
2.1.19.	Gustave Flaubert .....	32
2.1.20.	Jean Henri Abdolonyme Ubigini .....	33
2.1.21.	Şerif Korkmaz .....	33
2.1.22.	John Beddoe .....	35
2.1.23.	Marianne Young .....	35
2.1.24.	Lady Anna Brassey .....	36
2.1.25.	Lady Dufferin .....	37
2.1.26.	Lucy Mary Jane Garnett .....	38
2.1.27.	William Cochran .....	38
2.1.28.	Vital Cuinet .....	39
2.1.29.	William Cowper .....	42
2.1.30.	James Frederick Blacker .....	43
2.1.31.	George Abel Schreiner .....	44
2.2.	Konsolosların Kaleminden Çanakkale Seramikleri .....	45
2.2.1.	John H. Goodenow .....	45
2.2.2.	Emile Vitalis .....	46
2.2.3.	William Henry Wrench .....	46
2.2.4.	Frederick Arthur Cortazzi .....	47
2.2.5.	M. Cabanel .....	47

### ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

#### DÜNYA FUARLARINDA VE MÜZELERDE ÇANAKKALE SERAMİKLERİ

3.1.	Dünya Fuarlarında Çanakkale Seramikleri .....	49
3.1.1.	1855 Dünya Fuarı .....	50

3.1.2.	1862 Dünya Fuarı .....	51
3.1.3.	1867 Dünya Fuarı .....	52
3.1.4.	1876 Dünya Fuarı .....	55
3.2.	Müzelerde Çanakkale Seramikleri .....	57
3.2.1.	Ankara Etnoğrafya Müzesi .....	58
3.2.2.	The Ashmolean Museum of Art and Archaeology (Oxford Ashmolean Müzesi) .....	60
3.2.3.	Benaki Museum (Benaki Müzesi) .....	61
3.2.4.	Çanakkale Seramik Müzesi .....	64
3.2.5.	Çinili Köşk .....	67
3.2.6.	Durham University Oriental Museum (Durham Üniversitesi Doğru Müzesi) .....	69
3.2.7.	Fitzwilliam Museum .....	70
3.2.8.	Glasgow Burrell Collection .....	71
3.2.9.	Hetjens Museum .....	72
3.2.10.	The Metropolitan Museum of Art (Metropolitan Sanat Müzesi) .....	73
3.2.11.	National Museum Scotland (İskoçya Ulusal Müzesi) .....	74
3.2.12.	Sadberk Hanım Müzesi .....	75
3.2.13.	Suna ve İnan Kıraç Müzesi .....	76
3.2.14.	The British Museum .....	77
3.2.15.	Victoria and Albert Museum .....	79

#### DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

#### GELENEKSEL ÇANAKKALE SERAMİKLERİ İLLÜSTRASYONLARI İLE ÇOCUK KİTABI UYGULAMASI

4.1.	İsmail Bütün ile 17.09.2021 Tarihli Röportaj .....	83
4.2.	Çanak - Kale Hikâye Kitabı .....	87

#### BEŞİNCİ BÖLÜM

#### SONUÇ VE ÖNERİLER

KAYNAKÇA .....	100
ÖZGEÇMİŞ .....	I

## KISALTMALAR

<b>yy</b>	Yüzyıl
<b>vb</b>	Ve benzeri



## GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel No	Görsel Adı	Sayfa No
Görsel 1	Troy, Greece haritası <a href="https://digitised-collections.unimelb.edu.au/bitstream/handle/11343/23750/288804_walker108.jpg?sequence=5&amp;isAllowed=y">https://digitised-collections.unimelb.edu.au/bitstream/handle/11343/23750/288804_walker108.jpg?sequence=5&amp;isAllowed=y</a> .	3
Görsel 2	Çimenlik kalesi <a href="https://www.kulturportali.gov.tr/repoKulturPortali/large/SehirRehberi/GezilecekYer/20191112130139024_THK%20ORHAN%20OZGULBAS%20CANAKKALE%20Cimenlik%20Kalesi.jpg?format=jpg&amp;quality=50">https://www.kulturportali.gov.tr/repoKulturPortali/large/SehirRehberi/GezilecekYer/20191112130139024_THK%20ORHAN%20OZGULBAS%20CANAKKALE%20Cimenlik%20Kalesi.jpg?format=jpg&amp;quality=50</a> .	4
Görsel 3	Kilitbahir kalesi <a href="https://i2.cnnurk.com/i/cnnurk/75/400x0/5abb5fd4ae78490ae438fcb0.jpg">https://i2.cnnurk.com/i/cnnurk/75/400x0/5abb5fd4ae78490ae438fcb0.jpg</a> .	4
Görsel 4	Halide Okumuş, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale'nin yeri ve seramik açısından önemi.	6
Görsel 5	Yasin Şahin, Erken evre Çanakkale seramikleri, Kişisel Arşiv 2021.	13
Görsel 6	Yasin Şahin, Geç evre aydınlatma elemanları, Kişisel Arşiv 2021.	14
Görsel 7	Yasin Şahin, Geç evre hayvan ve insan biçimli kaplar, Kişisel Arşiv 2021.	15
Görsel 8	Yasin Şahin, Geç evre ısıtma elemanları, Kişisel Arşiv 2021.	15
Görsel 9	Yasin Şahin, Geç evre içecek kapları, Kişisel Arşiv 2021.	16
Görsel 10	Yasin Şahin, Geç evre yemek kapları, Kişisel Arşiv 2021.	17
Görsel 11	Yasin Şahin, Geç evre işlevsel kaplar, Kişisel Arşiv 2021.	17
Görsel 12	Çanakkale seramiği, at illüstrasyonu Blacker, James Frederick (1982), The ABC of Collecting Old English Pottery, 43.	44

<b>Görsel 13</b>	1855 Dünya fuarı illüstrasyonu İstanbul Fuar Merkezi (2012), Türkiye Fuar Albümü, 22.	50
<b>Görsel 14</b>	1862 Londra dünya fuarı mimarisi İstanbul Fuar Merkezi (2012), Türkiye Fuar Albümü, 26-27.	52
<b>Görsel 15</b>	1867 Dünya fuarında kurulan Türk köyü İstanbul Fuar Merkezi (2012), Türkiye Fuar Albümü, 36.	53
<b>Görsel 16</b>	1867 Dünya fuarı alanı İstanbul Fuar Merkezi (2012), Türkiye Fuar Albümü, 38.	54
<b>Görsel 17</b>	1876 Dünya fuarı illüstrasyonu İstanbul Fuar Merkezi (2012), Türkiye Fuar Albümü, 64-65.	55
<b>Görsel 18</b>	1876 Dünya fuarında sergilenen Çanakkale seramikleri Smith, Walter (1876), Masterpieces of the Centennial Exhibition 1876 Volume 2: Industrial Art, 188.	56
<b>Görsel 19</b>	1876 Dünya fuarında sergilenen Çanakkale seramikleri Smith, Walter (1876), Masterpieces of the Centennial Exhibition 1876 Volume 2: Industrial Art, 386.	56
<b>Görsel 20</b>	Kapaklı kap Esra Kılıçoğlu, Yüksek Lisans Tezi.	58
<b>Görsel 21</b>	Ördek biçiminde testi Esra Kılıçoğlu, Yüksek Lisans Tezi.	59
<b>Görsel 22</b>	At biçiminde testi Esra Kılıçoğlu, Yüksek Lisans Tezi.	59
<b>Görsel 23</b>	Testi Apaydın, Tuğba Diri (2021). Büyük Britanya Müze Koleksiyonlarındaki Bilinen Hayvan Figürlü Çanakkale Seramikleri, Dergipark, 271.	61
<b>Görsel 24</b>	Kandil Duygu Ekiz, Yüksek Lisans Tezi	62

<b>Görsel 25</b>	At biçimli kap Duygu Ekiz, Yüksek Lisans Tezi	62
<b>Görsel 26</b>	Halka gövdeli testi Duygu Ekiz, Yüksek Lisans Tezi	63
<b>Görsel 27</b>	Düz ağızlı testi Duygu Ekiz, Yüksek Lisans Tezi	64
<b>Görsel 28</b>	Yasin Şahin, Çanakkale seramik müzesi, Kişisel Arşiv 2021.	65
<b>Görsel 29</b>	Yasin Şahin, Küp, Kişisel Arşiv 2021.	65
<b>Görsel 30</b>	Yasin Şahin, Çanakkale seramikleri, Kişisel Arşiv 2021.	66
<b>Görsel 31</b>	Yasin Şahin, Çanakkale seramikleri, Kişisel Arşiv 2021.	66
<b>Görsel 32</b>	Yasin Şahin, Çanakkale seramikleri, Kişisel Arşiv 2021.	67
<b>Görsel 33</b>	Yasin Şahin, Gemi betimli tabak, Kişisel Arşiv 2021.	67
<b>Görsel 34</b>	Yasin Şahin, Rozet motifli testi, Kişisel Arşiv 2021.	68
<b>Görsel 35</b>	Yasin Şahin, Rozet motifli kapaklı kap, Kişisel Arşiv 2021.	68
<b>Görsel 36</b>	Testi <a href="https://iif.durham.ac.uk/index.html?manifest=a10805&amp;canvas=7917">https://iif.durham.ac.uk/index.html?manifest=a10805&amp;canvas=7917</a>	69
<b>Görsel 37</b>	İçki kabı <a href="https://collection.beta.fitz.ms/id/image/media-38691">https://collection.beta.fitz.ms/id/image/media-38691</a>	70
<b>Görsel 38</b>	İçki kabı <a href="https://collection.beta.fitz.ms/id/image/media-38699">https://collection.beta.fitz.ms/id/image/media-38699</a>	70
<b>Görsel 39</b>	Tabak <a href="https://collection.beta.fitz.ms/id/image/media-38689">https://collection.beta.fitz.ms/id/image/media-38689</a>	71

<b>Görsel 40</b>	Çanakkale kap Tuğba Diri Apaydın, Doktora Tezi.	72
<b>Görsel 41</b>	Kütahya ve Çanakkale seramikleri Okumuş Şen, Halide (2019). Koleksiyonlari Yerel, Bölgesel Ya Da Dünya Geneline Dayali Seramik Müzesi Örnekleri, Dergipark, 31.	72
<b>Görsel 42</b>	Çanakkale, 18. yy. tarihli, beyaz astarlı, sıraltı dekorlu tabak Okumuş Şen, Halide (2019). Koleksiyonlari Yerel, Bölgesel Ya Da Dünya Geneline Dayali Seramik Müzesi Örnekleri, Dergipark, 31.	73
<b>Görsel 43</b>	19. yy. Tarihli, beyaz astarlı, yeşil sırlı testi Okumuş Şen, Halide (2019). Koleksiyonlari Yerel, Bölgesel Ya Da Dünya Geneline Dayali Seramik Müzesi Örnekleri, Dergipark, 31.	73
<b>Görsel 44</b>	Tabak <a href="https://collectionapi.metmuseum.org/api/collection/v1/iiif/445234/877312/main-image">https://collectionapi.metmuseum.org/api/collection/v1/iiif/445234/877312/main-image</a>	74
<b>Görsel 45</b>	At biçimli kap <a href="https://www.nms.ac.uk/search.axd?command=getcontent&amp;server=Detail&amp;value=PF24632">https://www.nms.ac.uk/search.axd?command=getcontent&amp;server=Detail&amp;value=PF24632</a>	74
<b>Görsel 46</b>	Yasin Şahin, Gaz lambası, Kişisel Arşiv 2021.	75
<b>Görsel 47</b>	Yasin Şahin, Mangal, Kişisel Arşiv 2021.	75
<b>Görsel 48</b>	Yasin Şahin, “Efe” Biçiminde kapaklı şekerlik, Kişisel Arşiv 2021.	76
<b>Görsel 49</b>	Kabaralı testi <a href="http://seramik.kaleicimuzesi.com/seramik_tr.php?sid=170&amp;page=23">http://seramik.kaleicimuzesi.com/seramik_tr.php?sid=170&amp;page=23</a>	76
<b>Görsel 50</b>	Yazı takımı <a href="http://seramik.kaleicimuzesi.com/seramik_tr.php?sid=100&amp;page=14">http://seramik.kaleicimuzesi.com/seramik_tr.php?sid=100&amp;page=14</a>	77



<b>Görsel 51</b>	Yağ kandili <a href="http://seramik.kaleicimuzesi.com/seramik_tr.php?sid=157&amp;page=21">http://seramik.kaleicimuzesi.com/seramik_tr.php?sid=157&amp;page=21</a>	77
<b>Görsel 52</b>	Figür <a href="https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1981-0604-1">https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1981-0604-1</a>	78
<b>Görsel 53</b>	Figür <a href="https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1932-1015-1">https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1932-1015-1</a>	78
<b>Görsel 54</b>	Figür <a href="https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1935-0416-3">https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1935-0416-3</a>	79
<b>Görsel 55</b>	Hayvan modeli <a href="https://collections.vam.ac.uk/item/O335382/animal-model-unknown/">https://collections.vam.ac.uk/item/O335382/animal-model-unknown/</a>	79
<b>Görsel 56</b>	Kâse <a href="https://collections.vam.ac.uk/item/O85950/bowl-unknown/">https://collections.vam.ac.uk/item/O85950/bowl-unknown/</a>	80
<b>Görsel 57</b>	Kavanoz ve kapak <a href="https://collections.vam.ac.uk/item/O340840/jar-and-cover-unknown/">https://collections.vam.ac.uk/item/O340840/jar-and-cover-unknown/</a>	80
<b>Görsel 58</b>	Neandertallerin yaptığı ilk mağara resmi <a href="https://arkeofili.com/wp-content/uploads/2018/02/nean1.jpg">https://arkeofili.com/wp-content/uploads/2018/02/nean1.jpg</a>	82
<b>Görsel 59</b>	73,000 Yıllık, yapılan ilk resim <a href="https://arkeofili.com/wp-content/uploads/2018/09/guney2.jpg">https://arkeofili.com/wp-content/uploads/2018/09/guney2.jpg</a>	82
<b>Görsel 60</b>	Yasin Şahin, İsmail Bütün, Kişisel Arşiv 2021.	83
<b>Görsel 61</b>	Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin	89
<b>Görsel 62</b>	Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin	89
<b>Görsel 63</b>	Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin	90
<b>Görsel 64</b>	Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin	90

<b>Görsel 65</b>	Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin	91
<b>Görsel 66</b>	Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin	91
<b>Görsel 67</b>	Dijital illüstrasyon – Duru Zümrüt	92
<b>Görsel 68</b>	Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin	92
<b>Görsel 69</b>	Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin	93
<b>Görsel 70</b>	Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin	93
<b>Görsel 71</b>	Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin	94
<b>Görsel 72</b>	Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin	94
<b>Görsel 73</b>	Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin	95
<b>Görsel 74</b>	Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin	95
<b>Görsel 75</b>	Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin	96
<b>Görsel 76</b>	Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin	96
<b>Görsel 77</b>	Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin	97
<b>Görsel 78</b>	Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin	97

## TABLolar DİZİNİ

Tablol No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	Halide Okumuş, Yüksek Lisans Tezi Çanakkale’de bulunan seramik hammaddeleri ve merkezleri	6
Tablo 2	Yasin Şahin, Çanakkale seramik formları, Kişisel Arşiv	10
Tablo 3	1836 Yangında yanan dükkân ve mahzenler Korkmaz, Şerif (2010). Çanakkale’de Yangınlar (1836–1866), Dergipark, 56.	34
Tablo 4	1894 Senesinde Çanakkale nüfusu Cuinet, Vital (1894). La Turquie d'Asie géographie administrative, statistique v3, 744.	40
Tablo 5	Çanakkale’deki seramik fabrikaları ihracat bilgileri Cuinet, Vital (1894). La Turquie d'Asie géographie administrative, statistique v3, 725.	41
Tablo 6	Çanakkale’deki seramik fabrikaların personel bilgileri Cuinet, Vital (1894). La Turquie d'Asie géographie administrative, statistique v3, 726.	41
Tablo 7	Çanakkale’deki seramik fabrikalarının ihracat yaptığı ülkeler Cuinet, Vital (1894). La Turquie d'Asie géographie administrative, statistique v3, 727.	42
Tablo 8	Çanakkale’deki seramik fabrikaların personel bilgileri Bulletin consulaire français: recueil des rapports commerciau vol.19, 314.	48
Tablo 9	Çanakkale seramiklerinin ihracat yapıldığı bölgeler Bulletin consulaire français: recueil des rapports commerciau vol.19, 314.	48

## BİRİNCİ BÖLÜM

### GİRİŞ

“Geleneksel Çanakkale Seramiklerinin Tarihsel Süreci Ve Bir Çocuk Kitabı Uygulaması” başlıklı tez çalışmasıyla geleneksel Çanakkale seramiklerinin tarihsel süreçte yer alışı, form desen, biçim anlayışı, farklı kaynaklarda nasıl konumlandırıldığı incelenmiştir. Yapılan literatür taramasından farklı bir yaklaşım geliştirilerek geleneksel Çanakkale seramikleri; seyyahlar ve konsolosluklar gözüyle ve fuarlarda, müzelerde temsili noktasında ele alınmıştır.

Çalışma kapsamında Çanakkale seramikleri ile ilgili tezler, makaleler, kitaplar, yazılar ve röportajlar incelenmiştir. Türkçe kaynakların yanı sıra özellikle seyyahların ve konsoloslukların raporlarına İngilizce, Osmanlıca ve Fransızca kaynaklardan ulaşılmış, profesyonel çevirileri yaptırılarak bu kaynaklardan da tezde yararlanılmıştır.

Tez konusuna dair yapılan araştırmada konunun akademik anlamda tez, makale ve kitaplarda ele alındığı, geleneğin yaşatılması adına çok sayıda sempozyum, çalıştay organize edildiği, eğitim atölyeleri kurulduğu tespit edilmiştir. Ancak bu konuda çocuklara yönelik bir yazılı çalışmaya rastlanmamıştır. Tezin çıktısı olarak alana kıymetli bir katkı yapacağı inancıyla çocuklara yönelik bir hikâye kitabı tasarlanmıştır.

İnsanlığın ilk zamanlarından bugüne dek ihtiyaç duyulan kap kacaklar zamanla gelişim ve değişim göstermiştir. Zamanla sadece ihtiyaç olarak değil dekor amacıyla da seramikler üretilmeye başlamıştır. Farklı bölgelerde farklı amaçlar için kullanılan seramikler olduğu gibi 17. yy’dan 19. yy’a kadar aktif üretimi olan daha sonra seyrek biçimde önümüze çıkan Çanakkale seramikleri de bunlara örnektir. Hammadde ihtiyacını kent merkezinden, atölyelere yakın bir noktadan karşılayan, bu sayede üretimi ve maliyeti ucuz olan bu seramikler halk tarafından kolayca temin edilebilmiştir. Bir deniz kenti ve boğazıyla geçiş noktası konumunda olan Çanakkale’de üretilen bu seramikler deniz ticareti ile farklı coğrafyalara kolaylıkla ulaşabilmiştir. Bu sayede seyyahların ve konsolosların kaleminde yer bulan Çanakkale seramikleri zamanla müzelerde ve dünya fuarlarında da hak ettiği yeri almıştır.

Tezin birinci bölümünde; Çanakkale konum olarak ele alınmış, Çanakkale seramiklerinin erken evre ve geç evredeki form, dekor, üslup, renk, malzeme ve kullanım alanı bilgisine yer verilmiştir. Tezin ikinci bölümünde ise iki ana konudan bahsedilmiştir.

İlki; seramiklerin bir deniz kenti olan Çanakkale’de üretildiği, ticaretinin yapıldığı ve buraya gelen seyyahların satın aldığı seramikler ve kente dair gözlemleridir.

Bir diğeri ise o dönemde kentte bulunan Amerikalı, İtalyan, İngiliz, Rus ve Fransız konsoloslarının kendi ülkelerine yolladıkları raporlarda Çanakkale seramiklerinden nasıl bahsettiğidir. Tezin üçüncü bölümünde ise Osmanlı’nın katıldığı dünya fuarlarında sergilediği eserler arasında olan Çanakkale seramikleri incelemiş, Türkiye ve dünyaya yayılmış olan bu seramiklerin, hangi müzelerinde yer aldığı tespit edilmiştir. Dördüncü bölümde illüstrasyon sanatı hakkında bilgi verilip seramik ile olan ilişkisine değinilmiş, Çanakkale seramiklerinin yaşayan son temsilcilerinden olan İsmail Bütün usta ile yapılan röportajdan elde edilen bilgiler ile Çanakkale seramiklerini gelecek nesillere aktarabilmek amacıyla bir hikâye kitabının illüstrasyonları çizilmiş ve metni yazılmıştır.

Çalışmada konuyla ilgili kaynaklara ulaşabilmek için, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi kütüphanesinin veri tabanlarına erişilmiş, YÖK tez arama sayfasından yararlanılmış. Çanakkale seramikleri ve illüstrasyonlarla ilgili yabancı ve Türkçe yayınlanmış kaynaklar irdelenmiştir. Görsel verilerin toplanmasında basılı kaynakların yanı sıra internetten de yararlanılmıştır.

## **1.1. Çanakkale**

Çanakkale binlerce yıldır farklı uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Bölgesel olarak Çanakkale’nin bilinen ilk ismi Alexandria Troas, kısaca Troas’tır. Türkiye’nin batı kıyısının kuzeyine yakın, Bozcaada’nın güneyinde olan bir Antik Yunan kentidir. Burada dönemsel olarak farklı bölgelere yerleşim olmuştur. Tarihsel olarak önemli dönemlere ve olaylara ev sahipliği yapmış olan Troas aynı zamanda, Homeros tarafından yazılan destandan biri olan İlyada’da bahsi geçen Troia Savaşı’nın gerçekleştiği antik kenttir. Bu bölgede Troia 33 katman olarak 9 bölüme ayrılmıştır. Bu yüzden Troia kısaca 9 katman olarak incelenmiştir. Bu yerleşimi, Fransız haritacılığının babası olarak bilinen Nicolas Sanson, yaptığı bir atlasta göstermiştir. Yayınladığı haritanın ismi “Troy, Greece”dir.



Görsel 1. Troy, Greece haritası

Çanakkale Boğazı, Balkanları (Avrupa) Gelibolu yarımadası boyunca Ön-Asya'dan ayıran uzun dar bir boğazdır. Boğazın antik zamandan isimleri vardır. Bunlar Dardenelles ya da Dardanelya (Dardanos'un Geçidi) ve Hellespont ya da Hellespontos (Helle'nin Denizi)'dur.

Antik çağda, bugünkü Çanakkale bölgesinin, mitolojideki bir söylentiye göre Hellespont veya Hellespontos adıyla anılmıştır. Kral Athamos'un kızı Helle, Kafkasya'ya gitmek için boğazdan geçerken denize düşüp boğulmuştur. Hellespontos adının, Helle adından geldiği söylenmektedir. Doğu Roma İmparatorluğunun sonuna kadar bu ad kullanılmıştır (Yaman, 1982: 1816).

Bölgeye Türklerin ilk olarak gelişi 11. yy. sonlarında Çaka Bey'in deniz seferi ile olmuştur. Ardından Türklerin hâkimiyeti 1361 yılından itibaren bölge Osmanlı İmparatorluğu'na katılana kadar devam etmiştir. 1452 yılında Fatih Sultan Mehmet boğazların kontrolünü sağlamlaştırmak için iki tane kale yaptırmıştır. Kal'a-i Sultâniyye (Çimenlik Kalesi) Fatih Sultan Mehmet'in diktirdiği iki kaleden biridir. Çanakkale Boğazının Asya yakasına Kal'a-i Sultâniyye, Avrupa yakasına ise Kilitbahir (Denizin Kildi Kalesi) Kalesi inşa edilmiştir.



Görsel 2. Çimenlik kalesi



Görsel 3. Kilitbahir kalesi

Bölgeye, Türklerin eline geçtiği 15. yy. sonrasında boğazın iki yanına yaptırılan kaleler nedeniyle önceleri "Boğaz Hisarı" sonra Kanuni Sultan Süleyman tarafından kalelerin onartılmasıyla 16. yy'dan itibaren "Kale-i Sultaniye" isimleri verilmiştir.

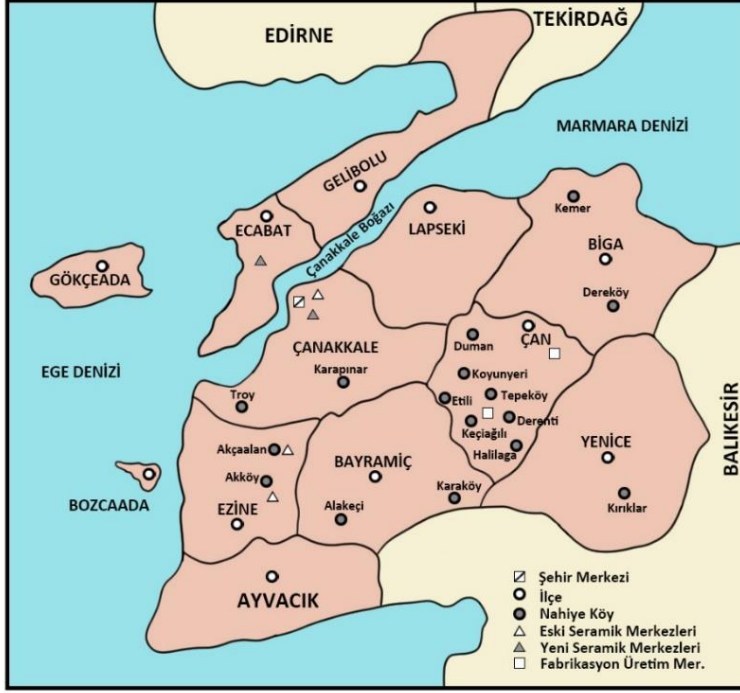
Şehir, çanak ve çömlek yapımının fazlalığı ve 17. yy'ın sonlarından itibaren seramik işlerinin gelişmeye başlaması ile anılmıştır. Hatta yine bu zamanlarda bir seyyahın yapılan seramiğin kalitesinden etkilenip, bunu Hollanda'nın şehirlerinden birinde yapılan seramikler ile karşılaştırması ile şehre Çanak Kalesi isminin verildiği de söylenmektedir.

Şehrin son ismi olan Çanakkale'yi almasında etkili olan unsurlar, şehrin çanak ve çömlek ile anılması, kendini bunlarla göstermiş olması ve Kal'a-i Sultâniyye'nin çanağa benzetilmesi ile olmuştur. Böylelikle zamanla bugünkü ismi olan Çanakkale ismi oluşmuştur.

## **1.2. Çanakkale Seramikleri**

Zengin tarihi geçmişi olan ve uygarlıklara ev sahipliği yapmış olan Çanakkale, seramik alanında geçmişe sahip ve dünyada da isminden bahsettirmiş önemli bir şehirdir. Bilinen kaynaklara göre Çanakkale seramiklerinin ilk örnekleri 1670 yılına tarihlenip, aktif üretim 17. yy'dan itibaren karşımıza çıkmaktadır. İki dönem olarak incelenen bu seramikler, erken evre (17. yy. başları – 19. yy. başları) ve geç evre (19. yy. başları – 20. yy. başları) olarak isimlendirilmiştir. Atölyelerde üretilen bu seramikler halk arasında her kesimden insan tarafından ilgi görmüştür. İnsanların bu seramiklere “köylü seramiği” ya da “halk seramiği” şeklinde hitap ettiği de olmuştur. Çanakkale seramikleri, İznik ve Kütahya seramikleri kadar değerli ve kaliteli görülmemiş ve bu nedenle iki seramik şehrinin geleneğinin gerisinde kalmıştır. Bu iki şehrin döneminin önemli seramik merkezleri olarak daha göz önünde olmasının sebebi, saray sanatı sayılan, saray ve çevresi için üretilen, toplumun üst kesimi tarafından tercih edilen nitelikte üretim yapmasıdır. Çanakkale seramiklerinin ise halk arasında daha fazla tercih edildiği, insanların bu seramikleri daha kolay elde edebildiği, günlük kullanıma yönelik seramikler olduğu gözlenir. Halk tarafından daha fazla tercih edilen Çanakkale seramikleri, özgür ve özgün biçimde şekillendirmiş dekor ve form çeşitliliği bakımından da kendini göstermektedir. Ustaların hayal gücüne göre şekillenen bu dekoratif çanak ve çömlekler işlevsel açıdan da iyi bir şekilde tasarlanmışlardır.





Görsel 4. Çanakkale'nin yeri ve seramik açısından önemi

Tablo 1

Çanakkale'de bulunan seramik hammaddeleri ve merkezleri

HAMMADDELER	ALAKEÇİ	BAYRAMIÇ	BİGA	ÇAN	DEREKÖY	DERENTİ	DUMAN	ETİLİ	EZİNE	HALİLAĞA	KARAKÖY	KARAPINAR	KEÇİ AĞILI	KEMER	KIRIKLAR	KOYUNYERİ	SARNIÇDERE	TEPEKÖY	TROY	YENİCE	
KIRMIZI KİL																					
KAOLEN																					
KUVARS																					
FALDİSPAT																					
MERMER																					
TALK																					
DOLAMİT																					
WOLLASTONİT																					
HALLOYSİT																					
PEGMATİT																					
SİLEKS																					
SİLİS KUMU																					
FİLLİNT TAŞI																					

Üretilen bu seramikler halk tarafından sadece günlük yaşamlarında değil, dekoratif olarak özel günlerinde ve çeyizlerinde de kullanılmıştır. Evin vitrinlerini süslerken farklı zamanlarda düğünler, sünnetler, doğum günleri, nişanlar gibi önemli günlerde de kullanılmaktadırlar.

Yaklaşık olarak 17. yüzyılın sonlarından Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1915 yılına kadar neredeyse 250 yıl boyunca üretim yapan Çanakkale seramik atölyeleri bünyesinde Anadolu'nun eski çağlarına kadar uzanan unsurlar barındıran sıra dışı formlara, göz alıcı renklere ve canlı bezemelere sahip özgün bir karakter sergileyen çanak ve çömlekler üretilmiştir (Takaoğlu ve Takaoğlu, 2020: 1).

Türk seyyahımız Evliya Çelebi yazmış olduğu “Seyahatname” isimli eserde Çanakkale’den, Kale-i Sultaniye olarak bahseder. Buraya yaptığı gezilerde hem yaşadıklarını hem dinlediklerini yazmıştır. Çanakkale seyahatinde Kale-i Sultaniye’den, Bozcaada’ya gidişinden, kalenin şeklinden ve özelliklerinden, Gelibolu, Gelibolu kalesinin yapısı ve özelliklerinden bahsetmektedir.

Gelibolu toprağında deniz kıyısında, hâkimi subaşıdır. Deniz kıyısında 800 sanatlı, kiremit örtülü kat kat saray gibi kefereler var, gözler kamaşır. Zira bu kasaba kâfirleri tüm İstanbul evlerim yapan üstâd dülger kefereleri burada otururlar ki Maydos dülgeri Rum’da meşhur olduklarından her birinin haneleri ibretlik yapılarıdır. Burada asla hâkiminden başka müslim yoktur ve kiliseleriyle bağları çoktur. Onun için Maydos şarabı meşhurdur. Kasaba dışında yel değirmenleri, ince ve beyaz unları ve dilber muğpiçe Urum oğlanları olur (Çelebi, 2010: 422).

Kalenin kuzeyi tarafında yedi sekiz yüz kadar tamamı tek katlı ve iki katlı kiremit örtülü mamur hanelerdir.” (Çelebi, 2010: 421). Yazdığı bu yazıların arasında seramikten hiç bahsetmemiştir ama Kütahya’ya seyahat ettiği sırada “Ve kâse, fincan, çeşit çeşit maşrapa ve testileri ile çanak ve tabakları bir diyara mahsus değıldir. Ancak İznik kâseleri de ünlüdür (Çelebi, 2011: 27).

İznik ve Kütahya gibi seramik üretim merkezlerinden biri olarak 17. yy’ın ikinci yarısı ve sonları kabul edilen Çanakkale de seramik üretiminin bu tarihten önce olmadığına dair Evliya Çelebi’nin ifadeleri önemli bir belge niteliğindedir. Bu sözleriyle Evliya Çelebi’nin, Çanakkale ziyareti sırasında seramik atölyeleri ile karşılaşmadığı yani bu tarihte seramik atölyelerinin olmadığı düşünülmektedir.

Çanakkale merkezinde seramik atölyelerinin açılması, çoğalması ve merkezi olmasından önce buraya yerleşen çoğu seramik ustalarının Akköy’de ikamet ettiği bilinmektedir. Akköy, Çanakkale’nin Ezine ilçesine bağlı bir köydür. Çanakkale merkezin yaklaşık olarak 6 km kuzeyinde kalmaktadır. Akköy’de yerleşimin 14. yy’a kadar indiği, 17. yy’ın ortalarına kadar Akköy’de seramik üretimi yapıldığı bilinmektedir. Zamanla Akköy’deki hammaddelerin azalması, yetersizliği ve ticaret bakımından Kumkale ve Seddülbahir kalelerinin yapılıp Çanakkale’nin daha güvenilir ve gemi limanının olmasından dolayı bu köyde yaşayan ustaların Çanakkale’ye yerleşip orada atölye açmalarına sebep

olmuştur. Ali Osman Uysal, 29-30 Ağustos 2008 tarihli Ezine Değerler Sempozyumundaki yazısında Akköy'deki geçmiş seramik tarihinden bahsetmiştir.

“Burası aynı zamanda Beylikler devri seramikçiliği bakımından önemli bir merkezdir. Köyde bugün bile yüzey buluntusu olarak çok sayıda sırlı ve sırsız seramik parçaları ile fırın malzemeleri görülebilmektedir” (Uysal, 2008: 1).

Uysal, Akköy de seramik üretimine ilk dikkat çeken kişinin Mehmet Ziya olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Mehmet Ziya hakkında yapılan araştırma sonucunda, Ziyanın “Şehbal” gazetesindeki “Şimdiye Kadar Hakkında Herhangi Bir İnceleme Yapılmamış Bir Şehzade Mezarı” başlıklı yazısında köyden bahsederken şu sözleri söylemiştir:

Fakat koleranın ortaya çıkması üzerine, halk şuraya buruya, sözün kısası, şimdiki Çanakkale'ye gitmişlerdir. Demek ki Çanakkale'de çanak ve çömlek imalatı bu köyden giden çanakçıların yerleşmesinden sonradır. Akköy'de bugün çanak ve çömlek imalatı yapılmısa da bildiğimiz ve gördüğümüz büyük yoğurt testileri yapılmaktadır (Ziya, 1328: 194).

Bu şekilde halkın Akköy'de azalması, ustaların da Çanakkale'ye yerleşmelerinin sebeplerinin sadece seramik değil sağlık olduğu da anlaşılmaktadır. Çanakkale çevresindeki hammadde erişimi kolay olduğu için buraya gelen ustaların çok fazla zorluk çektiği söylenemez. Astar, kil ve sır hazırlamak için gereken hammaddelerin yakın çevrelerinde olması üretkenliği ve çeşitliliği de artırmıştır.

“17. yüzyılın sonuna doğru Çanakkale'de seramik geleneğinin oluşmasında Akköylü ustaların katkısı yanında İznik atölyelerinin düşüşe geçmesi ile yeni fırsatlar arayan çanak çömlekçilerin de büyük bir katkısı olmalıydı” (Takaoğlu ve Takaoğlu, 2020: 132).

17. yy. sonlarında üretilmeye başlayan Çanakkale seramiklerinin altın dönemi 18. ve 19. yy. olarak kabul edilir. Çanakkale'de 18. yy'da seramik, çanak çömlek, ipek ve yelken bezleri üretimi yapıldığı bilinmektedir. Denize kıyısı olan kent, deniz ticareti bakımından da zengin bir yer olmuştur. Buraya gelen seyyahların kendi ülkelerine dönmeden önce almayı tercih ettiği Çanakkale seramikleri böylece uluslararası koleksiyonlarda ve müzelerde yer bulmuştur. Çanakkale'de üretildiği bilinen pamuk ve yelken kumaşları, yağ, yün, seramikler ve kaplar şehre gelen tüccarlar için alabilecekleri ve ticaretini yapabilecekleri malzemelerden bazılarıydı. Bu seyyahlardan birisi olan Richard Pococke, 1745 senesinde çıkardığı “A Description of the East and Some other Countries Vol II” isimli eserinin “Of the Dardanel, Ilium, and Old Troy” isimli bölümde Çanakkale'ye geldiği zamandan bahsetmektedir.

Çanakkale seramiklerinin özgün tarzlarının olması, üretilen seramiğin hammaddelerinin Çanakkale’de temin edilebilmesi, maliyeti ucuz olan seramiklerin uygun fiyattan satılabilmesi 18. yy’dan itibaren ise altın çağını yaşamasının sebeplerinden bazılarıdır. Halk kolaylıkla elde ettiği bu seramikleri kendi düğünlerinde, nişanlarında, özel günlerinde, evlerinde, hediyelik eşya olarak yani normal hayatlarında çokça kullanmıştır. Tabii ki bu seramiklerin isminin duyulması ve ünlü olmasının sebebi sadece Çanakkale halkının kullanmasından kaynaklı değildir. Bu seramikler farklı şehirlere ve farklı ülkelere de yayılmıştır. Askerlik yapmak için Çanakkale’ye gelen erkeklerin, evlerine dönerken hediyelik eşya olarak alması bunlara örnektir. Çanakkale’nin denize kıyısı olması ve burada üretilen yelken ve pamuk kumaşları, yünler, yağlar için ülkeye gelen seyyahların, kentin çarşısını gezdiklerinde fiyat olarak da uygun olan Çanakkale seramikleriyle karşılaşmış onları satın almaları ve ülkelerine götürmeleri ayrıca koleksiyonerlerin ilgisini çekmesi bu eserlerin dünya müzelerine girmesini sağlamıştır.

20. yy’a gelince Çanakkale seramik atölyelerinin çoğunun birkaç nedene bağlı olarak kapanmakta olduğunu görmekteyiz. En büyük nedenlerden birisi İtilaf Devletleri ile yapılan 1915 yılındaki Çanakkale Savaşı’dır. Bu savaştan dolayı insanlar zarar görmemesi için başka bir yere gönderilirler ve çanak çömlek imalatı durur. Savaştan sonra imzalanan Mondros Ateşkesi’nden sonra tehlike kalmadığında insanlar geri dönerler. Fakat Rum ustaların Çanakkale’den göç etmeye başlaması, ileriki dönemlerde yabancı konsoloslukların kapanmaya başlamasından dolayı satış olanaklarının kaybolmaya başlaması Çanakkale seramiği üretiminin azalmasına sebep olmuştur.

“Bu karmaşa ile geçen 1915 ve 1923 yılları arası Çanakkale de seramik üretimi olduğu şüphleyle yaklaşılmalıdır” (Takaoglu ve Takaoglu, 2020: 154).

Türk ustaların yanında birçok Ermeni ve Rum ustasının da çalıştığı bu atölyeler, ustaların ücretlerini ödeyemez duruma düşmüş, 1965’lere kadar direnen bu atölyelerin sonucusu da şehir Belediyesinin aldığı karar gereğince şehrin içinde fazla duman yaptığı gerekçesiyle şehir dışına çıkarılmış, birkaç müşterisini de böylece kaybeden bu atölye de, her el sanatımızda olduğu gibi kapısına kilidi asmıştır (Bakla, 1991: 196).

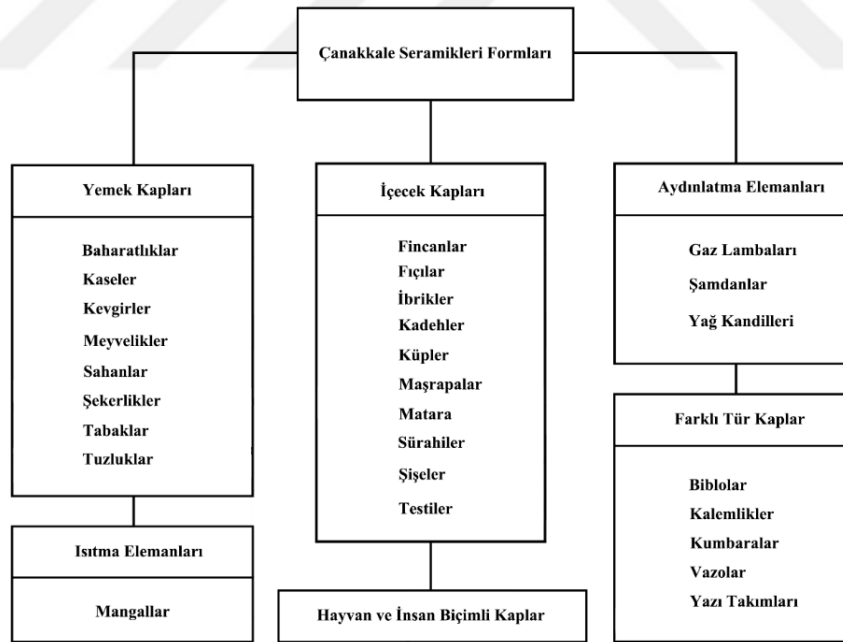
20. yy’da ise Çanakkale seramiklerinin üretildiği atölyeler gittikçe azalmaya ve yok olmaya başlamıştır. Bunun sebepleri sadece seramiklerin artık daha kaba ve kalitesiz olması değildir. Plastik kapların üretimi ve kullanımının yaygınlaşması, insanların da bu doğrultuda taleplerinin artması seramik atölyelerine darbe vurmuştur. Atölyelere vurulan bu darbe sonucunda ekonomik sorunlar yaşayan atölyeler tek tek kapanmaya başlamıştır. 1965’te

belediyenin kararı ile atölyelerin, şehir içinde duman yaptığı gerekçesi öne sürülmüştür ve atölyeler şehrin dışında çıkmak zorunda kalmıştır. Hâlihazırda ekonomik sorun yaşayan atölyeler bir de şehir dışına çıkmak zorunda kaldığı için kapanmaya gitmişlerdir.

Çanakkale seramikleri literatürde farklı kaynaklarda, form, üslup ve renk olarak erken evre ya da erken devir, geç evre ya da geç devir olarak iki farklı dönemde incelenmiştir. Erken evre, 17. yy. sonları ve 19. yy. başları olarak, geç evre ise 19. yy. başları ve 20. yy. başları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu incelenen iki dönem birbirinden tamamen farklı değildir. Yani iki döneme ayrılmış olan Çanakkale seramikleri bazı durumlarda birbirinin devamı ya da benzeri olmaya devam etmiş bazı durumlarda da tamamen farklı bir üsluba yönelmiştir. Bu da Çanakkale seramiklerinin iki döneminin birbirinden keskin bir şekilde ayrılmadığını göstermektedir. Çanakkale seramiklerini bu başlıklar altında temel özellikler üzerinden incelemek metnin bütünlüğü açısından faydalı olacaktır.

Tablo 2

Çanakkale seramik formları



### 1.2.1. Erken Evre: 17. yy. Sonları - 19. yy. Başları

Üretiminde farklı tekniklerin kullanıldığı Çanakkale seramikleri çömlekçi atölyelerinde ustaların ellerinde genel olarak çömlekçi çarkı ile şekillendirilmiştir. Bunun yanı sıra sucuk tekniği ve kalıp tekniğinin de kullanıldığı bilinmektedir. Çanakkaleli seramik ustaları üst zümreye seramik yapmak gibi bir amaçları olmadığı için farklı ve özgün seramikler üretebilmiştir. Nitelikli kil yataklarına ev sahipliği yapan bölgede genel olarak kırmızı kil ile çalışılmıştır. Üretilen seramikler arasında canlı renklerin, akıcı ve dinamik fırça vuruşları ile dekorlanan tabakların, hayvan biçimli kapların olduğu da gözlemlenmektedir. Bunlara örnek olarak; küpler, kâseler, tabaklar vardır. Genelde tabağın merkezinde yer alan motifler tabağın kenarlarındaki desenler ile bütünleşir. Krem renkli ve şeffaf sırlı, gövdesi ve boyun kısmı süslü çift kulplu küpleri, kendine özgü tasarım ve motifleri vardır. Bu özellikler Çanakkale seramiklerini ilgi çekici kılar.

Astar uygulanmış örnekler çoğunluktadır. Genellikle boyalı zemin üstüne sır uygulamaları vardır. Yeşil, kahverengi, krem sır bazı örneklerin karakteristiğini meydana getirmektedir. Renkli sır veya saydam sır altına boyalı dekor yanında, bazı örneklerde sırtüstü dekor da uygulanmıştır. Özellikle değişik renk boyamaları ve yıldız uygulamaları genellikle sır üstüdür. Dışı yeşil ve sırlı, ama içi beyaz astar üstüne saydam sırlı örnekler görülür (Kıraç ve Kıraç, 1996a: 6).

Seramiğin en önemli aşamalarından birisi de pişirilmesidir. Pişirilen seramik sağlamlık kazanmaktadır. Seramiğin kalitesi, pişirilirken uygulanan sıcaklık ve zamanla doğru orantılıdır. Şekillendirilip, üretilen bu seramiklerde genel olarak iki farklı çeşit pişirme tekniği uygulanmıştır. Biri geleneksel tarzda olan odunlu fırında pişirim tekniğidir. Bu pişirim genelde, ilk zamanlarda geleneksel atölyelerde kullanılmaktadır. Diğeri ise ileriki dönemlerde gelenekselden çok, daha modern atölyelerde kullanılan elektrikli fırınlarda pişirimidir.

Süslemeli, farklı dekorlu ve renkli, zengin çeşitliliğe sahip olan Çanakkale seramikleri 17. yy. sonlarından 20. yy. ortasına kadar yoğun şekilde üretilmiştir. Bu seramikler Çanakkale'nin bulunduğu konum itibarı ile bir liman kenti olmasından kaynaklı bu şehre gelen seyyahlar tarafından yurt dışına da götürülmüştür. Farklılığı, çeşitliliği, dekorları, süslemeleri ve renkleri sayesinde dikkat çeken Çanakkale seramikleri, halk kesimine hitap ettiği için pahalı da değildir. Yapılan literatür taramasında farklı kaynaklarda seyyahların Çanakkale seramiklerinden sıklıkla bahsettiği görülmektedir.

Çanakkale seramikleri halk işi ve günlük kullanımı yaygın olan seramiklerdir. Kişilerin özel zamanlarında, evlerinde ya da hediyelik olarak kullanmaları yaygındır.

Kullanma seramiği olarak yapılan bu dönem örnekleri büyük boy çukur tabaklar ve küplerdir. Günümüze kalan eserlerden anlaşıldığı gibi kırmızı hamurlu ve beyaz astarlı uygulamalardır. Astar üzerine kazıma (Sgraffito) tekniği ile desenler oluşturulmuş veya serbest fırça darbeleri ile sıraltı boyama tekniği kullanılmıştır. Tabaklar ve küpler tornada çekilmiş, daha sonra krem veya beyaz renkte astarlanmıştır (Ayda, 1997: 374).

—18. yy'da deniz ticaretinin yaygın olduğu dönemlerde Çanakkale'de bugünkü Saat Kulesi'nin olduğu yerde pazar kurulur, burada ressamın tabaklar üzerine anlık resimler yaparlardı. Bu desenler, yağlı boya kullanarak da yapılıyordu. 18. yy'ın geç dönemindeki dekorlar, boyalar ve boyamalar daha özenli iken, barbutin tekniğine, daldırma ve akıtma dekorlarına ise daha sonra geçilmiştir. Bununla birlikte o dönem biçimde abartılar ve figür çeşitliliğinde zenginlik başlamıştır. Balkan Savaşları ise seramik sanatını olumsuz bir şekilde etkilemiştir... (İnternet sitesinden aktaran; Biçmen, 2007: 12).

Gönül Öney'in Türk tarihi açısından önemli eseri olan Türk Devri Çanakkale Seramikleri kitabında Öney, 18. yy. Çanakkale seramikleri için şu ifadede bulunmuştur:

“İlginç desenleri ile dikkatimizi bilhassa çeken 18.asra ve 19.asrın birinci yarısına ait Çanakkale seramikleri stilize ve çok etkileyici kompozisyonları ile ileri bir sanat görüşüne işaret eder” (Öney, 1971: 3).

Ayrıca günümüze ulaşmış olan 18. yy. 19. yy. ve 20. yy. başına ait Çanakkale seramiklerinden bazı eserler İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin Çinili Köşk kısmında, Sadberk Hanım Müzesi'nde ve Suna ve İnan KIRAÇ Koleksiyonu'nda sergilenmektedir.

“Yakın dönemlere ait olan 18. yy sonu 19. yy başı eserleri olarak, İstanbul Arkeoloji Müzesindeki Çinili Köşk'te sergilenen, bu tabakların benzerlerine diğer müzelerde rastlamak zordur. Dünya Müzelerinde sergilenen birkaç örnek dışında, günümüze ulaşan başkaca zengin tabak koleksiyonu yoktur denebilir” (Sanay, 1989: 29).

Çanakkale Seramikleri - Erken Evre		
Türleri	Seramikler	Kullanılan Renkler
Kaseler		
Küpler		
Tabaklar		

Görsel 5. Erken evre Çanakkale seramikleri

### 1.2.2. Geç Evre: 19. yy. Başları - 20. yy. Başları

19. yy'ın başları ve 20. yy'a gelindiğinde ise yani geç dönemde Çanakkale seramiklerinde kalitenin düştüğü gözlemlenmektedir.

...19. yüzyıl örneklerinin en tanınmış biçimlerinde, adeta içten gelen bir coşku ile uygulanmış applike barok karakterli kabartmalar görülür. Rozetler, girdandlar, ay-yıldız, saltanat arması, hayvan kabartmaları en tanınmışlarıdır.

Osmanlı dönemi sanat seramiği ile geleneksel çömlekçilik arasında özel bir yere sahip olan Çanakkale Seramikleri belirli bir dönemde beğeni kazanmış, Çanakkale'nin konumu ile bağlantılı olarak, hatıra eşyası niteliğiyle geniş bir coğrafyaya dağılmıştır (Kıraç ve Kıraç, 1996a: 6).

Bu dönemde verilen eserler: çift kulplu küpler, çömlekler, kulplu sürahiler, testiler, ibrikler, halka gövdeli testiler, şişeler, vazolar, at başlı testiler, sepet tabaklar, şekerlikler, kâseler, efe kabaklı şekerlikler, maşrapalar, kadehler, şamdanlar, mumluklar, mataralar, gaz lambaları, mangallar, at biçiminde kaplar, aslan biçiminde kaplar, deve biçiminde kaplardır.

19.asrın ikinci yarısından ve 20.asırdan örneklerde çoğunlukla sır üstü boyama da kullanılmıştır. Sıraltı Anadolu'da en yaygın olan seramik tekniğidir. Engobe ile astarlanan seramik güneşte kurutulur. Desen çizilir ve siple boyanır. Bazen boyama doğrudan hamur üzerine yapılır. Tekrar kuruduktan sonra sıra batırılır ve fırınlanır (Lane, 1957: 66; Öney (Çev.), 1971a: 2).



Çanakkale seramiklerinde çok zaman şeffaf sır kullanılır ve engobe astarın krem rengi üzerinde kahverengi, kahverengiye yakın bir mor, turuncu – kırmızı, sarı ve mavi – lacivert renklerle desen açıkça seçilir. Desenin mor – kahverengi, siyah, beyaz, turuncu renklerle verildiği birçok Çanakkale seramiğinde sırın yeşil – krem, kahverengi, koyu yeşil, turuncu, kirli sarı oluşuna rastlarız (Öney, 1971b: 2).

Çok tanınmış bazı geç örneklerde alacalı, akıtma boya ve sır teknikleri yanında çizikleme (sgraffito) ve kabartmalarda barbutin ve aplike teknikleri kullanılmıştır (Kıraç ve Kıraç, 1996b: 6).


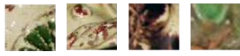

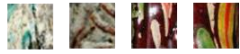
















Batıdan esinlenmeyle yapıldığı düşünülen tarz değişikliğiyle beraber Anadolu'nun motifleriyle bağ kurulamayan yeni denemeler olmuştur. Bu denemelerde çoğu zaman kabaca işlenmiş, kabarık çiçekler, yapraklar, fazlasıyla kabarık süslemeler dikkat çekiyor. Batıdan esinlenen biçimler ile mangallar, kuş başlı sürahiler, ibrikler, şekerlikler, yapraklar çok abartılı ve değişik biçimlerde yapılmaya başlanmış ve özgün olan Çanakkale seramiklerinin dikkat çekici şekilde kalitesiz olmasını ve yozlaşmaya gittiğini göstermektedir.

Özellikle 19.yüzyılın ikinci yarısında, çömlekçilik şehrin en önemli geliri idi. 1867'de 29.600 Osmanlı Lirası değerinde üretim yapılmıştı. Kamus ül-Alam'da Şemseddin Sami bu tarihlerde Çanakkale'de 12 çanak-çömlek atölyesi (Fabrika büyüklüğünde) bulunduğunu yazar (Işıksan, 2015: 136; Bakla, 1991a: 196).

Bu tarihlerde yurt dışına en büyük satışlar Kıbrıs, Yunanistan ve Romanya'ya yapılmıştır. 1890'da toplam satılan çanak-çömleğin sayısı 1.585.790 adettir. 1899 tarihinde ise 1.431.566 adet seramik yalnızca dışarıya satılmış ve Mısır 389.750 parça seramik satın almıştır (Işıksan, 2015: 136; Bakla, 1991b: 196).

Çanakkale Seramikleri - Geç Evre		
Aydınlatma Elemanları	Seramikler	Kullanılan Renkler
Gaz Lambaları		
Şamdanlar		
Yağ Kandilleri		

Görsel 6. Geç Evre Aydınlatma Elemanları

Çanakkale Seramikleri - Geç Evre		
Hayvan ve İnsan Biçimli Kaplar	Seramikler	Kullanılan Renkler
Aslan Biçimli Kaplar		
At Biçimli Kaplar		
At Biçimli Testiler		
Balık Biçimli Şişe		
Deve Biçimli Kaplar		
Efe Biçimli Kaplar		
Horoz Biçimli İbrik		
Kanguru Biçimli Kaplar		
Kuş Biçimli Kaplar		
Ördek Biçimli Kaplar		


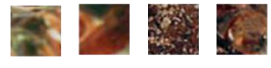

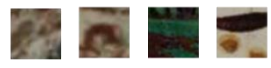

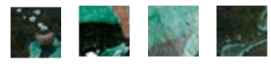



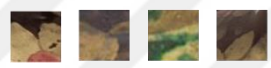

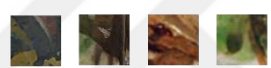

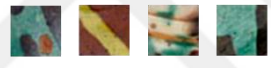
Görsel 7. Geç evre hayvan ve insan biçimli kaplar

Çanakkale Seramikleri - Geç Evre		
Isıtma Elemanları	Seramikler	Kullanılan Renkler
Mangallar		

Görsel 8. Geç evre ısıtma elemanları

Çanakkale Seramikleri - Geç Evre		
İçecek Kapları	Seramikler	Kullanılan Renkler
Fıçılar		
Fincanlar		
İbrikler		
Kadehler		
Küpler		
Maşrapalar		
Mataralar		
Sürahiler		
Şişeler		
Testiler		

Görsel 9. Geç evre içecek kapları

Çanakkale Seramikleri - Geç Evre		
Yemek Kapları	Seramikler	Kullanılan Renkler
Baharatlıklar		
Kaseler		
Kevgirler		
Meyvelikler		
Sahanlar		
Şekerlikler		
Tabaklar		

Görsel 10. Geç evre yemek kapları

Çanakkale Seramikleri - Geç Evre		
İşlevli Kaplar	Seramikler	Kullanılan Renkler
Biblolar		
Kalemlikler		
Kumbaralar		
Vazolar		
Yazı Takımları		

Görsel 11. Geç evre işlevsel kaplar

## **İKİCİ BÖLÜM**

### **SEYYAHLAR VE KONSOLOSLUKLARIN KALEMİNDEN ÇANAKKALE SERAMİKLERİ**

Çanakkale bir kıyı şehri olmasından dolayı, yerli ve yabancı seyyahlar tarafından zaman zaman ziyaret edilmiştir. İstanbul'a giderken Çanakkale'ye uğrayan gemiler ya da ege denizi üzerinden geçen gemilerin uğradığı bir kıyı şehri olmuştur. O zamanki ismi Kale-i Sultaniye olan Çanakkale'nin, 17. yy. sonlarında yelken bezleri, çanak çömlek, ipek imalatıyla ve bunun ticaretiyle ün kazandığı bilinmektedir.

Kale-i Sultaniye'nin yakın çevresinde gelişen yerleşim dokusu bünyesinde çanak çömlek imalatının başlaması Osmanlı Sultanı IV. Mehmet'in annesi Hatice Turhan Sultan hamiliğinde ve Sadrazam Köprülü Mehmet Paşa kontrolünde 1658-1659 yıllarında Çanakkale Boğazı girişinde karşılıklı olarak Avrupa kıyısında Kumkale ve Gelibolu Yarımadası'nın en güney ucunda Seddülbahir kalelerin inşa edilmesiyle bölgede güvenli bir ortamı oluşmasıyla ilişkilendirilebilir (Takaoğlu ve Takaoğlu, 2020: 3).

Kurulan iki kalenin verdiği güvenle beraber ticaret gemilerin ve seyyahların daha güvenli bir ortamda bulunması sağlanmıştır, bu da Çanakkale'nin deniz ulaşımı için önemli bir yer olmasına olanak tanımıştır. Çanakkale'nin hem yurt içi hem de yurt dışı deniz ticaretinde belli bir yer edinmiş olması üretilen seramiğin de gelişmesine ve yayılmasına olanak sağlamıştır. Akköy ve farklı yerlerde seramik üretimi yapan ustaların Çanakkale'nin merkezine taşınmış olma sebeplerinden biri de bu olmuştur. Burada atölyelerinde seramik üretimi yapıp satmışlardır.

Güvenli bir liman şehri ve uğrak yeri olan Çanakkale den geçen seyyahlar, diplomatlar ve askerler, zengin form ve desen çeşitliliğine sahip Çanakkale seramiklerinden memleketlerine dönerken hediyelik veya anı eşyası olarak satın almışlardır. Bu şekilde çok sayıda ülkeye dağılan Çanakkale seramikleri, çeşitli müzelerde ve koleksiyonlarda yerini almıştır. Yapılan literatür taramasında bu seyyah ve diplomatların bazılarının Çanakkale'den ve seramiklerinden yazılı kaynaklarda bahsettiği tespit edilmiştir. Birçoğu İngilizce, Fransızca ve Osmanlıca olan kaynakların çevirisi yapılarak bu bilgiler metne eklenmiştir. Ayrıca Çanakkale seramikleri ile ilgili Turan Takaoğlu ve Ayşe Takaoğlu'nun "Çanakkale Seramikleri 1670-1915 Bir Kentin Sessiz Tanıkları" yayını da önemli ve güncel bir kaynak olarak bu bölümün şekillenmesine katkı sağlamıştır.

## 2.1. Seyyahların Kaleminden Çanakkale Seramikleri

Dünyaca tanınmış olan değerli Çanakkale seramikleri, üretilmeye başladıkları tarihten itibaren Çanakkale'ye yolu düşmüş olan seyyahlar tarafından özgün form ve tasarımından ötürü çok beğenilip dikkat çektiği ve uygun fiyatlı olduğu için, hediyelik eşya olarak ya da koleksiyonlara katılmak amaçlı satın alınmış ve bu şekilde dünyaya yayılmıştır. Bu bölümde ise çok sayıda olan bu seyyahların Çanakkale seramikleri ile ilgili ele aldıkları yazıları ve bildirdikleri görüşler incelenmiştir.

### 2.1.1. Evliya Çelebi

Çanakkale seramiklerinin üretiminin 17. yy'ın ikinci yarısında, sonlarına doğru başladığı düşünülmektedir. Bunun sebebi ünlü Türk seyyah Evliya Çelebi'nin eseri olan "Seyahatname" dir. Evliya Çelebi 1659 Yılı'nın Nisan ayında Çanakkale'ye gelmiş; bağ, bahçelerden, yollardan, kiremit örtülü evlerden, temiz caddelerden, camilerden, dükkânlardan bahsetmiş fakat çanak, çömlek ve seramik ürünlerden hiç söz etmemiştir. Eğer seramik atölyesi veya çanak çömlek yapan bir yer görmüş olsa bundan bahsedeceği düşünülmektedir. Sebebi ise Çelebi'nin Kütahya'ya gittiğinde şu sözleri söylemiş olmasıdır:

"Ve kâse, fincan, çeşit çeşit maşrapa ve testileri ile çanak ve tabakları bir diyara mahsus değildir. Ancak İznik kâseleri de ünlüdür" (Çelebi, 2011: 27).

Çanakkale'de seramik üretimi diğer bölgelere nazaran daha kolaydır. Sebebi ise hammadde sıkıntısının pek olmamasıdır. Seramik hammaddeleri uygun şekilde tedarik edilmektedir. Çanakkale seramiklerinin farklı olma sebebi Kütahya ve İznik seramikleri gibi saray ve çevresi tarafından değil, halk tarafından tercih edilip, halkın bu seramikleri günlük yaşamlarında ve özel zamanlarında kullanmasıdır. Düğünlerde, özel günlerde, hediyelik eşya olarak, ev süsü olarak kullanılan bu seramikler, bu kente gelen askerler tarafından memleketlerine dönerken hediye olarak da alınmıştır. Ayrıca bu seramikler Çanakkale'ye yolu düşen seyyahlar tarafından da aldığı bilinmektedir.

Evliya Çelebi'nin şehri ziyaretinden sonra burada seramik üretiminin başladığı düşünülmektedir. Kısa süre sonra buraya gelen seyyahların buradaki seramiklerden bahsettiği görülmektedir.

Britanya aristokrasisinin birçok kulüplerinden biri olan Dilettanti (Amatörler) Cemiyeti 1734 yılında, güzel sanatlara karşı eğilimi ve sevgisi olan üyelerinin iletişimini sağlayabilmek için kurulmuştu. Özellikle İtalya'ya yapmış oldukları seyahatlerden sonra, ileride Cemiyetin üyesi olacak kişiler yayınladıkları bir kitabın giriş yazısında belirttikleri gibi "kendi memleketlerinde de bu nesnelere bir çeşni koruyabilmek", yani antik Yunan ve Roma sanatıyla uğraşabilme olanağına sahip olmak istemişlerdi (<https://tr.travelogues.gr/>, 2021).

Bu cemiyetten bazı kişiler daha sonraları Troya'da, Anadolu'da, İzmir'de bulunurlar. Buldukları süre içerisinde gezerler ve bilgiler toplarlar. Gezdikleri süre içerisinde Çanakkale seramiklerinden de bahseden seyyahlar olmuştur.

### **2.1.2. William Joseph Grelot**

Buraya gelen bazı seyyahların çanak çömlek ile ünlü olan bu şehirde, bunlardan bahsetmemesi de şaşırtıcı olmuştur. 1683 yılında yazılmış olan eserde, William Joseph Grelot da bu seyyahlardan birisidir. Buraya gelen seyyahların bazıları gemiye çanak çömlek yapan kişilerin binip, yaptıkları işi, satışlarını söylerken Grelot bundan bahsetmemiştir.

“Burada bir Gezgin, Tavuk, Yumurta, Keklik, Pirinç, Tereyağı, Kavun, Meyve gibi iyi içecekler ve mükemmel erzak satın alabilir ve hepsi çok ucuzdur, dört veya beş akçeye 25 yumurta satın alabilirsiniz” (Grelot, 1683: 3).

“Nadiren herhangi bir kişi Troya Harabelerini görmeye gider, ama aynı zamanda tam karşısında bulunan Bozcaada Adası'na da geçer. Bu ada, güzel şarap sevenler için, avcılıktan ve avlanmaktan zevk alanlar için çok hoş ve nefis bir yerdir, çünkü büyük bir yabani av kuşu, bol miktarda Muscadel ve diğer mükemmel şarapları vardır” (Grelot, 1683: 8).

Adada kaldığı süre boyunca başından geçen bazı olayları anlatmıştır. Gemide beraber seyahat ettiği ve dinine diğerleri kadar çok önem vermeyen biriyle şarap içtiğinden bahseden Grelot, orada gezgin arkadaşıyla Türkçe iletişim kurduğu için bulunduğu ortamdaki Fransızların, Grelot'un taşralı olduğunu düşünmesine sebep olduğunu söylemektedir. Grelot görüldüğü üzere bunlardan bahsederken çanak çömlekten bahsetmemiştir. Bu durum göz önüne alındığında henüz kentte çanak çömleğin ya başlamadığı ya da daha gelişim aşamasında olduğu düşündürmektedir.

### 2.1.3. Richard Pococke

Çanakkale'ye gelmiş olan bir başka gezgin ise Richard Pococke'dir. Konstantinopolis olmasa da Edirne, Tekirdağ, Gelibolu ve Trakya'nın diğer yerlerine gittiğini söylemektedir. Kalenin kuzey tarafındaki kasaba bir buçuk mil kadar uzaklıkta olup, kasabada iki yüz Rum, yüz Ermeni ve elli Yahudi olmak üzere bin iki yüz ev olduğundan bahsetmektedir. Ayrıca kalenin hem kuzey hem de diğer tarafında çokça pamuk ve yelkenli kumaş üretimi olduğundan bahsetmektedir.

“...ve burada yılda on beş bin dolar değerinde ihraç edilen Delft'inki gibi bir tür eşya yapıyorlar” şeklinde yaptığı açıklamayla burada yapılan seramiklerden söz etmiştir (Pococke, 1745, 104).

“Pococke'nin bu tür benzetme yapmasının altındaki sebep o tarihte genelde beyaz astar üzerine sıraltı mavi boya tekniğinde üretilen tabakların hâkim olduğu Çanakkale seramiğinin 16.yy'dan beri Hollanda'da çok yaygın üretilen mavi beyaz üslupta Delft seramiğine benzemesi olmalıydı” (Takaoğlu ve Takaoğlu, 2020: 19).

Ayrıca Pococke burada balmumu, yağ, yün, pamuk ve pamuk ipliği de üretildiğinden ve küçük gemiler inşa edildiğinden bahsetmektedir.

### 2.1.4. Edmund Chishull

Edmund Chishull 1701 yılında yazdığı eserde Bozcaada ve Troya kıyılarından ilerleyerek Bozcaada hakkında bazı bilgiler vermektedir. Kale ile güçlendirilen adanın tamamının yeşil, düz ve bereketli olduğundan bahseden Chishull, Gökçeada, Bozcaada ve Semadirek'in manzarasının keyfini çıkarıp Çanakkale Boğazı'na demir attığından söz etmektedir. 1 Nisan sabahında gemideki insanlarla beraber Çanakkale'den yelken açmaya çalıştıklarını söyleyen Chishull, tüm gün çözüde çalıştıkları için yorgun olduklarından ve karanlıkta gitmeyi mantıklı bulmadığından söz etmektedir. 2 Nisan günü ise yolculuğa karar verdiklerinde fırtınadan, sürekli ve hızlı akan akıntıdan dolayı ilerleyemediklerinden dolayı geri dönüp tekrar demir attıklarından bahsetmektedir. 3 Nisan günü Asya kıyısındaki kasabaya gezmeye gittiğini söyleyen Chishull, kasabanın büyük oluşundan, kalenin kare



oluşundan, tabyalardan, kent, kalenin kulelerindeki silahlarla korunmasından ve az da olsa seramikten bahsetmektedir. Gezisinde seramik ürünlerden bahsederken şunları söylemiştir:

“... burada yapılan ve büyük miktarlarda satılan, ince sırlanmış ilginç bir tür toprak eşya ile ünlüdür” (Chishull, 1747: 36).

### **2.1.5. Richard Chandler**

Richard Chandler İngiltere’de içinde olduğu Dilettanti Cemiyeti tarafından görevlendirilmiş ve bu görevi sırasında Çanakkale’ye de uğramıştır. Boğazın kuvvetli akıntısı, Angelina adlı gemide bulunan Richard Chandler’i daha önce iki Türk kadını gördüğü sahildeki kalenin altına taşımıştır. Chandler, sahilde onları karşılayan ve evine götüren bir Yahudi olan İngiliz konsolostan ve gemiyi gören insanların meraklı şekilde geminin etrafında toplanmasından, onların tip ve kıyafetlerinden bahseder. Konsolos, Chandler’i çok iyi bir şekilde ağırlamış onlara ikramlar, tütünü yakılmış pipolar, şekerlemeler ve elleri yanmaması için telkâri içine yerleştirilmiş fincanda kahve sunmuştur. Daha sonra konsolos, kendi ailesi ile Chandler’i sırayla eşi, abisi, kızları olacak şekilde tanıştırmıştır. Chandler kızlarından birinin ellerini öpüp alınına koyduğundan bahsetmektedir. Akşam yemeğini yerde oturarak büyük bir tepside yediklerinden, art arda çeşitli yemekler servis edilip şarap bardaklarının verilmiş olmasından, tabak, çatal ve kaşık olmadığı için elleri ile yediklerinden, sıcak iklimte özgü meyvelerden, bağdan getirilen üzümlerden bahsetmektedir. Akşam kasabaya giden Chandler çok sayıda evden, çoğunluğu ahşap olan ve dar sokakları olan sokaklar olduğunu söylemektedir. Çanakkale’yi gezerken burada seramik atölyeleri ile de karşılaşmış olan Chandler buralardan da söz etmeyi ihmal etmemiştir:

“Önemli olan toprak eşya imalathanesini gördük ve modanın asla değişmediğini, kavanozların ve kapların genel olarak eski şekilleri koruduğunu ve görünüşe göre eski modellerle oluştuğunu anlıyorduk” (Chandler: 1775: 12).

Ayrıca Chandler, Çanakkale’nin sağlık açısından zayıf olduğunu ve her sene buraya gelen vebanın yıkıcı olduğundan bahsetmektedir.

### 2.1.6. The Scots Magazine

İskoçya'daki DC Thomson şirketinin 1739 yılında kurmuş olduğu The Scots Magazine dergisi, İskoçyalıların ilgilerini çektiği konular hakkında makaleler içeren bir dergidir. Üretilen ilk dergilerden biri olan The Scots Magazine'in 1766 Yılı'nın Ekim ayında Türkiye, Polonya, Rusya ve İsveç'ten bahsetmiştir. "Affairs in Turkey, Poland, Russia, and Sweden." başlığı altında, 5 Ağustosta Çanakkale'de meydana gelen deprem ve bu depremin yaratmış olduğu yıkımlardan bahsetmektedir.

"Asya'nın Çanakkale Boğazı kasabası epey acı çekti. Toprak eşya fabrikasının büyük kısmı, önemli sayıda ev, tüm minareler ve hemen hemen tüm tasarım harikası bacalar, bulunan yirmi üç değirmenden yirmi ikisi ile birlikte yıkılmıştır" (Historical Affairs Turkey, 1766).

Gelibolu'nun yarısından fazlası harabe halinde olduğundan Propontis'in girişinde büyük bir kasaba olan Cora'nın kuzey sahilinde 800 evin küçük bir sayısı ayakta durduğundan ve orada yaşayan insanların çoğunun harabelerin altında kaldığından bahsetmektedir. Bozcaada ve Enos kasabasının da aynı şekilde acı çektiğinden ayrıca bu depremin Smyrna ve Selanik'te de hissedildiğinden ancak bahsedilen iki yerde herhangi bir hasar meydana gelmediğinden söz edilir.

### 2.1.7. James Dallaway

Londra Antikacılar Topluluğu üyesi İngiliz topografyacı ve yazar olan James Dallaway, İstanbul'da geçirdiği üç yıllık yaşantısını ve gözlemlerini bahsettiği eserinde, Çanakkale'ye de yer vermiştir. Türkler tarafından Chanak Kalesi ve Avrupalılar tarafından Çanakkale Boğazı olarak bilinen Asya kalesine gitmiş ve birkaç gün boyunca bir Yahudi olan İngiliz konsolosu, İsrail Taragano'nun eşsiz misafirperverliği ile karşılaşmıştır. Çanakkale'de kötü bir model olan 2000 evden, Yunan çağına ait olan kaleyi incelemesinden, Almanlardan alınan topçu parkından, mermer top yığınlarından ve bunların yeşile boyanmış olmasından bahseden Dallaway'ın gözünden seramik kaplar da kaçmamıştır.

"İşte Chanak adını borçlu olduğu kaba bir şekilde boyanmış, abartılı yaldızlı kaba bir çanak çömlek imalatı" diyen Dallaway, bu şekilde Çanakkale'de karşılaştığı seramik kaplardan da bahsetmiştir (Dallaway, 1797: 333).

### 2.1.8. John Sibthorp

Çanakkale'ye gelmiş olan başka bir önemli gezgin ise John Sibthorp'tur. Sibthorp ayrıca Oxford Üniversitesi'nde İngiliz botanik profesörüdür. Babası Humphrey Sibthorp da kendisinden önce Oxford Üniversitesi'ndeki botanik profesörlerinden birisidir. John Sibthorp bitki koleksiyonu oluşturmak için Yunan ve Ege adalarına, Kıbrıs ve Anadolu'ya gitmiştir.

“Doğu Akdeniz bölgesine gitmek istemesinin başka bir nedeni de, birinci yüzyılda Güney Anadolu'da Anazarba'da yaşamış olan Dioskorides'in ünlü el yazma eserinde yer alan bitkileri yerinde görmek, onları toplayıp tayin etmek, tıbbi kullanılışlarını araştırmak ve bu arada batı tıbbına faydalı bitkiler sağlamaya çalışmaktır” (Baytop, 2006: 131).

Yaptığı gezi sırasında bilgi topladığı bitkilerin resimlerini yapması için Ferdinand Bauer'u da yanında götürmüştür. 12 Eylül 1795'te Çanakkale'ye gelmiştir. Burada Yahudi olan konsolos Tarragona'nın evinde misafir olmuşlardır. Yazın yüksek sıcaklığın, yağmur sıkıntısının ve bataklık araziye yakın olmasının, Çanakkale Boğazı'nın Asya kasabasının o yıl çok sağlıksız olmasına sebebiyet verdiğini dile getirmiştir. Hatta konsolosun on sekiz yaşındaki erkek kardeşinin çok hasta olduğundan, ülkede hasta olan kişilerin becerikli insanlar tarafından değil, batıl inançla ve törenlerle iyileştirilmeye çalışıldığından, fizik çalışmaları üzerine kurulan Avrupa'nın en aydınlanmış bölgelerinin uygulamalarının Çanakkale'de bilinmediğinden bahsetmektedir. Kasabada konsolos ile birlikte gezi yapan Sibthorp seramik hakkında bize şöyle bilgi vermektedir:

Konsolosumuz kasabanın kuzeyine Marina boyunca bir yürüyüşte bize eşlik etti: çok sayıda çanak çömlekçinin önünden geçtik, bunlardan bazılarında vazolar ve saksılar mükemmel bir şekilde sahip değildi. Çanakkale Boğazı'nda, sanatçının onları çok ustaca boyadığını, ancak boyaların fırınlanmadığını gözlemledik. Kil, kasabanın sonundaki alçak düz bir zeminden çıkarılıyordu (Sibthop, 1820: 49).

“Bir buçuk yıl içinde dolaştığı Doğu Akdeniz'in bu yörelerinde Sibthorp, 2000'den fazla bitki örneği toplamış, ona refakat eden ressam Bauer'de 1000 kadar bitki resmi, 363 hayvan resmi ve 131 manzara resmi çizmiştir” (Stearn, 1960: 27-53; Baytop, 2006: 133).

### 2.1.9. Guillaume-Antoine Olivier

Fransız asıllı doğa bilimci, bitki ve böcek uzmanı Guillaume-Antoine Olivier,

“...Fransız devletinin görevlisi olarak, M. Bruguière ile birlikte 1792-1799 yılları arasında İstanbul, Ege adaları, Girit, Mısır, Suriye ve Mezopotamya'yı ziyaret eder ve İran'a kadar varır” (<https://tr.travelogues.gr>, 2021).

Seyyahlar ve kaptanların yaptığı şekilde, çoğu kişi gibi Olivier de İstanbul'a giderken Çanakkale limanına uğramıştır. Çanakkale'den bahsederken bölge hakkında, deniz ticareti ve karşılaştığı seramikler hakkında bilgi vermiştir. Bölge için şu sözleri söylemiştir:

Çanakkale Boğazı'ndan üç mil uzakta, kuzeye doğru uzanırken, üçgen şekilli bir düzlüğe benzeyen bir noktada, antik Abydos'un birkaç kalıntısı bulunur. Zemin yükseltilmiş ve aralarında seçkin tuğlalar, çanak çömlek parçaları, granit parçaları ve her türden mermerin de bulunduğu çöp yığınları ile kaplanmıştır (Olivier, 1801: 20).

...orada bulunan çanak çömlek ve tuğla parçalarından değerlendirmek; iyi bilindiği için hiçbir şey antik kentlerin konumunu daha kesin bir şekilde göstermez. Anıtlar parçalanır, malzemeler taşınır, saban toprağı düzleştirir; tuğla parçaları ve çömlekçi eşyası, tek başına zamana ve insanın eline diremiyor (Olivier, 1801: 21).

Deniz ticaretinde Hellespont'tan tedarik edilebilecek şeylerin bazılarında söz etmiştir; pamuk balyaları, pamuklu bezler, Çanakkale boğazı ve Gelibolu'da hazırlanan Türkiye ve Fas derileri, safra keseleri, tavşan derileri, bal mumları bunlardan bazılarıdır. Ayrıca Çanakkale Boğazı'na demir atma şansı bulan gemilerin başkente giden şaraptan satın alabildiklerini söyleyip onun dışında bisküvi, yeni ekmek, kümes hayvanları, yumurta, ot, farklı sebzeler gibi erzakları da satın alabileceklerini söylemiştir. Çanakkale'de karşılaştığı seramiklerden de şu şekilde bahsetmiştir:

“Çanakkale Boğazı'nda, büyük bir kısmı Konstantinopolis'e gönderilen çok sayıda kaba çömlekçi eşyası üretilir. Kalitesi çok iyi olmasına ve sıranın iyi yapışmasına rağmen, zamanla silinen, sırla birleşmemiş üzerindeki çiçekler ve diğer süslemeler görünce şaşkınlıktadır” (Olivier, 1801: 28).

Bu şekilde yapılan seramiklerin kaliteli ve sırlarının iyi olduğunu fakat seramiklerin üzerindeki çiçeklerin ve diğer süslemelerin canlılığını yitirdiğini anlıyoruz.

### 2.1.10. Peter Edmund Laurent

Fransız asıllı, antik yunan ve Latin edebiyatı konusunda bilirkişi sayılan Peter Edmund Laurent, Oxford Üniversitesinde modern diller üzerine ders vermiştir. Laurent'ın çoğu Avrupa dilini iyi bir şekilde konuştuğu bilinmektedir. 1818 yılında iki yakın arkadaşıyla beraber Laurent, Türkiye, Yunanistan ve İtalya'nın birçok şehrine gitmiştir. Çanakkale'ye geldiğinde burada Çanakkale Boğazı'nın Asya kıtasından bahsetmektedir. Evlerin çatılarının üzerinden gözükten on iki minare ve bunların içinde erzaklarının bol şekilde olduğunu söylemektedir. Burada farklı ulusların konsolosluklarının bulunduğu, ağırlıklı olarak Türklerin ve Yahudilerin yaşadığını gözlemlemiştir. İzmir ve İstanbul arasındaki yolculuğun yedi gün sürdüğünü söyleyen Laurent, orada olan dükkânların açık olması ve dükkân sahiplerinin mallarını güneşten ve yağmurdan koruyan barakaların altında sattığını ifade etmektedir. Tabii satılan eşyalar arasında gözlemlediği eşyalardan birisi de seramik kaplardır. Gördüğü seramikleri şu şekilde ifade etmektedir:

“Her tarafta çanak çömlek, tütün ve diğer eşyalardan oluşan büyük ambarlar görülüyor, hepsi bu limanda bekleyen dışarıya giden gemileri tedarik etmeye hazır” (Laurent, 1821: 55).

Gözüne çarpan bir başka şey ise kalenin yakınında şaşırtıcı boyutta ve ağırlıkta olan birçok mermer top gördüğü ve Türklerin bunları kullandığıdır. Hatta bununla ilgili bir bilgi vermektedir:

“Sir Sydney Smith'in geçişinde, bu toplardan biri gemisinin ana direğine çarptı ve yedi mürettebatını öldürdü: güvertede kırıldı ve Malta'nın on yedi arrobas ağırlığında parçaları, yaklaşık dört yüze ve yirmi beş İngiliz pounduna eşit olduğu bulundu” (Laurent, 1821: 55).

### 2.1.11. Josiah Conder

Ailesinin kitapevinde küçük yaşta çalışmaya başlayan ve zamanla işi devralan, yazarlık ve editörlük yapmış olan Josiah Conder, dünya genelinde satılan otuz ciltlik olan kitabının on dördüncü cildinde Türkiye'den bahsetmektedir. Türkiye'ye gelmiş olan Conder, Çanakkale'de bulunmuş ve burası hakkında da bilgiler vermiştir. Körfezin batı noktasının bir buçuk mil aşağısında boğaza isim veren kalelerin olduğunu, Asya yakasında bulunanın

Chanak-Kalesi ya da Sultaniye Kalesi, Avrupa yakasında bulunanın ise Kilit Bahir olduğunu söylemiştir. Asya ve Avrupa kıtalarındaki kalelerde dik açıyla yerleştirilmiş topraklar olduğunu ve hareket anında karşılıklı olarak bombardımana tuttuğunun bilgisini veriyor. Chanak-Kalesi'nde yaklaşık iki bin ev olduğundan, kasabanın sefil olduğunu, ayrıca ana sakinlerinin üzüm bağlarında ürettikleri şarabın ünlü olduğunu ve ticaretini yapan kişilerin Yahudiler olduğunu bilgisini veriyor. Seramik hakkında:

“Kenar mahallenin doğusunda, sadece Konstantinopolis'i değil İskenderiye'yi de pişmiş toprakla besleyen büyük bir çanak çömlek ticareti var” (Conder, 1830: 254).

demesi de Çanakkale seramiklerinin deniz ticaretinin sadece İstanbul'a değil, farklı ülkelere yapıldığını, Mısır ile yapılan ticareti göz önüne sermektedir. Dipnot olarak Chanak Kalesi'nin Chanak isminin burada üretilen çanak çömlekten geldiğini belirtmiştir. Ayrıca kasabanın arka tarafında Türklere, Hıristiyanlara ve Yahudilere ait mezarlıklar olmasından söz etmektedir.

#### **2.1.12. Matthew Jones**

Çanakkale seramiklerinden bahseden ve gezginlerden farklı olan isimlerden birisi de kuşkusuz George Matthew Jones'tir. Jones Amerika Birleşik Devletleri Ordusu tugay generali olmuş, II. Dünya Savaşı'nda 503. Paraşüt Piyade Alayı'na liderlik etmiştir. Çanakkale hakkında Rusya'nın gemilerle gidecek olan kargolarla ilgili konsolosluga varan sorunlar olduğundan ayrıca oradaki en iyi evin Fransız konsolosuna ait olduğundan ve 1798'de Fransız düşmanlıkları sırasında yıkılan çok daha kötü olan bir evin yerine Türk hükümetince inşa edildiğinden bahsediyor. Orada bulunmuş olan Jones de Mısır'a yapılan seramik ihracatından şu şekilde bahsetmektedir:

“Genel olarak Hellespont'un tamamına adını veren, çok fakir ve sefil bir yer olmasına rağmen, Konstantinopolis'e ve Mısır'ın bir kısmına toprak eşya sağlayan geniş bir çanak çömlek dışında tam anlamıyla tavsiye edecek hiçbir şeyi olmayan demirlediğimiz koyun hemen batısındaki kasaba, Çanakkale Boğazı olarak adlandırılır” (Jones, 1827: 520).

### 2.1.13. Joseph François Michaud

Fransız bir tarihi ve gazeteci, edebi çalışmaları olan Joseph François Michaud Çanakkale'ye gelmiş ve burada bulunduğu sure zarfında bahsettiği şeylerden birisi de seramik olmuştur.

“... doğu dünyası ve Haçlılar tarihi konusunda yaptığı araştırmalarıyla ilgili olarak yeni bilgiler elde etmek üzere 63 yaşında Yunanistan üzerinden başlayıp İstanbul üzerinden yaptığı gezileri sırasında 2 Ağustos 1830 tarihinde Çanakkale'yi ziyaret eder” (Takaoğlu ve Takaoğlu, 2020: 21).

Michaud, Çanakkale Boğazının oldukça iyi şekilde inşa edilmiş olup, buradaki evlerin ahşaptan yapılmış ve ini ile kaplı olduğunu söylemektedir. anakkale'nin nüfusunun İsraililer, Ermeniler, Rumlar ve Türklerden olduğunu ve beş altı binden fazla insanın olmadığını ifade etmektedir. Ülkede çok ünlü deri fabrikası ve çömlek fabrikası olduğunu ifade eden Michaud, Çanakkale dışına ihracat edilen seramikler için:

“Ziyaret ettiğimiz bu son fabrika tüm koņřu ülkelere toprak kaplar sağlıyor; onları Konstantinopolis'e göndermektedir. Bu tür bir endüstri, ülkenin ihtiyaçlarına en uygun olanlardan biridir” (Michaud, 1833: 20).

Seramik fabrikalarının olmasından ve ihracattan bahseden Michaud Çanakkale'nin geçim kaynaklarından olan seramiğin önemli bir yere sahip olduğunu anlamamızı sağlıyor. anakkale'de bir evde yapılmış olan ilk mobilya parçasının topraktan olduğunu, duş almak için veya hayatlarının her alanında kullanabildikleri kaplar olduğundan, hatta ıssız bölgelerde bile çömlek kalıntıları bulduğundan söz etmektedir. Troya bölgesinde gezerken çok sayıda çanak çömlek parçası aldığından, toprak kapların en çok direnen kaplar olmasından, bulduğu vazo kalıntılarının bazen Helen'e bazen de Kral Priam'ın büyük Jüpiter'e sunduğu içkilerin kadeh kalıntıları olduğunu dşndğn ifade ediyor. şehirde ilerledikçe çok fazla sayıda benzer seramik parçalar olduğunu grdğn söylemektedir. şehrin doğusuna gittiklerinde kayısı, erik, şeftali, kavun lahana soğan, yeşil marul bahçelerini gezdiklerini dile getiren Michaud çitlerle çevrili bir bahçede çalışan bahivanlarla sohbet ettiğinde hepsinin Yunanlılara ait olduğunu ve Türkler tarafından sayėı duyulup emeklerinden dolayı hiçbir sorun çıkmadığını yazmıştır.

#### 2.1.14. John Purdy

Önemli bir İngiliz hidrograf olup kitaplar yazmış ve haritalar çizmiş, zamanının önde gelen hidrograflarından biri haline gelmiş olan John Purdy'nin başka gezginlerin, hidrografların raporlarını ve eserlerini inceleyip eser verdiği bilinmektedir. Purdy'nin eserlerinin birinde Çanakkale seramikleri hakkında da bilgi bulunmaktadır. Çanakkale seramikleri için şu sözleri söylemiştir:

“Her tarafta çanak çömlek, tütün ve diğer eşyalardan oluşan büyük ambarlar görülüyor, hepsi bu limana gelmek durumunda kalıp, dışarı gidecek olan gemileri tedarik etmeye hazır,” (Purdy, 1827: 268).

Çanakkale Boğazı'nın Asya kasabasına, Chanak kelimesinin ifade ettiği gibi, toprak eşya fabrikası nedeni ile Chanak-Kalesi denir. Yaklaşık 2000 ev, neredeyse tamamı ahşap; sokakları (tüm Türk şehirlerindeki gibi) dar, neredeyse hiç asfaltlanmamış ve kirli. Sadece, kaba ve beceriksiz olmasına rağmen, Doğu Akdeniz'de büyük bir üne sahip olan bir seramik üretimi için dikkate değerdir (Purdy, 1827: 268).

Ayrıca bu yazısında Çanakkale'nin Asya şehrinde evlerinin çatılarında on iki minare yükseldiğini ve içinde bulunan her türden erzak bolluğu, kapsamına tekabül ettiğini söylemiştir. Kendi pankartlarıyla gösterilen farklı ulusların konsoloslukları olduğunu çoğunlukla Türkler ve Yahudilerin yaşamadığını: İzmir ve Konstantinopolis'in arasının yaklaşık yedi gün sürdüğünden, dükkânların hepsi açık olup, malları güneşten ve yağmurdan koruyan barakaların altında satışa sunduğundan bahsediyor. Purdy'nin bu yazısı The Scots Magazine'nin 1766 Ekim'de yazdığı yazısının aynısıdır. Bu da Purdy'nin başka eserlerden yararlanıp yazdığını bize göstermektedir.

#### 2.1.15. Friedrich von Tietz

Aslen bir Prusyalı olan, Rusya için çalışan bir elçilik danışmanı olan Friedrich von Tietz (1803-1879), 1833 yılında İstanbul'a bir gezi yapmak için görevlendirilmiştir. Görev sırasında Çanakkale'ye uğrayan Tietz burada geçirdiği zamandan ve seramikten de söz etmiştir. Gelibolu karşısında olan Çanakkale boğazına gelmişlerdir ve burası için; kurulduktan sonra depremden dolayı hızlı şekilde yıkılan eski Lysimachia'nın yeri olduğunu söylemektedir. Asya sahilinin manzarasının daha güzel olduğunu, yeşil bahçeleri, alçak çalılıkları ve Çardak köyünden biraz ileride ise antik yunan kenti olan Lapseki'den, civarda



Müslümanların karşı olduğu, şarap için yetişen mükemmel üzümler gördüğünden bahseder. Muhtemelen yabancı mühendislerin yardımıyla her iki kıyının da güçlendiğini Asya kalesinde ağır toprakların olduğunu ve küçük bir düşman rahatsızlığının olduğu takdirde orada bulunan üç bataryanın yüzeyi süpürebileceğini söylemektedir. Gözlemlerini bize anlatan Tietz seramik hakkında:

“Geniş ve bitişik olan çanak çömlekçilerden “Tschana-kalesi” (Çömlekçi Kalesi) adını alan ve taşıyan bu kalede...” (Tietz, 1836: 170).

demiştir. Bitişik çanak çömlekçiler demesi, Çanakkale’deki seramik atölyelerinin çok sayıda ve bir arada olduğunu bize anlatmaktadır. Ayrıca Marmara denizinden takımadalara geçen Türk gemilerin ferman alması gerektiğini, yabancı savaş gemilerinin ise bu fermanları Konstantinopolis’ten getirmesi gerektiğini, bu yüzden de Çanakkale’ye sık sık demir attıklarını, buranın tüm Avrupa konsolosluklarının ikametgâhı gibi olduğundan, doğu geleneğiymişçesine bayraklarının da evlerinin üzerinden dalgalanmasından bahsetmektedir.

#### **2.1.16. Helmuth Karl Bernhard von Moltke**

Mecklenburg-Schwerin’de doğmuş, askeri eğitim alıp orduda görev yapmış olan Helmuth Karl Bernhard von Moltke 1835-1839 arasında Osmanlı Ordusu’nda öğretmenlik ve müşavirlik yapmıştır. Moltke’nin ailesi ve dostlarına yolladığı mektupların derlenip bir araya gelerek oluşturulmuş olan 19. yy. Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili gözlemlerin yazıldığı objektif bir eserde Çanakkale seramiklerinden de bahsedildiğini görmekteyiz. Ayrıca Moltke, İstanbul, Boğaziçi ve birçok yerin haritasını çizmiştir. 13 Nisan 1836’da yazdığı mektupta; 2 Nisan akşamı Avusturya vapuruyla İstanbul’dan yola çıkıp ertesi sabah Gelibolu, kıyısında kale ve yel değirmenlerini gördüğünü söyleyen Moltke Türklerin ilk kez Avrupa yakasına geçtiği yerin orası olduğunu söylemektedir. Çanakkale’nin Avrupa kıyısında uzanan beyaz bir kaya yamacı olduğu dibinde de Hekuba’nın mezarı olduğu söylenen bir mağara olduğu, Asya yakasında ise Cenevizlilerin kurduğu hisarın arkasında çınarların gölgesinde bağlar, bahçelerle çevrili bir kasaba olduğundan bahseder. Buradan bahsederken seramikler hakkında da şu sözleri söylemiştir:

“...Türkler bu kasabaya, burada çalışan birçok çömlekçilerden dolayı «Çanakkalesi» derler” (Moltke, Çev. Örs, 1993: 49).

Moltke mektubunda; burada gösteriştten uzak bir Boğaz Paşasının oturduğunu, Moltke'nin, kendisine Serasker'in mektubunu ve bazı şeyleri bildirmek için gittiğini, daha sonra paşanın Moltke'yi kıyıda küçük şirin bir evde konuk ettiğini, Moltke'nin kale ve bataryalarını incelemesi bittikten sonra Çanakkale boğazının ve kıyıların planını çizdiğini yazmıştır.

### **2.1.17. William Knight**

Çok değerli ve nadir görülecek seyahatnameler arasında olan William Knight'in yazmış olduğu eserin Çanakkale ve İstanbul arasındaki bölgeyi kapsadığını görüyoruz. Eserini bölgeye gelecek olan seyyahların bilmedikleri ya da farkında olmadıkları durumları ve bilgileri edinmesi için yazmıştır. Eserin sonunda ticaretin korunması için yazdığı 19 sayfalık takımadalardaki korsanlık faaliyetleri, İngilizce ve Türkçe rakamlar, terimler, market malzemelerinin Türkçe hali, at saraçlığı ile ilgili bölüm de bulunmaktadır. Knight, kendileriyle Fransızca konuşup misafirperver davranan, onlara pipo, konserve, kahve ve su ikram eden Yunan konsolosuna, Konstantinopolis'te veba hastalığından dolayı her gün neredeyse 600 kişinin öldüğünden bahsetmiştir. Çanakkale'de son yangının şarap dükkânını yok ettiğinden bahseden Knight, kendilerinin özel bir fiçı alabildiklerini, bu fiçiyı da takas sırasında İngiliz tereyağıyla değiştirdiğini söylemiştir. Tabii ki Çanakkale'den bahseden Knight, Çanakkale seramiklerinden bahsetmeden geçmemiştir. Gezerken kasabanın yukarısında yel değirmenlerinin oraya gittiklerinde:

“... çanak çömlekçileri ziyaret ederek, yirmi İngiliz kuruşuna gezinin hatırası olarak üç yeşil vazo, yedi tabak ve iki testi aldım. Vazoların şekli zariftir. Bu yer, kaba ama yararlı bir tanımı olan çanak çömlek konusunda çok kapsamlı bir ticaret yapıyor” (Knight, 1849: 21) demiştir.

Ayrıca Knight Çanakkale'nin isminin de çanak çömlekten geldiğini şu şekilde belirtmiştir:

“... Tchanak Kalessy adını çanak çömlekten, tchanak anlamına gelen çanak veya çömleklerden alır, bazıları buranın adını Çömlek Kalesi'ne çevirmiştir” (Knight, 1849: 21).

### 2.1.18. Albert Smith

İngiltere’de doğmuş, tıp okumasına rağmen, tıp ile ilgilenmeyi bırakıp edebiyata yönelmiş olan kitaplar yazıp, sadece edebiyatla değil ayrıyeten, oyun yazarlığı, dağcılıkla ve seyahat ile ilgilenmiş olan Albert Smith 1849’da Yakın Doğu ve Konstantinopolis’e tura çıkmıştır. Yaptığı seyahat sırasında Çanakkale’ye de uğramış olan Smith, Türkler için Chanak-Khalessi kendileri için ise Çanakkale Boğazı olarak adlandırdığı küçük kasvetli bir kasabaya hem postalarını getirdiğini hem de yapacağı başka işler olduğunu söylemektedir. Avrupa ve Asya’nın iki ünlü kalesi arasında demirlediğinden bahseden Smith:

“İnsanlar büyük ölçüde burada yapılan teknelere bindi ve satışa kaba çanak çömlek getirdiler. Çoğunluk esas olarak, altın varaklarla süslenmiş uzun ve nezaketsiz su testilerindeydi; ama bir arkadaşşıma hediye olarak geyik gibi yapılmış bir şişe satın aldım, kesinlikle hayatımda gördüğüm en çirkin şey” demiştir (Smith, 1850: 40).

19. yy’ın ikinci yarısından itibaren Çanakkale seramiklerinin form, dekor ve sır olarak gereksiz bir abartıya kaçtığı bilinmektedir. Smith’in bunu demiş olması da doğrulamıştır.

### 2.1.19. Gustave Flaubert

Fransız roman yazarı olan, modern romanın kurucusu kabul edilen, yazdığı Madame Bovary eseri ile realist akımı başlatan kişi olarak gösterilen Gustave Flaubert bu çıkardığı eserini ise Yakın Doğu’ya yapmış olduğu seyahatinden üç ay sonra yazmıştır. Yakın Doğu’ya yaptığı seyahatler sırasında Çanakkale’ye de uğramış olan Flaubert 9 Kasım cumartesi ve 10 Kasım pazar günü gemide karantinada kaldığından bahseder. Ayın 11’inde ise Çanakkale’nin Asya kıtasında bir köye gitmiştir. Geniş sokaklarda gezerken karşılaştığı iki seramik atölyesindeki seramiklerden şu şekilde bahseder:

“İki çömlekçiyi ziyaret ettik. Buradaki üstü altın yıldız çiçekli büyük yeşil sırlı kavanozlar saksı olarak kullanılabilir; Martichoras'a (daha doğrusu Alborak'a!) benzer fantastik canavarlara sahiptir” (Flaubert, 1910: 34).

Martichoras, Pers mitolojisinde geçen bir yaratıktır, tipi ise Mısır mitolojisindeki Sfenks’e benzemektedir.

### 2.1.20. Jean Henri Abdolonyme Ubicini

Fransız bir tarihçi, gazeteci ve Romanya Akademi'sinin onursal üyesi olmuş başarılı bir insan olan Jean Henri Abdolonyme Ubicini, gençliğinde kolej öğretmenliği yapmıştır. 1846 yılında çıktığı seyahatte İtalya, Yunanistan ve İstanbul'a gitmiştir. Eflak ve Boğdan ayaklanması sırasında geçici hükümetin sekreterliğini yapmıştır. Ubicini, yaptığı seyahatler sırasında Çanakkale'ye de gitmiştir. Çanakkale'de ticaret gemilerinin girişinin düzenlenmesinden dolayı girişlerini yavaşlatmalarından, savaş gemilerinin ise anlaşmaların içeriğine bağlı olarak geçişine izin olmadığından ancak hafif savaş gemilerinin Konstantinopolis'ten ferman alarak geçebileceği istisnai durumlar olduğundan bahsetmektedir. Çanakkale'ye gittiğinde Avrupa ve Asya kalelerinden bahseden Ubicini, Asya kıtasında Çanakkale Boğazı'ndaki kaleden bahsederken dip not olarak:

“Çanakkale'ye çok eski zamanlardan kalma ve çoğu Konstantinopolis'e gönderilen kaba çanak çömleklerden dolayı “Çanak Çömlek Kalesi” Tchanaq Kalè denmektedir” demiştir (Ubicini, 1855, dipnot 2). Bu da eserinde küçük de olsa Çanakkale seramikleri hakkında bilgi verdiğini bize göstermektedir.

### 2.1.21. Şerif Korkmaz

Şerif Korkmaz ele aldığı eserinde Çanakkale'de olan yangınlardan, Müslümanların ve gayrimüslimlerin yanan dükkânlarından ve insanların uğradığı zararlardan bahsetmiştir.

Yangın, 6 Ağustos 1836 akşamı saat 19.00'da, Yalı mahallesindeki çarşıda, bir ekmekçi fırınında birdenbire başlamış ve şiddetli rüzgârın etkisiyle genişlemiştir. Ahali ve askerler yangına hemen müdahale etmişlerdir. Ancak yangın 7,5 saat sürmüş ve gece yarısı saat 02.30 sularında söndürülebilmştir. Kaledeki cephaneye ateşin sirayet etmesi de güçlkle önlenmiştir. 82 ev ve 199 dükkân yanmıştır (Korkmaz, 2010: 55).

Yanan evlerden 73 tanesi Müslümanların, 9 tanesi gayrimüslimlerin ve yanmış olan dükkânların 143 tanesi Müslümanların 56 tanesi gayrimüslimlerin olmuştur. Yanan dükkânlardan bazıları da Çanakkale seramiklerinin üretildiği atölyeler olmuştur.

“Yanan dükkânlar arasında kahvehane, oda, bakkal, çanakçı, yemenici ve mahzenler çoğunluktadır” (Korkmaz, 2010: 56).

Çanakkale’de toplam kaç seramik atölyesi olduğu bilinmemekle beraber yanan seramik atölyeleri 19 tanedir. Tabloda da görülen 19 tane çanakçının hepsi Müslümanlara aittir, bu da bize 19 tane atölye olması Çanakkale’de seramiğe verilen önemi ve bu işle sadece Müslümanların uğraştığını, gayrimüslimlerin ise seramikle uğraşmadığını göstermektedir.

Tablo 3

1836 Yangında yanan dükkân ve mahzenler

Yanan Binalar	Bina Sahipleri		Toplam	Yanan Binalar	Bina Sahipleri		Toplam
	Müslüman	Gayri Müslim			Müslüman	Gayri Müslim	
	Sayı	Sayı			Sayı	Sayı	
Abacı	2	-	2	Kahvehane	16	-	16
Attar	6	1	7	Keresteci	4	9	13
Bakkal	16	14	30	Koltukçu	1	-	1
Berber	4	-	4	Kürkçü	1	1	2
Boyacı	-	1	1	Kunduracı	1	-	1
Camcı	-	1	1	Kuyumcu	-	1	1
Cıvacı	-	1	1	Mahzen	14	13	27
Çanakçı	19	-	19	Manav	1	-	1
Çubukçu	1	-	1	Odalar	5	2	7
Çulhacı	2	-	2	Oturakçı	4	-	4
Değirmen	2	2	4	Serraç	1	-	1
Dükkan	14	-	14	Simitçi Fırını	2	2	4
Duhancı	3	-	3	Susam Yağhanesi	1	1	2
Eskici	1	-	1	Şaraphane		1	1
Enfiyeci	1	-	1	Şekerci	1	-	1
Ekmekçi Fırını	-	3	3	Terzi	2	1	3
Helvacı	1	2	3	Tüfenkçi	3	-	3
Kasap	1	-	1	Yemenici	10	-	10
Kahveci	1		1	Yorgancı	2	-	2
				<b>Toplam</b>	<b>143</b>	<b>56</b>	<b>199</b>

### 2.1.22. John Beddoe

Hukuk okumak istese de tıp okumuş olup İngiliz bir etnolog olan ve ayrıca Kırım Savaşı sırasında Çanakkale Boğazı'nda Renkioi'de sivil bir hastanede görev yapmış olan John Beddoe buradaki işi bittiğinde tıp eğitimini tamamlamak için Viyana'ya gitmiştir. Anılarını yazdığı eserinde, Çanakkale'de bulunduğu süre boyunca hatıralarına yer vermiştir. Christison ve kendisinin, yapılan ilk ahşap kulübenin sakinleri olduğunu söyleyen Beddoe, Brusa'dan sıtma getirmiş olan kişiden dolayı dizanteri geçirdiğini belirtmiştir. Yerleşim yerlerinin büyük bir Yunan köyü olan Renkioi'den iki mil olduğunu söylemiş ve Çanakkale Boğazından bahsederken buraya:

“...Chanak-kalesi ya da Çömlekçi-Kalesi...” demiştir (Beddoe, 1910a: 69). Cümlelerin devamında da; “...Türklerin orada gelişen ve hala gelişmeye devam eden seramik üretimi için dediği gibi...” diyerek Çanakkale seramiklerinin hala gelişmekte olduğunu söylemektedir (Beddoe, 1910b: 69). Elinde bulunan seramik parça için ise:

“Bu arada, hâlâ elimde Chanaki ware (Çanaki seramiği) var, İngiliz koleksiyoncuların dediği gibi, Santorin Adası'nda bulunan bazı antik (tarih öncesi) örneklerle ve Schelimann tarafından Troya'nın alt tabakalardan birinde bulunan bazı parçalara benzeyen bir desen” demiştir (Beddoe, 1910c: 69).

Boddes, Hellespont'ta seramik üretiminin sadece Osmanlı fethinden sonraki 500 yıl boyunca olmayıp, Homeros'un Troya'sının varlığından yana 3000 yıldır devam ettiğini, antik modellerden en az bir tanesinin kalmış olabileceğini ve yazının devamında ise:

“Kavanozumun bir insan figürüne en ufak bir benzerliği yok, ancak Lenormant'a göre, bu türden bazı ilkel fikirlerden yola çıkarak aşamalar halinde geliştirilmiş olmalı.” diyor (Beddoe, 1910d: 70).

### 2.1.23. Marianne Young

Londra'da büyüyen ve farklı ülkeleri olduğu gibi Anadolu'yu da gezen kadın seyyahlardan birisi olan Marianne Young, gezilerinde yazılar yazıp, çizimler yapıp notlar almış ve bunları daha sonra bastırmıştır. Eşi ile İzmir'den İstanbul'a giderken Çanakkale limanına demir atan Young bu gezisiyle ilgili bir eser kaleme almıştır. 1854 yılında Kırım

Savaşı sırasında kocasıyla beraber Türkiye’de Gelibolu Yarımada’sında ve Varna’da İngiliz askeri kamplarındaki hastalara katılmışlardır. O yıl Türkiye’deki kampları ve yolculuklarını yazdığı eserini yayınlamıştır. Çanakkale’de bulunmuş olup seramikler hakkında da gözlem yapıp, anlatan Young, Albert Smith’in bahsettiği Çanakkale seramikleri ile ilgili yazısını okumuştur ki eserinde Smith’in de ismini geçirmektedir. Çanakkale Boğazında demir atan Young şunları söylemektedir:

Burada, her zamanki gibi Albert Smith’in çok eğlenceli bir şekilde bahsettiği bazı Türkler, çirkin tuhaf çanak çömlekleri ile ortaya çıktı. Sırlı ve gözeneksiz olan Etrurian görünümlü su kaplarının, suyu çok serin tutacağına güvence vermediler; ama sırlı ayaklı, yıldızlı ve bıyıklı bir tür hipogrifimiz var - bu çok hoş olan canavar, Wardour-Street’in yarı serveti ederdi.

Ancak Çanakkale çömlekçiliği, çarpıcı bir şekilde pahalı değil. Dört büyük su kavanozu ve en seçkin bu canavarı on beş sente satın alındı... (Young, 1854: 135).

#### **2.1.24. Lady Anna Brassey**

Bir İngiliz gezi yazarı olan Etnografik ve doğa tarihi koleksiyonları ve fotoğraf koleksiyonu sergilenmiş olan, sıtma hastalığından dolayı öldüğünde ise denize gömülen önemli bir kadın seyyah olan Lady Anna Brassey de Çanakkale seramiklerinden bahsetmiştir. 17 Kasım 1874 Salı günü öğleden sonra gemi ile ilerlerken Gelibolu’yu geçmeden önce sağanak yağmur ve sise yakalandıkları için Çanakkale Boğazı’na o akşamlik demir atmasının daha iyi olacağına karar verdiklerinden söz etmektedir. Gemiden indiklerinde işlerini halletmeleri için konsolosun yardımcı olduğundan bahseden Brassey daha sonra kendisine ve arkadaşlarına eşlik eden konsolos ile beraber seramik almaya gittiğinden bahsetmiştir:

“... yerin meşhur olan kaba çanak çömleklerinden bazılarını almak için bizimle birlikte geldi, Chanak-Kalesi aslında "Toprak Şatosu" anlamına geliyor” (Brassey, 1880a: 115).

Çanakkale’nin son zamanlarda iyileştirildiğini söyleyen Brassey, kasabanın ortasından mezarlıkları kaldırıp yüksek bir yol açılmasını sağlayan valiye oradaki mahallelinin itirazlar ettiğinden de bahsetmektedir. Akşam şiddetli yağmurun kesilmesiyle geceyi güzel şekilde geçirdiklerinden söyleyen Brassey, 19 Kasım Perşembe günü Smyrna Koyu’na demir attıklarını söylemektedir. Tepelerin karla kaplı olduğundan ve şiddetli

yağmur, rüzgâr olduğundan, birkaç işini hallettikten sonra kuyumcu dükkânlarını gezdiklerinden ardından otele döndüklerinden söz etmiştir. 20 Kasım Cuma günü hasta olan adamlarından birini eve yollamayı ya da hastaneye göndermeyi düşünen Brassey, doktorun, adamının kendisine zarar vereceğini düşünmediği için gemide kalmasına karar verdiğini söylemektedir. Daha sonra başına gelen ilginç bir olaydan bahsederken, önceki gün gemiye geldiklerinde gemide iki fit uzunluğunda yılanla karşılaştığından bahsetmektedir.

“Muhtemelen kış için yerleştiği, ancak gemiye getirilerek rahatsız edildiği Chanak-Kalesi'ndeki çömlerden birinde gemiye çıktığını düşünüyoruz” (Brassey, 1880b: 118).

Yılanla karşılaştıktan sonra fikir yürüten Brassey, önlem amaçlı olarak güverte sandığındaki tüm saksıların suyla doldurulup paketlenmesini emrettiğini söylemektedir.

### **2.1.25. Lady Dufferin**

Başarılı bir hayatı olan yazar ve sağlık savunucusu Lady Dufferin, Kanada'daki Rideau Hall'ı sosyal aktivite merkezine dönüşürken yardımcı olmuştur. Burada edebi okumalar yapmış bazen de yazdığı eserleri aynı zamanda oynayan Dufferin, vali ve generallerin eşleri arasında neslinin en etkili diplomatik karısı unvanını almıştır. Eşiyle birlikte farklı ülkelere giden Dufferin, Türkiye'de de bulunmuştur.

“Osmanlı Sultanı II. Abdülhamit'in Leydi Defferin'e 1883 yılında yalnızca hayır ve yardım işlerinde başarılı olan kadınlara verilen altın şefkat madalyası takdim ettiği şahsiyetlerden biridir” (Takaoğlu ve Takaoğlu, 2020: 26).

Çanakkale'de de bulunmuş olan Dufferin, buraya geldiklerinde paşaların kendilerine eşlik edip kaleye götürdüklerini, oradaki granit topları ve Krupp tarafından hediye edilen topu gösterdiğini söylemektedir. Bunları inceledikten sonra da komutanın odasına gittiklerinden ve orada Türk kahvesi içtiklerinden ayrıca orada kendilerine bir müzik grubunun şarkı çaldığından bahseden Dufferin, Türk kahvesine ve şarkılara henüz alışmadığından söz eder. Daha sonra kasabaya inen Dufferin çömlekçiye gitmiş ve burada seramikler ile ilgili gözlemini söylemiştir.

“Bir pound gibi küçük bir maliyetle, burada ucuz bir tür çömlek yapılıyor, Vallauri eşyası gibi bir şey. Büyükelçiliğin birçok boş köşesini dolduracak olan bir stoğa koyduk” (Dufferin, 1880: 127).



Oradaki işleri bittikten sonra konsolosun ailesini ziyaret ettiklerini ve yelken açtıklarını söyleyen Dufferin, Çanakkale'ye güzel diyemediğinden ama parlayan denizi, tepeleri ve açan güneşinden dolayı da çirkin diyemediğini söylemiştir.

#### **2.1.26. Lucy Mary Jane Garnett**

Bir İngiliz halk bilimci ve gezgin olan Lucy Mary Jane Garnett, balkan ve orta doğu gezileri yapmış, yaşadığı insanları ve geleneklerini kaydetmiş, en çok Türkiye'deki eserleriyle tanınmıştır. Eleştiriler ve makaleler yayınlamış, “Türkiye'nin Kadınları ve Folklorik Özellikleri” başlıklı eserlerinin yanı sıra Yunan folkloru, Balkan ev hayatı gibi konularda da değerli birçok kitap bırakmış olan başarılı seyyah Garnett, Çanakkale'de de bulunmuştur ve bu süre içinde buradaki seramikler hakkında bilgi vermiştir. Avrupalılar tarafından The Dardenelles olarak adlandırılan küçük Çanak kasabasına gidilebileceğinden, bu bölgede vahşi bir kuzeyden esen rüzgâr olduğundan ayrıca Asya yakasının verimli ovalar, ormanlık alanlar tarafından sınırlandırıldığından ve kayaların kıyıda yükseldiğinden bahseden Garnett, bölgeyle ilgili bilgi vermiştir. Kırmızı kiremitli çatılar ve renkli evler, küçük kayık iskeleleri, yüzme kulübeleri, konsolosluklar, çeşitli bayraklarından söz etmiştir. Bu kasabada, Yahudilerin çoğunluğunun şarap ticareti ve çeşitli küçük işler yaptığından, ayrıca karma nüfus olduğundan bahsetmektedir. Kalenin “Sultan Kalesi” ya da “Çanak Kale” olarak isimlendirildiğinden ana sanayinin bitişik kasabada olduğundan, kalenin ise sağlam inşa edilmiş olmasından bahsetmektedir. Çanakkale'den bahsederken seramikten de bahsetmeden geçmeyen Garnett incelemesinden şu şekilde bahsetmektedir:

Çanak çömlek üretimi en ilkel makinelerle yapılmaktadır. Yerel gemilerin yanı sıra, çok sayıda oldukça süslü kap, su vazoları ve testileri üretilmekte ve geçen gemilerde satılmaktadır. Bunlardan bazıları aslanlar, atlar ve diğer hayvanlar biçimindedir ve gömülü Troya Ovası Şehrinde bulunan hayvan şeklindeki kaplardan farklı değildir (Garnett, 1891: 25).

#### **2.1.27. William Cochran**

Çeşitli İngiliz tarım dernekleri üyesi olan yazarın, uzun süredir İngiliz sömürgecilerin dikkatine önerdiği bir endüstrinin ciddi ve kapsamlı tartışmalarıyla canlı seyahat notlarının bir birleşimi olan eserinde, yazarın birçok gravürü ve suluboyası da bulunmaktadır. Türkiye'ye yaptığı yolculuk ve kısa bir ikametgâhı sırasında edindiği deneyimi eserinde

paylaşan William Cochran, Çanakkale’de bulunduğu sırada buradaki gözlemlerini yazmış ve eserinde seramiklerden de bahsetmiştir. Chanak olarak bahsettiği eserde gemilerin boğazdan geçerken evraklarını göstermeleri gerektiğini ve gerekirse sağlık memurları tarafından da kontrol edildiğinden bahsetmektedir. Kalelerin mermer ve granit mermilerle ve silahlarla sağlam şekilde korunduğunu söyleyen Cochran, Asya tarafındaki kalenin isminin Chanak-Kalesi veya Toprak Eşya Kalesi olduğunu ve isminin de oranın ünlü çanak çömleklerinden geldiğini söylemektedir. Cochran kaleye ismini veren seramiklerden de bahsetmeden geçmemiştir.

Temsilci olan bir çömlekçi, her zaman göçebe Avrupalıların bakış açısına sahiptir ve her geçen gemiye bağlanır. Kayık dolusu şatafatlı çanak çömlekleri genellikle yaldız ve renkleri ile yemeklere verdiği tattan daha dikkat çekicidir; Ne olursa olsun, şekiller bazı durumlarda zarif, hatta klasiktir; Sattığı uzun su testilerin ve örneklerin her zaman alıcıları cezbediği ettiği söylenir (Cochran, 1887: 273).

Cochran kısa bir bilgi daha vermiştir. Eskiden Abydos Boğazı olarak adlandırılan bu yerin, İskender’in komutasındaki ordunun Parmenio tarafından yönetildiği ve Avrupa’dan Asya’ya geçtiği yer olduğuna inanıldığından bahseder. Cochran ayrıca 1369’da Süleyman Türklerinin Avrupa’ya ilk girdiği yer olduğunu söylemektedir.

### **2.1.28. Vital Cuinet**

Fransız coğrafyacı ve oryantalist olan Vital Cuinet, 18. yy. başlarında *Düvün-ı Umûmiye* adına Osmanlı kentlerinin ekonomik, sosyal ve kültürel envanter çalışmalarını yapmıştır. Daha sonra bu çalışmalarıyla ilgili bir kitap çıkarmıştır. Sonuç olarak da görmüştür ki:

“- Türk makamlarının getirdiği sınırlamalar, araştırmalarını sonuçsuz bıraktı.

-Türk makamlarının daha uzak vilayetlerde kontrolü olmadığı için, işini tamamlaması imkânsızdı” (wikipedia.org, 2021).

Cuinet çıkardığı eserinde Çanakkale’deki seramik fabrikalarından, satışlarından ve ihracatlarından da detaylı bir biçimde bahsetmiştir. Kale-i Sultanie (Dardenelles) merkezinin toplam nüfusunun 19,494 kişi olduğunu şu tabloyla göstermektedir:

Tablo 4

1894 Senesinde Çanakkale nüfusu

<b>Müslümanlar</b>	{	Sabit Nüfus.....	8,662	}	9,059	Sakin
		Göçebeler.....	397			
<b>Yunan Ortodoks</b>	.....				5,501	
<b>Ermeniler</b>	{	Gregoryenler.....	904	}		
		Protestanlar.....	52			
<b>İsrailoğulları</b>	.....				1,801	
<b>Yaşlı ve Korunan Yabancılar</b>	{	Yunan Ortodoks.....	1,147	}	2,173	
		Latin Katolikler.....	92			
		Protestanlar.....	8			
		İsrailoğulları.....	926			
		<b>Toplam.....</b>	<b>19,494</b>			<b>Sakin</b>

Resmi adının Kale-i Sultanie olduğunu fakat halk arasında Tchanak-Kale (Çanak Çömlek Kalesi) olarak geçtiğinden, yabancılar tarafından da Dardenelles olarak bilindiğinden bahsetmektedir. Çanakkale hakkında bilgi verirken, oradaki 1453 tarihinden beri olan savunma yetersiz kaldığı için 1659'da Köprülü Mehmet Paşa'nın Avrupa kıyılarında kaleler inşa ettirdiğinden, birinin isminin Kilid-ül-Bahr (Deniz Anahtarı) diğerinin isminin ise Sidd-ul-Bahr (Hendek) olduğunu ve sistemin merkezinin de Dardenelles olarak belirlediğini eklemiştir. Ayrıca daha popüler olan Tchanak-Kale isminin de, 1740 yılına kadar izlenebilen çanak çömlek fabrikalarının kuruluşundan kalma olduğunu söylemektedir. Eserinde ekonomiden bahsederken tabii ki seramik endüstrisinden de bahsetmiştir. Şehrin "Çömlek Boğazı" anlamına gelen Tchanak-Kale'nin 12 seramik fabrikasından oluştuğundan ve bu endüstrinin düşüğe olduğundan bahsetmektedir. 1867 yılında, zamanında çok aranan bu özel ürünlerin ticaretinin keskin bir şekilde düştüğünü ve zamanla daha büyük önem kazanmaya başladığından bahsetmektedir.

Azalmayı açıklayan Cuinet tablo ile şu şekilde göstermiştir:

"Toplam üretim rakamı azalsa da 740.000 frank olarak tahmin edildi. Bugün, 25 yılın ardından, eş rakam aşağıdaki gibi sadece 82.800 franktır" (Cuinet, 1894: 725).

Tablo 5

Çanakkale'deki seramik fabrikaları ihracat bilgileri

<b>Her Biri Fırına Sahip Fabrika Sayısı</b>	<b>12</b>
<b>Her Fabrikadan Yıllık Ortalama Parti</b>	<b>50</b>
<b>Toplam Parti Sayısı</b> .....	<b>600</b>
<b>Her Partinin Değeri : Türk Lirası</b> .....	<b>6</b>
<b>Toplam Üretim Değeri : Türk Lirası</b> .....	<b>3,600</b>

**Yani 82,800 Frank (Brüt Ürün)**

Her fabrikanın yıl boyunca çalıştırdığı personelin de tablosunu göstermektedir. (Piastre : Kuruş)

Tablo 6

Çanakkale'deki seramik fabrikaların personel bilgileri

<b>Görev</b>	<b>Çalışan Sayısı</b>	<b>Günlük Kazanç (Piastre)</b>	<b>Günlük Kazanç (Frank)</b>
<b>Ustabaşı</b>	<b>1</b>	<b>14</b>	<b>3,22</b>
<b>Çömlek İşçisi</b>	<b>2</b>	<b>Kişi Başı 15</b>	<b>6,90</b>
<b>Kil Hazırlayıcı</b>	<b>1</b>	<b>10</b>	<b>2,30</b>
<b>İşçi</b>	<b>2</b>	<b>Kişi Başı 5</b>	<b>2,30</b>

“Thcanak-kalè'nin (Çanakkale şehri) Seramikleri, eski çanak çömleklerden, eskiden aksesuar eşyalarından ve şimdi bu üretimin ana nesnesinden, parlak renklerle boyanmış ve eski itibarını borçlu olduğu yerlerde yaldızlı garip şekilli el vazolarından oluşur” (Cuinet, 1894: 726).

Eski ile yeni Çanakkale seramiklerini karşılaştıran Cuinet eski model seramiklerin yerine daha kullanışlı üretilen seramiklerin yer değiştiğini ama bu yeni seramiklerin abartılı

fantezisi, cezbedici tuhaf yönlerinden yoksun olduğu için Çanakkale seramiklerinin giderek daha kıt hale gelmesinden bahseder. Cuinet seramiklerden bahsederken, çömlekçilerin kullandığı kilin, yöredeki bulunan plastik kil olduğunu, Rum ve Türk işçilerin, elleri ve tahta tornalar kullanarak seramiği şekillendirdiğini, eklemektedir.

1890 yılında Romanya, Yunanistan, Kıbrıs ve Osmanlı'nın yıllık ihracatından bahseden Cuinet, toplam 13,790 frank karşılığında 1,585,700 parça ihraç edildiğinden bahseder. Bu ihracatın tablosu da şu şekildedir:

Tablo 7

Çanakkale'deki seramik fabrikalarının ihracat yaptığı ülkeler

<b>Frank Cinsinden Toplam Değer</b>	
<b>Kıbrıs</b> .....	<b>5,231</b>
<b>Yunanistan</b> .....	<b>2,492</b>
<b>Romanya</b> .....	<b>25</b>
<b>Türkiye</b> .....	<b>6,042</b>
<b>TOPLAM İHRACAT DEĞERİ</b> .....	<b>13,790</b>

1989 yılında ise 1,431,566 adet parça 12,448 franka satılmıştır. Sonraki sene talepteki bu küçük de olsa iyileşmenin halkın lehine olduğunu söyleyen Cuinet, bu iyileşmeyi ihmal edilmiş olan eski model seramiklerin tekrar yapılmaya başlanmasına bağlamaktadır. 1889 senesinde ek olarak Mısır'a Çanakkale'den 389,750 adet parçanın 3,380 frank karşılığında ihraç edildiğinden söz eden Cuinet, 1890'da Romanya'nın ve Mısır'ın tekrar bir talepte bulunmadığından söylemiştir.

### 2.1.29. William Cowper

Amerikalı bir gazeteci, sanat tarihçisi, avukat ve seyahat yazarı olan William Cowper Prime sanata olan ilgisinden dolayı 1874 yılında New York Metropolitan Sanat Müzesi'ne başkan yardımcısı olarak seçilmiştir. Cowper, seramik ve porselen tarihi üzerine önemli bir eser yazmıştır ve bu eserinde Çanakkale seramiklerine de yer vermiştir. Chanak-Kalesi (Çanak Çömlek Kalesi) isminin Dardenelles kıyısındaki Asya Kalesi'nin ismi olduğunu ve

bu ismi de Türklerin verdiğinden söz etmektedir. Bu ismin Çanakkale’de uzun zamandır üretilen fayans imalatından aldığını söyleyen Cowper sözlerine:

“Gezginler, yolculara satış için buraya yanaşan gemilere getirilen parlak renkli ve iyi sırlanmış grotesk su kavanozlarına aşınadır” diyerek devam etmiştir (Prime, 1878a: 132). Geçen yüzyıla göre daha tuhaf türden malların üretildiğini söylerken camilerin süslenmesi için kullanılan çinilerin Çanakkale’de yapılmış olma olasılığında söz etmiştir. Bundan bahsederken de:

“1856 yılında Kudüs'teki Ömer Camii'nin saygıdeğer şeyhi, daha sonra Kaya kubbesini onarmaya karar verdiğini ve eski çinilerin çoğunun yapıldığına inandığı yer, olan Chanak-kalesi'nde yeni çinilerin yapılacağını söyledi” demiştir (Prime, 1878b: 132).

Kütahya ve İznik’te çini yapıldığı bilinmektedir fakat Çanakkale seramiklerinde böyle bir şey görülmediği için, bu söylediği karmaşıklığa sebep olmuştur. Gönül Öney Çanakkale seramiklerinden bahsettiği bir eserde ise çinicilikten bahsederken şu sözleri söylemiştir.

“Türk çini sanatında günlük seramik ve duvar çiniciliği yüzyıllar boyu birbirine paralel ve benzer bir gelişme gösterirken, Çanakkale’de duvar çinisi yapılmamış olması ilginçtir” (Öney vd., 1991: 104).

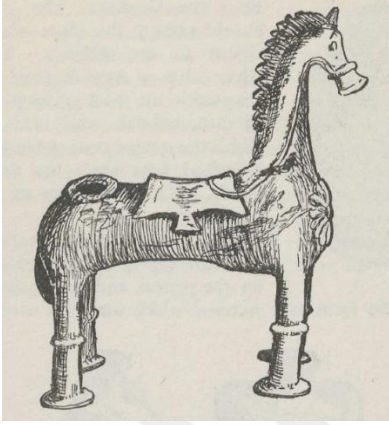
Gönül Öney’in de bilgisi ışığında Çanakkale’de duvar çinisi yapılmamış olduğunu bir kere daha öğrenmiş olmaktadır.

### **2.1.30. James Frederick Blacker**

Çin, Japon, Hint ve İngiliz seramikleri üzerine önemli çalışmalar yapmış olan James Frederick Blacker, İngiliz seramiklerinden bahsettiği ve içinde 450 tane illüstrasyon bulunan “The ABC of Collecting Old English Pottery” isimli eserinin bir köşesinde doğu seramiklerini örnek gösterdiği kısa bir yazı yazmıştır. Delikten içeceğin doldurulup hayvan biçimli seramiğin ağzından içildiğinden bahsederken:

“İlginç bir şekilde, aynı fikir uzak Doğu’da da benimsenmiş gibi görünüyor, bir sonraki resimde, eyerli bir at, kasımpatı ve açık yeşil serpiştirilmiş, koyu yeşil bir sırla ile süslenmiş” demiş ve at biçimli içki kabını örnek göstermiştir (Blacker, 1923: 42-43).

Bu at biçimli içki kabın çizimine bakınca ve doğudan bahsedildiğini göz önüne alınca, bahsedilen rengin ve çizilen atın tipi ile bu kabın Çanakkale seramiği olduğunu anlamaktayız.



Görsel 12. Çanakkale seramiği, at illüstrasyonu

Ayrıca sözlerine devam ederken bu kapla ilgili şu sözleri de söylemektedir:

“Bacaklar ve ayaklar çok sıra dışı, şekil olarak komik değil: aslında, üçünün tamamının modellenmesi hayal gücüne çok şey katıyor” (Blacker, 1923: 43).

İngiliz seramiklerinden bahsettiği eserde Çanakkale seramiklerini de örnek olarak vermesi, Çanakkale seramiklerinin İngilizler tarafından bilindiğini de bize göstermektedir. Deniz ticareti yapan ve gelen seyyahlara satılan Çanakkale seramikleri düşünüldüğünde, bu fikir desteklenmektedir.

### 2.1.31. George Abel Schreiner

Bir Alman savaş muhabiri olan ve I. Dünya Savaşı sırasında da bu görevde olan Associated Press için savaş muhabirliği yapan George Abel Schreiner, Alman-Amerikan savaş muhabirliği yapmıştır. Görevi sırasında çalıştığı ajansı adına İstanbul’a gelmiştir ve özel izinle Çanakkale’de bulunmuştur. Deniz savaşlarını ve Gelibolu’daki kara savaşlarını yerinde izleme fırsatı bulmuştur. Tanıştığı çok sayıda Türk subayı olduğundan ve isimlerinin kendisine fazla geldiğinden söz eden Schreiner, Çanakkale’den bahsederken Rhodios Nehri’nin kıyısında olan ve antik çağdan beri var olmuş olan şirin bir kasabada olduğundan

bahseder. Sözlerine devam ederken evlerin çoğunun iki katlı olduğundan ve ikinci katlarının her zaman ahşap olduğundan, kasabanın arkasında yazın bakılan çayırırlar, bahçeler, üzüm bağları, tarlalar olduğundan söz eder. Seramik hakkında biraz da olsa bilgi veren Schreiner:

“Çömlek Kalesi’nin çömlekçilerinin malları için kili aldıkları çukurlardan bazılarını da gördüm. Daha sonra yaptıklarını araştırdım ve kesinlikle vasat buldum” demiştir (Schreiner, 1918: 76).

Böylelikle Çanakkale’de seramik faaliyetlerinin az da olsa devam ettiğini anlaşılmaktadır.

## **2.2. Konsolosların Kaleminden Çanakkale Seramikleri**

Çanakkale’de konsolosluklar 17.yy’da kurulmaya başlamıştır. Konsoloslukların görevi, ticari veya seyahat amaçlı gezi yapan kendi ülkelerinin vatandaşlarına, gelen önemli isimlere yardımcı olmak, ticari faaliyetleri veya politik anlamda önemli olan konuları kendi ülkelerine bildirmektir. Çanakkale’nin bulunduğu konum önemli bir yerdedir, deniz ticaretinin yapılması ve gemilerin Çanakkale limanına uğraması, bu şehre önem katmaktadır. Burada birçok sayıda konsolosluk açılmasının sebeplerinden birisi de bu olmuştur. Çanakkale’nin ticari faaliyetlerinden bir tanesi de seramikler olduğu için zaman zaman konsoloslukların kendi ülkelerine yolladıkları ticari raporlarda Çanakkale seramiklerinden bahsedilmiştir. Çanakkale seramiklerinin bu raporlarda sürekli olarak değil de zaman zaman bulunmasının sebebi bu seramiklerin Avrupa’ya hitap etmediği ve çok fazla beğenilmediği düşünülmektedir.

### **2.2.1. John H. Goodenow**

Amerikalı bir avukat ayrıca politikacı olan John H. Goodenow, Abraham Lincoln tarafından Osmanlı İmparatorluğuna bağlı olan İstanbul’a konsolos olarak atanmıştır. 1875 yılında yazdığı raporların birinde Çanakkale seramiklerinden bahsetmektedir. Türkiye’nin farklı bölgelerinde seramik sanatının gelişmekte olduğundan bahseden Goodenow, Haliç kıyısındaki Eyonb köyünde rekabet içinde olan ve çok miktarda seramik yapıldığından, form ve rengi güzel olan Rusçuk, Bağdat ve Cidde seramikleri olduğundan bahseder. Çanakkale’de ise:



“Tchanak-Kalé’li (Çanakkale Boğazı) olanlar, kim geçerse, o limana yanaşan her vapurun yanına ilginç biçimde şekillendirilmiş şatafatlı sürahileri getirir, bu satın almaya karşı koyamayan gezginler tarafından daha iyi bilinir” demiştir (Goodenow, 1876: 1360). Yani Çanakkale seramiklerinin yabancılar tarafından bilindiğini ve limana uğrayan gemilere, satıcıların gelip Çanakkale seramikleri satılmaya çalışıldığını anlamaktayız.

### **2.2.2. Emile Vitalis**

Bir İtalyan tüccar ve İtalyan konsolosu olup ve bu görevini 1881-1883 yılları arasında Çanakkale’de yapmış olan Emile Vitalis, Çanakkale’deki bazı yapılarda ismini gördüğümüz, iz bırakmış olan birisidir. Yazdığı raporların birinde kısa bir yerde Çanakkale seramiklerinden bahsetmiştir. Türkçe adı Çanakkale Boğazı olan çevirisinin de “Çanak Çömlek Kalesi” anlamına gelen Tchanak-Kalesi kentinin adının o kentte bulunan çanak çömlek fabrikalarından aldığını belirtmektedir. Avrupa’da pek beğenilmeyen Çanakkale seramikleri için:

“Tamamen kalitesiz olan bu ürünler, kıyı gemilerinin sahipleri tarafından satın alınmakta, bu gemiler onları Takımadalara ve Suriye’ye bu mahallelerin yoksul sınıflarının kullanması için taşımaktadır” demektedir (Vitalis, 1864: 127-128).

Ayrıca seramiklerin ihracatı Avrupa’daki seramik fabrikalarının rekabeti nedeniyle üretimin her yıl azaldığından, Çanakkale’de yirmi yıl önce kırk tane olan seramik fabrikalarının on tane kaldığından, ihracatın neredeyse yılda yüz bin frank olmasından ve başka bir ilde imalathane olmamasından bahsetmektedir.

### **2.2.3. William Henry Wrench**

Bir İngiliz diplomat olan William Henry Wrench 1866-1872 yılları arasında Çanakkale’de konsolos olmuştur. İngiltere’ye yazdığı raporda Çanakkale seramiklerine ufak bir yer veren Wrench’in sözleri şu şekilde olmuştur:

“Bu kasabaya (Chanak-Kalehssi) adını veren yerel sanayi, çanak çömlek imalatıdır. Hala devam ediyor, ancak yapılan sözleşmeler, İngiliz tüccarların ilgisini hiçbir şekilde çekecek nitelikte veya kalitede değildir” (Wrench: 1872: 58).

Avrupa’da pek ilgi görmediği bilinen Çanakkale seramiklerinin bir kere daha yazılan raporda beğenilmediği yazılmıştır.

#### **2.2.4. Frederick Arthur Cortazzi**

Rusya doğumlu olup, 1873-1874 yılları arasında İngiltere adına Çanakkale’de konsolos yardımcılığı yapmış olan Frederick Arthur Cortazzi de yazdığı raporda Çanakkale seramiklerinden bahseden konsoloslardan birisidir. Çanakkale adının burada üretilen çanak çömleklerden geldiğini söyleyen Cortazzi, 18 tane çanak çömlek fabrikası veya işletmesi olduğundan söz etmektedir. Yıllık üretim değerinin 7,300 sterlin olsa da %8’lik ithalat vergisinin düşürülmesi ya da kaldırılması durumunda Çanakkale seramiklerinin endüstrisinin iyileşme gösterip daha fazla gelişebileceğinden bahsetmektedir. Ayrıca:

“Yunan Adaları arasında çok talep gördüğü Suriye’ye ve Levant’a ihraç edilen toprak eşyaya şuan tam gümrük vergisi ödeniyor” diyen Cortazzi bu bölgelerin, Çanakkale seramiklerini beğendiğini bize göstermektedir (Cortazzi, 1874: 986).

#### **2.2.5. M. Cabanel**

Fransız konsolos yardımcısı olan M. Cabanel raporunda ayrıntılı biçimde Çanakkale seramiklerinden bahsetmiştir. Çanakkale Boğazı’nın adını eski Dardanie’deki konumundan geldiğini söyleyen Cabanel şu sözleri söylemiştir:

“...yaklaşık 150 yıl öncesine kadar uzanan yukarıda bahsedilen çanak çömlek fabrikalarının kurulmasına izin veren bir isim olan Kaléi Sultanié veya Tchanak Kalessi (Çanak Çömlek Kalesi) olarak adlandırılmıştır” (Cabanel, 1874: 330).

Cabanel, Çanakkale seramiklerinden bahsederken şunları söylemiştir:

“...bazı sırlı ürünler de dâhil olmak üzere, orijinallerinden daha kaba kabartmalı süslemeler ve tasarımlarla süslenmiş, parlak renklerle boyanmış veya yıldızlı ortak çanak çömlek ve sofr fabrikaları Çanakkale Boğazı’na uğramış gezginler tarafından iyi bilinir” (Cabanel, 1874: 314).

Sözlerine devam ederken bu kentte kullanılan killerin, kentin çevresinden çıkarıldığından, Rum ve Türk işçilerin ilkel bir tahta tornalar kullanılarak seramik

yaptığından, pişirim için ise çam ağaçlarının odunlarının kullanıldığından, sır olarak ise kurşun sır tercih edildiğinden söz eder. Çanakkale’de bulunan fabrika sayısının 12 olduğunu ve yıllık ortalama 50 parti iş çıktığından bahseden Cabanel, bir parti ürün fiyatı ortalama 6 Türk lirası (138 frank) olduğu düşünülünce, yıllık üretimin 82,800 franka denk geldiğinden söz etmektedir. Ayrıca seramik sanayisinin, kentin tüketimi için yeterli olup üretim fazlası olan ürünlerin ise ihracatına neden olan tek sanayi olduğundan bahsetmektedir.

Her fabrika tüm yıl boyunca ortalama olarak şu şekilde çalışmaktadır:

Tablo 8

Çanakkale’deki seramik fabrikaların personel bilgileri

Görev	Çalışan Sayısı	Günlük Kazanç (Piastre)	Günlük Kazanç (Frank)
Ustabaşı	1	14	3,00
Çömlek İşçisi	2	Kişi Başı 15	6,44
Kil Hazırlayıcı	1	10	2,15
İşçi	2	Kişi Başı 5	2,14

1889’da Çanakkale limanından ihraç edilen ve vardığı noktalar:

Tablo 9

Çanakkale seramiklerinin ihracat yapıldığı bölgeler

İhraç Edilen Bölge	İhraç Edilen Seramikler	Frank Değeri
Çeşitli Osmanlı Bölgeleri	791,316	28,427
Mısır	389,750	14,031
Kıbrıs	145,860	5,250
Yunanistan	104,640	3,767
<b>Toplam</b>	<b>1,431,566</b>	<b>51,475</b>

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### DÜNYA FUARLARINDA VE MÜZELERDE ÇANAKKALE SERAMİKLERİ

#### 3.1 Dünya Fuarlarında Çanakkale Seramikleri

İlk dünya sergisi olarak kabul edilen Londra Evrensel Sergisi 1 Mayıs 1851’de başlamış ve 11 Ekim 1851 tarihine kadar sürmüştür. Sergi, mekân olarak ikonikleşen ve sonraki senelerdeki dünya sergilerine öncülük eden Kristal Saray’da yapılmıştır. Kristal Saray, Joseph Paxton tarafından tasarlanmış ve inşa edilmiştir. Sergi, Sanayi Devrimi’nin başladığı, İngiltere’nin başkenti olan Londra’da yapılmıştır.

“Uluslararası anlamda başarıya ulaşan fuarın gerçekleştiği Kristal Sarayı’nın doğu kısmı yabancı ülkelere, batı kısmı ise Britanya ve İngiliz Krallığı’na ayrılmıştır” (Karaoğlu, 2019: 44).

Fuara katılan uluslararası Osmanlı da vardır.

Osmanlı Devleti’nin 1850-1900 arasında düzenlenen dünya fuarlarına katılma isteği, temelde, toprak kayıplarına karşın, halen büyük dünya güçleri arasında olduğunu gösterme kaygısındanır. Bu süreçte yönetim, borçlar sebebiyle, 1881’den itibaren fiilen Batılı devletlerce oluşturulan Düyun-ı Umumiye İdaresi tarafından sağlanmıştır (Ergüney ve Kara Pilehvarian, 2015: 225).

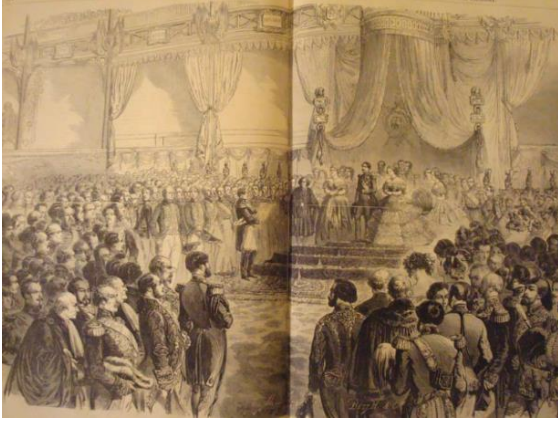
Osmanlı 1851 yılında katıldığı dünya fuarı ile sonraki senelerde gerçekleşen fuarlara da katılmıştır. “1855, 1867, 1878 ve 1889 yıllarında Paris, 1862 yılında tekrar Londra, 1873 yılında Viyana, 1876 yılında Philadelphia, 1888 yılında Barselona ve Köln, 1892 yılında Filibe, 1893 yılında Şikago, 1894 yılında Anvers ve 1897 yılında Brüksel dünya fuarlarına katılmıştır. Osmanlı Devleti ayrıca 1863 yılında

“Sergi-i Umumi-i Osmani” adı altında İstanbul’da kendi dünya fuarına da düzenlemiştir” (Takaoglu ve Takaoglu, 2020: 35).

Osmanlı Devleti katıldığı fuarlarda hem batının zenginliklerini gözlemlemiş hem de kendi zenginliklerini sunmuştur. Osmanlı kendi sunduğu zenginliklerini arasında Çanakkale seramiklerini de vardır.

### 3.1.1. 1855 Dünya Fuarı

Çanakkale seramiklerinin sergilendiği ilk fuar 1855 yılında Paris Dünya Fuarı olmuştur, ayrıca Osmanlı Devletinin katıldığı ikinci dünya fuarıdır. Sergi, Prens III. Napolyon ve Kraliçe Victoria tarafından açılmıştır. Sergi Paris'in Şanzelize Caddesi'nde olup mimar Jean-Marie-Victor Viel ve mühendis Alexis Barrault tarafından yapılmıştır. Kurulan yapının adı Sanayi Sarayı olmuştur. Fuarda güzel sanatlara geniş bir şekilde yer verilmiştir. Osmanlı o dönem Paris'teki komiseri Kamil Bey'i katalogu hazırlaması için görevlendirmiştir ve fuar komiseri o olmuştur.



Görsel 13. 1855 Dünya fuarı illüstrasyonu

Osmanlı Devleti yaklaşık 2.000 sergiyle temsil edildi ve bunlar genellikle tarım ve el sanatlarından oluşan İzmir, Selanik, Trabzon, Aydın, Halep, Drama, Şam gibi çeşitli bölgelerden toplandı. Dışişleri sorumlusu Kamil Bey, Yüce Kapı'nın komiseriydi. Seçilen ürünler tarifelerden muaf tutuldu ve devlet nakliye masraflarını karşıladı (Özçeri, 2014: 56).

Osmanlı sergilediği çok fazla ürün arasında Çanakkale seramikleri de vardı.

“İncir Köy'ün İmparatorluk fabrikasından porselen, aynı fabrikadan cam eşyalar, Çanakkale'den çanak çömlek, Kütahya'dan sırlı çiniler, toprak kaplar ve sobalar da dâhil olmak üzere yirmi dokuz seramik örneği” (CDGSLNÂC, 1863: 163).

“Dikkat çeken bir diğer nokta da Osmanlıların Fransa ile Kırım ittifakının önemini Fransız kamuoyuna ve devletine kanıtlamaya çalışmasıdır. Bu nedenle Osmanlı Sergi Komisyonu, Kırım Savaşı'na katılan Fransız askerleri adına Osmanlı sergilerinin satıldığı bir çekiliş düzenledi” (Özçeri, 2014: 57).

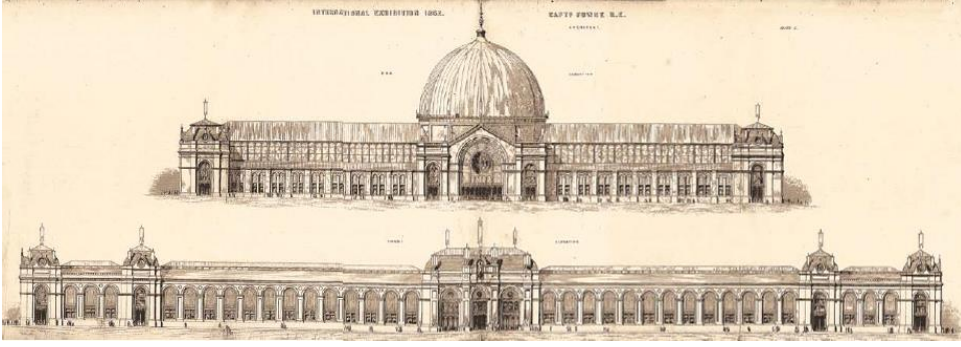
Osmanlı'nın o yıl Paris'te sergilediği ürünler 27 madalya ve 20 fahri mansiyon ile ödüllendirildi.

### 3.1.2. 1862 Dünya Fuarı

Osmanlı Devletinin katıldığı üçüncü, Çanakkale seramiklerinin ise sergilendiği ikinci fuar olan Londra'da düzenlenen dünya fuarı 1862 yılında yapılmıştır. Fuar 1 Mayıs 1862'de açılmış olup, 1 Kasım 1862'de kapanmıştır. Bu fuar, şuan ki Londra Doğa Tarihi Müzesi'nin bulunduğu yerde kurulmuş olup, 21 dönümlük arazide yapılmıştır. Kraliyet Mühendisi olan Yüzbaşı Francis Fowke tarafından tasarlanan yapı, Charles, Thomas Lucas ve Sir John Kelk tarafından inşa edilmiştir. Bu fuara toplam 36 ülke katılmıştır. Açılış başkanlığını Cambridge Dükü, konuşmayı ise etkinlikten sorumlu olan majestelerinin komiser başkanı olan Earl Granville yapmıştır. Sergide Osmanlı Devleti'ni, sergi komiseri olarak Sadrazam Fuad Paşa'nın oğlu Nazım Bey temsil etmiştir. Osmanlı'nın özellikle el sanatlarında, dericilikte ve dokumacılıktaki ürünlerinde iyi bir seviyede olduğu gözlemlenmekteydi.

1862 Sergisi sırasında, Londra'da Jermynstreet 76 numarada bir Osmanlı hamamı da hizmet veriyordu. İngiliz girişimcilerin, ünlü siyaset adamı David Urquhart gibi Doğu'ya ziyaretler gerçekleştiren kişilerden etkilenerek açtıkları Osmanlı hamamı, sergi için gelenlere Doğu'nun gizemli atmosferini yaşattı ve mimari unsurlarıyla birlikte Osmanlı temizlik kültürünü öğrenme fırsatı verdi. Hamam, mimarisinden döşemelerine, halılarından cam ve perdelerine kadar tamamen Osmanlı kültürünü yansıtıyordu (TFA, 2012: 31).

Sadrazam Fuad-Paşa'nın oğlu İmparatorluk komiseri Nazım-Bey, sadece aktif ve gayretli bir yönetici değil, aynı zamanda bir sanatçıdır ve iyi zevki sayesinde mobilya ipekleri, asma ve giyim eşyaları, rengârenk kostümleri, altın işlemeli eyerler karşılıklı bir destek talebi gibi görünür (Salaheddin, 1867: 22).



Görsel 14. 1862 Londra dünya fuarı mimarisi

Osmanlı'nın başarılı bir şekilde zenginliklerini gösterdiği bu fuara yolladığı eserler arasında Çanakkale seramikleri de vardır. Türkiye bölümünün 35.sınıfını yani seramik sınıfı olan başlık altında 22 seramikçi arasında Dardanelles adına iki farklı Çanakkale seramikçisi karşımıza çıkmaktadır:

“754. Gumby, Tadey, Dardanelles — Çorba Kâseleri

755. Ahmed, Mustapha, Dardanelles — Pişmiş Toprak Kaplar” (TIEO1862 TICOTID, 1862: 116).

Çanakkale seramikçileri adına sergide adı olan Gumby Tadey'in yabancı olması ise dikkat çekmektedir. Osmanlı, Londra'da düzenlenen bu fuarda 83 tane madalya ve 44 mansiyon ödülü almıştır.

### 3.1.3. 1867 Dünya Fuarı

Osmanlı Devletinin katıldığı bir diğer dünya fuarı ise 1867'de Paris'te olmuştur. Bu katıldığı serginin Osmanlı Devleti yönünden diğer sergilerden farklı olmasının sebebi Fransız İmparatoru III. Napolyon'un bizzat daveti üzerine Sultan Abdül Aziz'in katılımıdır. Bu sergi 1 Nisan 1867'de açılmış olup, 31 Ekim 1867'de kapanmıştır ve 32 ülke katılmıştır. 1864'de III. Napolyon tarafından, 1867 yılında yapılması karar kılınan bu dünya sergisine 119 dönümlük alanı olan Champ-de-Mars'ta yapılmıştır.

“Fransa'nın ev sahipliği yapmak istemesindeki ana nedenlerden biri, bu dönemde Baron Haussmann tarafından yeniden düzenlenen Paris şehrini tüm dünyaya göstermektir” (Ergüney ve Kara Pilehvarian, 2015: 230).

Osmanlı Devletinin olduğu kısmı dışarıda olmuştur ve şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Osmanlı İmparatorluğu Sergisi, kısmında yükseltilmiş üç bina ve genel düzenlemenin 64 sınıfa ait hem doğal hem de imal edilmiş ürünlerden oluşuyor” (Salaheddin, 1867: 29).

Osmanlı Devleti zenginliğini, ihtişamını ve geleneklerini göstermek için dışarı kısımda, 3 adet yapı inşa etmiştir. Bunlar, cami, boğaz köşkü ve hamam modelidir. Kurulan bu yapılar Çinili Köşk, Yeşil Cami ve Hürrem Sultan Hamamı'nın kopyalarıdır.



Görsel 15. 1867 Dünya fuarında kurulan Türk köyü

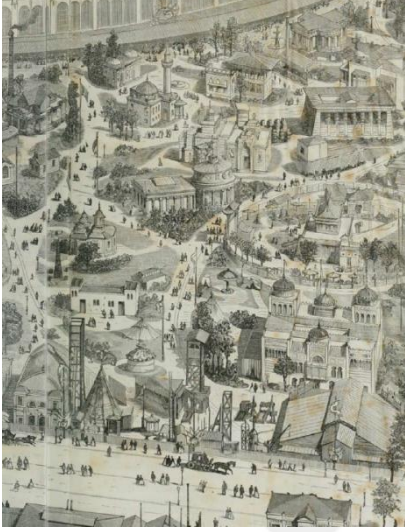
“Osmanlı güzel sanatları sergileri, yağlı boya tablolar, çeşitli tablo ve çizimler, madalya oymaları ve gravürleri, çizimler ve mimari modeller, gravürler ve taşbaskılar olmak üzere beş bölüme ayrıldı” (Pamukciyan, 1992: 163-165).

Osmanlının temsil ettiği birçoğ ürün vardı, bunlar sanayi, el sanatları, tarım, güzel sanatlar alanında neredeyse 5000'e yakın eserdi. Halılar, kumaşlar, mobilyalar, fayans ve çiniler, silahlar çömler vb. Osmanlı'nın yolladığı çömler arasında Çanakkale seramikleri de bulunuyordu.

“Paris'te yapılan bu fuarda Osmanlı Devleti'nin gönderdiği eserlerle ilgili fuar komiseri olarak tayin edilen Selahattin Bey tarafından hazırlanan ve Paris'te yayınlanan rapor Çanakkale seramiklerinin bir tür portresini çizer” (Takaoğlu ve Takaoğlu, 2020: 36).



Çanakkale seramiklerinden bahsederken Cidde ve Bağdat seramiklerinin karşısında yerleştirilen Çanakkale seramiklerinin bir önceki sergiye göre daha bilindik olmasından, ilgi gördüğünden ve merak edildiğinden bahsediliyor.



Görsel 16. 1867 Dünya fuarı alanı

“Garipliğin hâkim olduğu tuhaf şekillere sahip vazolar: yırtık pırtık ejderhalar, kimerik laleler, akıl almaz kuşlar, Çinliler kadar kaprisli ve özgür bir hayal gücünün ürünleri” (Salaheddin, 1867: 133).

Çanakkale'nin çömlek gelirinin yıllık 740,000 frank olduğundan bahseden Selahattin Bey, Rusçuk atölyelerindeki seramiklerini beğendiğini şu şekilde söyler:

“Bu şehrin ürünleri, en sert zarafeti, en büyük kontur saflığını, aynı zamanda ölçülü, çeşitli ve farklılıklar ile dolu bir süslemeyle, üreticide uygulamanın mükemmel bir uyumunu ifade eden alışılmış nitelikleri bir araya getiriyor” (Salaheddin, 1867: 133-134).

Çanakkale seramikleri için ise:

“Bu son nitelikler bazen Çanakkale ürünlerinde eksiktir; birden fazla kişi onu kullanırken uygunsuz bulmuştur; Bu, Tchanak-Kale'nin ticaretindeki düşüşü açıklayabilir” demiştir (Salaheddin, 1867: 134).

### 3.1.4. 1876 Dünya Fuarı

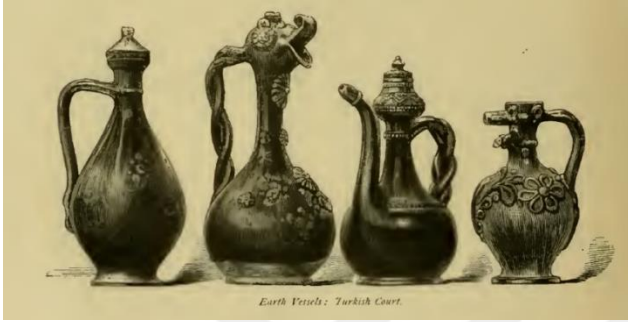
Çanakkale seramiklerinin sergilendiği bir başka dünya fuarı ise 1876 yılında olmuştur. ABD'nin Philadelphia kentinde düzenlenmiş olan dünya fuarı 37 ülkenin katılımıyla beraber 10 Mayıs 1876 ve 10 Kasım 1876 yılı arasında açık kalmıştır. Philadelphia'da yapılmasının sebebi bağımsızlık bildirgesinin 100. Yılı'nın kutlanması olmuştur. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin de ABD'de katılımı ilk sergi olma özelliğine sahiptir. Resmi ismi Uluslararası Toprak ve Maden Sanat, İmalat ve Ürünleri Sergisi olmuştur ve sergi mekânı 284,5 dönümlük alan üzerine Fairmount Park'ta, Herman J. Schwarzmann tarafından tasarlanmıştır. Osmanlı'nın, fuar tarihleri zamanında fuara yeterince önem veremeyişi ve sergide sergilenecek olan eserlerin listesi zamanında verilemediği için fuar kataloğunda Türkiye'nin ürünleri yer almamıştır. Osmanlı'nın zamanında teslim edememesi ve sıkıntılar yaşamasının sebebi ise 1876 yılının ilk aylarında Sultan Abdül Aziz tahttan indirilmiştir. Yerine Mayıs'ta, tahta V. Murat gelmiştir fakat farklı sebeplerden ötürü o da tahttan indirilmiş ve yerine Ağustosta, Sultan II. Abdülhamid gelmiştir. Osmanlı'nın bu iç karışıklığından dolayı fuara yeterince önem verememiş olabilir.



Görsel 17. 1876 Dünya fuarı illüstrasyonu

Fuardaki temsil ABD'de yaşayan Osmanlı vatandaşlarına ve fahri konsolosa bırakılmıştı. Osmanlı Devleti'nin fuardaki temsilinin başında G. DiAristarchi Bey, İtalyan soylularından Kont Tancrede Della Sala ve Türkiye'nin o dönemdeki New York başkonsolosu August Giese fuar düzenleme komisyonun fahri üyesiydi. Ancak komisyonun tüm yükü o dönemde Washington Büyükelçiliği'nde görevli olan Baldazzi Efendi ve Rustem Efendi'nin omuzlarındaydı (Turkavenue, 2010).

Oluşturulan 28 farklı bölümün jüri heyetinde iki tane Türk temsilci vardı, bunlar: Rustem Effendi ve Albert Daninos. Osmanlı Devlet’i, işlerini biraz geç bir şekilde sergilemiş olsa da beğeni toplayan birçok farklı işleri olmuştur. Beğenilen işlerden birisi de Çanakkale seramikleri olmuştur. Bu fuar için hazırlanmış olan illüstrasyonlu katalogda iki farklı sayfada Çanakkale seramiklerini ve onlarla ilgili yapılan yorumları görmekteyiz. Görsel 18’deki Çanakkale seramiklerinden bahsederken:



Görsel 18. 1876 Dünya fuarında sergilenen Çanakkale seramikleri

... görülen grotesk testiler Türk çanak çömlek örnekleridir. Orijinaler, onları görenler arasında büyük bir sevinç uyandırdı; yine de, belki de başka herhangi bir nedenden ziyade yeniliklerinden dolayı büyük talep görüyorlardı. Sol taraftaki testi güzelce orantılı olan grotesk anlamında bir istisna yapılmalıdır. Diğerlerine gelince, zevk standartlarımızla ölçüldükleri, garip göründükleri gibi, gerçek sanatsal duyguyu gösteren bir bireyselliğe ve tasarım özgürlüğüne sahipler (Smith, 1876-1878: 194).

Görsel 19’deki illüstrasyonlar için ise:



Görsel 19. 1876 Dünya fuarında sergilenen Çanakkale seramikleri

“Bu örnekler, Türkiye'de çok yaygın olan ve imparatorluğun çeşitli yerlerinde çok az biçim değişikliğiyle veya üretim yöntemiyle yapılan bir eşyayı temsil etmektedir. Malzeme, fırında kalıplanmış ve gözenekli bir toprak kap şeklinde pişirilmiş yaygın bir kırmızı kildir diyerek Çanakkale seramikleriyle ilgili küçük bir bilgi verilmiştir” (Smith, 1876-1878: 393).

Ucuz olan bu seramiklerin ön pişirim işleminden sonra yeşilimsi renkli sır ile kaplanıp su geçirimi engellenip, seramiklerin son derece zarif olduğundan, kil parçalarıyla kabartma şekiller yapıp verilen iki örnek gibi zenginleştirildiğinden bahsedilmektedir. Çanakkale seramiklerini temsil eden üç kişi bir katalogta gösterilmektedir. Bu kişilerin katılımcı numarası:

“-80 Tahir Usta: Çiçek saksıları,

-95 Tahir Usta: Su sürahisi ve sürahiler

-108 Hüseyin Usta: Pişmiş toprak tabaklar, fincanlar, şekerlik, sürahiler, bardaklar, çorba kâseleri, tencere ve yemek takımı; su sürahileri” (IE1876 OC, 1876. 292).

Ayrıca Osmanlı Devleti dikkate değer görülmüş olup diploma ve bronz madalya ile derecelendirilmiştir. Bu sergide 86 tane ürünü derecelendirilmiş olan Osmanlı, serginin en fazla ürünü derecelendirilmiş ülkesi olmuştur.

### **3.2. Müzelerde Çanakkale Seramikleri**

17. yy. başlarından 20. yy. başlarına kadar üretimi süren Çanakkale seramikleri form ve üslup olarak özgün olmuştur. Özgünlüğü, fiyat bakımından uygunluğu ve işlevsel oluşu sayesinde ilgi çekmektedir. Halk tarafından ilgi gören Çanakkale seramikleri sadece bununla sınırlı kalmamıştır. Bir deniz kenti olan Çanakkale farklı bölgelere giden ya da farklı ülkelere gelen gemilerin uğradığı bir şehir olarak karşımıza çıkmaktadır. Tabii ki bununla beraber bu kentin ünlenen seramik kapları ve formları, farklı şehirlere ve ülkelere dağılmıştır. Kente uğrayan insanlar buradan giderken yanlarında Çanakkale seramikleri de götürmüşlerdir. Önceki bölümlerde bahsedilen kente gelmiş ya da yolu düşmüş olan seyyahların ifade ettikleri gibi, buradan giderken yanlarında Çanakkale seramikleri götürmüşlerdir. Konsolosların da raporlarında görüldüğü gibi üretilen bu seramikler farklı ülkelere ihraç edilmiştir. Ayrıca koleksiyonerler tarafından da beğenilip alınan Çanakkale seramikleri farklı birçok ülkeye gitmiş, bu sayede de dünya müzelerinde yer bulmuştur.

### 3.2.1. Ankara Etnoğrafya Müzesi

Altındağ ilçesinde bulunan ve Cumhuriyet Döneminde yapılan ilk devlet müzesi olan Ankara Etnoğrafya Müzesi, 1930 yılında Arif Hikmet Koyunoğlu tarafından yapılmıştır. Türk-İslam dönemine ait eserlerin sergilendiği müzede halılar, çiniler, seramikler, camlar, silahlar vb. vardır. Bünyesinde bulunan seramikler arasında Çanakkale seramikleri de bulunmaktadır. Bu seramikler arasında testiler, vazolar, kaplar, mangallar, şamdanlar bulunmaktadır. İncelenen birkaç Çanakkale seramiği Esra KILIÇOĞLU'nun Etnoğrafya Müzesi'nde Bulunan Çanakkale Seramikleri isimli yüksek lisans tezinden alınmıştır.



Görsel 20. Kapaklı kap (Kılıçoğlu, 2019: 141)

Kapağın üstünde kabartma şeklinde çiçekler bulunmaktadır. Geniş gövde bütün olarak aşağı kadar iner, üzerinde ise dışa doğru çıkıntı yapmış çiçekler ve içi oyulmuş kap formu yerleştirilmiştir. Krem rengi zemin üzerine kahverengi ve yeşil alacalı olarak boyanmıştır. Kırmızı hamurlu, tornada çekilmiştir. Sır altı tekniğiyle çalışılmıştır (Kılıçoğlu, 2019: 58).



Görsel 21. Ördek biçiminde testi (Kılıçoğlu, 2019: 130)

Ağız kısmı öne doğru verilmiştir ve yukarı doğru kıvrıktır. Ağızın iki yanında göz biçiminde kabartmalı çiçek rozetler bulunmaktadır. İnce uzun boyun şişman gövdeye bağlanmıştır. Yuvarlak gövde tabana doğru daralır. İçi oyulmuş bir halka ile kademelendirilmiş kaide üzerine gövde oturtulmuştur.

Gövdenin ön yüzünde simetrik biçimde tabana paralel beş çiçek rozeti işlenmiştir. Ortada yukarıya doğru yükselen çiçek ve yaprakların oluşturduğu dal bir noktadan çıkmıştır. Gövdeden boyun kısmına geçişte iki yanda büyük kabartma çiçekler, aralarında ise küçük çiçek rozetleri yer almaktadır. Fiyonkların iki yanında ve altta kabartma çiçekler tekrar edilmiş, yaprak ve dallarla aşağı doğru uzatılmıştır. Boyun ve ağızın iki yanında kabartma çiçekler küçüklü büyüklü işlenmiştir. Kırmızı hamurlu, tornada çekilmiştir. Siyah astar zemin üzerine sarı renk kullanılarak süslemeler yapılmıştır (Kılıçoğlu, 2019: 39).



Görsel 22. At biçiminde testi (Kılıçoğlu, 2019: 125)

At formundaki testi cepheden tasvir edilmiştir. Atın başından başlayıp boyun boyundan sonra gövde kısmı biter ve ikinci gövde kısmı başlar. Yumurta biçimindeki karın kısmı çan biçimindeki kaideye bağlanır. Gövdenin alt tarafında iki çizgi arası oyularak geçişler sağlanmıştır. Gövdeden çan biçimli kaideye kabartmalı bir kuşak ile geçilir. Atın kulakları, gemi, yeşelleri ve ayakları belirgin bir şekilde işlenmiştir. Atın iki yanında yukarı doğru sivrilmiş kanatları yer alır. İki yanda boyundan gövdeye bağlanan çelenk biçimindeki kulpların içine kabartmalı çiçek rozetler yerleştirilmiştir. Gövdenin alt kısmında yanlarda dalgalı ağızlı, içi boş vazolar yer alır. Vazoların gövde kısmında çiçek rozetleri yer alır. Gövde kısmından boyun kısmına geçişte yapıştırılmış plaka şeklinde Osmanlı arması ile süsleme zenginleştirilmiştir. Bu arma ince detaylarına kadar işlenmiştir. Armanın alt kısmında kabartma halinde çiçek rozeti bulunmaktadır. Kırmızı hamurlu, tornada elle çekilmiş, sır üstü tekniği ile şekillendirilmiştir. Krem rengi sır üzerine kahverengi ve yeşil renkler kullanılarak bezemeler yapılmıştır (Kılıçoğlu, 2019: 30).

### **3.2.2. The Ashmolean Museum of Art and Archaeology (Oxford Ashmolean Müzesi)**

1683 senesinde halka açılmış olup, İngiltere'nin ilk halk müzesi olma unvanını taşıyan müze, Oxford'un bünyesinde bulunmaktadır. Sanat ve arkeoloji alanında eserler barındıran müze üniversiteye bağışlanan çeşitli koleksiyonları saklamak amacıyla 1675'te, bir İngiliz antikacı, siyasetçi ve astrolog olan Elias Ashmole tarafından kurulmuştur. Ashmolean müzesi birçok değerli esere ev sahipliği yapmaktadır. Bu eserler arasında Çanakkale seramiği de vardır ve bu ördek başlı testidir. Bu sergilenen testinin Deniz Ayda'nın makalesinden çıkışla dışı olduğu söylenebilir.

“Baş ve ağız biçimlerine göre bu tür testiler erkek ve dişi ördek olarak ayrılmıştır. Dişi Ördek başlı testilerde ağız yukarı doğru kavisli, gururlu ve mağrur duruşlu olup, ağzın iki yanını küpe şeklinde rozet çiçekler süslemektedir” (Ayda, 1994: 159-160).

EA1977.13 numaralı testi (1850-1900), Oxford Ashmolean Müzesi'ne 1977 yılında satın alma yoluyla katılmıştır. Ağız kısmı stilize kuşbaşı şeklinde olan kap, ince uzun boyunlu, geniş gövdeli ve düz diplidir. Kulplu kısmı iki sıra burmalı olan kırmızı çamurdan üretilmiş testi beyaz astar üzerine yeşil akıtmalı sarı sırlıdır. Testinin gövdesinde kabartmalı çiçek motifleri ve yeşil akıtmalar mevcuttur (Diri Apaydın, 2020:271).



Görsel 23. Testi (Diri Apaydın, 2020:271)

### 3.2.3. Benaki Museum (Benaki Müzesi)

1930 yılında Antonis Benakis tarafından kurulan Benaki Müzesi, Atina'da bulunmaktadır. Müze geniş bir şekilde, Yunan, Asya, Osmanlı, İslam eserlerine ev sahipliği yapmaktadır. Benaki Müzesi'nde birçok Çanakkale seramiği sergilenmektedir. Tabak, halka gövdeli testi, kap, maşrapa kâse, testi vb. incelenen fotoğraflar Duygu Ekiz'in, Atina Benaki Müzesi'nde Bulunan Çanakkale Seramikleri isimli yüksek lisans tezinden alınmıştır.

Kandil,

Ayakları boru biçiminde, kısa bacaklı, uzun boyunlu ayakta duran köpek biçimindedir. Başın üzerinde burgulu yapılmış taç bulunmaktadır. Gözler ve tasma barbutin tekniğinde yapılmıştır. İkişer tane yan taraflarda, bir tane ön tarafta açıklıklı silindir biçiminde yağ hazneleri vardır. Köpek biçimindeki kandilinde köpeğin arka bacakların üzerinde beş tane mumluk bulunmaktadır. Mumluklar alçak bir kaide üzerinde yükselen tablaya yerleştirilmiş, şişkin gövdeli, dışa dönük ağızlıdır. Mumlukların aralarına yarım daire biçimli korkuluk yapılmıştır (Ekiz, 2020: 81).





Görsel 24. Kandil (Ekiz, 2020: 80)

#### At Biçimli Kap,

Ayakları boru biçiminde bilezikli, uzun bacaklı ve boyunlu, eğimli, ayakta duran at biçimindedir. Koşum takımı kabartma tekniğinde yapılan sır üstü tekniğinde kırmızı boya ile yapılan kıvrık dallar ve lekeli motiflerle hareketlendirilmiştir. Göz, burun, ağız gibi yüz ayrıntıları ve yele barbutin tekniği ile oluşturulmuştur. Gövdenin ön kısmında, göğüste applike tekniği ile yapılmış büyük bir rozet bulunmaktadır. Kuyruk bacakların alt kısmında bitmektedir. Ayaklar bilezikli dizlere kadar sır üstü tekniğinde kırmızı boya ile boyanmıştır. Kap kuyruk üzerindeki açıklıktan doldurulmaktadır. Sıvının akması boru biçimli ağız kısmındaki delik ile sağlanmaktadır (Ekiz, 2020: 83).



Görsel 25. At biçimli kap (Ekiz, 2020: 82)

### Halka gövdeli testi,

Alçak bir kaide üzerinde yükselen testi halka gövdelidir. Gövde ile boyunun birleştiği yerde bir bilezik bulunur. Dışa dönük düz ağızlıdır. Uzun emziktir. Gövde üst bölümünde başlayan kulp kaideye doğru üç kademe yaparak halka gövdeye birleştirilmiştir. Gövdenin alt ve üstünde ortada aynı eksende birer tane çiçek rozeti vardır. Rozetler applike tekniğinde testiye birleştirilmiştir. Testi kahverengi, kırmızı, altın yaldız boya ile üsluplaştırılmış dallar ve beneklerle süslenmiştir. Testinin ön ve arka tarafı simetrik şekilde aynı süslemelere sahiptir (Ekiz, 2020: 124).



Görsel 26. Halka gövdeli testi (Ekiz, 2020: 123)

### Düz Ağızlı Testi,

Yüksek kaideli, şişkin gövdeli, uzun silindirik boyunlu ve dışa dönük düz ağızlıdır. Boyunun üst bölümünden gövdenin üst bölümüne bağlanan başlangıcı ve bitişi kıvrımlı bir kulp vardır. Gövde başlangıcında yan yana yerleştirilmiş üç tane çiçek rozetinden sonra boyuna kadar uzanan çift taraftan yapraklı düğümlü bir dal motifi bulunmaktadır. Düğümlerin ve yaprakların üzerine birer tane çiçek rozeti yerleştirilmiştir. Boyunda ortada üzerine rozet yapılmış olan dikey yerleştirilmiş sapı kıvrımlı bir yaprak motifi bulunmaktadır. Tüm motifler applike tekniğinde yapılmıştır. Testinin yüzeyi sır üstüne altın yaldız boya renkte boya ile üsluplaştırılmış dal ve benek desenleriyle doldurulmuştur (Ekiz, 2020: 132).



Görsel 27. Düz ağızlı testi (Ekiz, 2020: 131)

#### **3.2.4. Çanakkale Seramik Müzesi**

Seramiği ile ünlenmiş olan Çanakkale kentinin iki önemli müzesinden birisi ayrıca yapı taşlarından birisi olan Çanakkale Seramik Müzesi, 1904 yılında inşa edilmiş olup, ilk olarak er hamamı olarak kurulmuştur. 1919 senesindeki İngiliz işgal sürecinde, ismi İngiliz hamamı olarak geçmiştir. Yaklaşık olarak 19 sene kullanılmayan hamam için üniversite, valilik, belediye, boğaz komutanlığı tarafından konsey kurulmuş ve bunun üzerinden çalışmalar yürütülmüştür. Müze olmasına karar verilen bu yapı için projeler hazırlanmış, hem müze hem de hamamı yansıtacak şekilde tasarımlar yapıldıktan sonra 2013 yılında seramik müzesi olarak kullanıma açılmıştır. Müze sadece seramik sergilememektedir. İkinci katı Sürekli Sergi Salonu olarak kullanılmaktadır. Burada sadece seramik değil farklı sanat dallarına ait eserler sergilenmektedir.



Görsel 28. Çanakkale seramik müzesi

Müzeye ücretli şekilde seramik alınmamaktadır. Müzede mevcut olan seramiklerin tamamı geç dönem seramikleri olup 20. yy. seramikleridir. Müzede bulunan son dönem Çanakkale seramikleri, neredeyse tüm halkın evlerinde, mutfaklarında görülebilecek eserlerdir. Müzenin girişinde bulunan ve ilk bağış olarak alınan eser Tanzer Orbay'a aittir.



Görsel 29. Küp

Sergi salonu bölümündeki eserlerin tamamı İsmail Bütün ustann eserleridir. Eserlerin renkleri ise Tanzer Orbay'a aittir. Renkler geleneksel biçimde Çanakkale seramiklerinin renklerinin elde edildiği gibi boya kullanmadan, tamamen doğal malzemeler ile elde edilmiştir.



Görsel 30. Çanakkale seramikleri



Görsel 31. Çanakkale seramikleri



Görsel 32. Çanakkale seramikleri

### 3.2.5. Çinili Köşk

İstanbul Arkeoloji Müzesi ile karşılıklı olan müze 1472 senesinde Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılmıştır. İmparatorluk müzesi olarak kullanılan müze zamanla işlevini yitirmiş ve içerisindeki eserler dağıtılmıştır. 1981 yılında Arkeoloji Müzesine bağlanmıştır. Müzede çiniler ve seramik eserler sergilenmektedir. Sergilenen seramikler arasında 16 tane Çanakkale eseri de bulunmaktadır. 4 Testi, 1 Kâse, 1 Matara, 8 Tabak, 1 Kap, 1 Sürahi vardır.



Görsel 33. Gemi betimli tabak

**Envanter No:** 41/213

**Dönemi:** 18. yy. ikinci yarısı, sırlı Çanakkale seramiği

**Yükseklik:** 7cm

**Çap:** 27 cm



Görsel 34. Rozet motifli testi

**Envanter No:** 41/637

**Dönemi:** 18. yy. ikinci yarısı – 19. yy.

**Yükseklik:** 32 cm



Görsel 35. Rozet motifli kapaklı kap

**Envanter No:** 41/281

**Dönemi:** 19. yy. ikinci yarısı – 20. yy. başları

**Yükseklik:** 13.1 cm

**Çap:** 11cm

### **3.2.6. Durham University Oriental Museum (Durham Üniversitesi Doğru Müzesi)**

İngiltere’de bulunan Durham Üniversitesi’ne bağlı olan müze 1960 senesinde üniversitenin doğu okulu bölümü için araştırmalarını desteklemek için kurulmuştur. Bağışlar ve satın alımlar ile büyümüştür. Müzede birçok eser bulunmaktadır.

“Müze, 23.500’den fazla Çin, Mısır, Kore, Hint, Japon ve diğer uzak doğu ve Asya eserlerinden oluşan bir koleksiyona sahiptir” (<https://en.wikipedia.org>, 2021).

Müzede Çanakkale seramiği de bulunmaktadır.



Görsel 36. Testi



### 3.2.7. Fitzwilliam Museum

İngiltere’de bulunan müze Cambridge Üniversitesi’ne bağlıdır.

“Müze 1816’da 7. Fitzwilliam Viskontu'nun kendi kütüphanesini ve sanat koleksiyonunu üniversiteye miras bırakmasıyla kurulmuştur” (<https://tr.wikipedia.org>, 2021).

Monet, Picasso, Rembrandt, Vincent van Gogh gibi sanatçıların eserlerinin de aralarında bulunduğu, yarım milyondan fazla eseri olan müzenin antik dönemden günümüze kadar üretilen eserlere ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Bu değerli müzede Çanakkale eserleri de yer almaktadır.



Görsel 37. İçki kabı



Görsel 38. İçki kabı



Görsel 39. Tabak

### 3.2.8. Glasgow Burrell Collection

Burrell Koleksiyonu Avrupa, Asya, Çin ve İslam sanatının önemli eserlerini sergilemektedir. Birçok değerli esere yer veren koleksiyonlar arasında Çanakkale seramikleri de bulunmaktadır.

“1971'de müze binası için bir tasarım yarışması, bir posta greviyle ertelendi ve sonunda kazanan mimar Barry Gasson'a John Meunier ve Brit Andresen ile birlikte tasarlanan girişini tamamlaması için zaman tanıdı” (<https://en.wikipedia.org>, 2021).

“1944 yılında Sir William ve Lady Burrell tarafından şehre armağan edilen ve 9 binin üzerinde esere ev sahipliği yapan bu koleksiyon, İskoçya Bölgesi'nin Glasgow şehrinde ormanlık bir alan olan Pollok Country Park'ta müzeye dönüştürülerek ziyarete açılmıştır” (Apaydın 2018: 129).

İncelenen Çanakkale seramiği, Tuğba Diri Apaydın'ın, İngiltere Müzelerindeki Osmanlı Seramik Koleksiyonunun Oluşumu isimli doktora tezinden alınmıştır.



Görsel 40. Çanakkale kap (Apaydın 2018: 141)

### 3.2.9. Hetjens Museum

Almanya’da bulunan seramik müzesi olan Hetjens müzesi 1909 senesinde kurulmuştur. İsmi, koleksiyoncu olan Laurenz Heinrich Hetjens’ten almıştır.

“Yıllar geçtikçe, 8000 yıllık seramik tarihini sunmak için müze, bağış ve seçici alımlar vasıtası ile genişletilmiştir. Tüm kıtalardan seramik ürünler bir çatı altında birleştirilerek, eşsiz bir müze geliştirilmiştir” (Okumuş Şen, 2019: 27).

Değerli seramik müzesi olan Hetjens’te Anadolu, İznik, Kütahya ve Çanakkale seramikleri de yer almaktadır. İncelenen Çanakkale seramikleri Halide Okumuş Şen’in Koleksiyonları Yerel, Bölgesel Ya Da Dünya Geneline Dayalı Seramik Müzesi Örnekleri isimli makalesinden alınmıştır.



Görsel 41. Kütahya ve Çanakkale seramikleri (Okumuş, 2019: 31)



Görsel 42. Çanakkale, 18. yy. tarihli, beyaz astarlı, sıraltı dekorlu tabak (Okumuş, 2019: 31)



Görsel 43. 19. yy. Tarihli, beyaz astarlı, yeşil sırlı testi (Okumuş, 2019: 31)

### 3.2.10. The Metropolitan Museum of Art (Metropolitan Sanat Müzesi)

Dünyanın en büyük müzelerinden birisi olan Metropolitan Sanat Müzesi, 1870 senesinde New York'ta kurulmuştur. Müzenin bünyesinde 2 milyondan fazla eser bulunmaktadır. Eski Yakın Doğu, Asya, Afrika, Amerika, Mısır, Avrupa, Yunan ve Roma Sanatı vs. eserleri bulunan bu büyük ve değerli müzede Çanakkale seramiği de bulunmaktadır.



Görsel 44. Tabak

### 3.2.11. National Museum Scotland (İskoçya Ulusal Müzesi)

1780 yılında İskoç arkeolojisini aydınlatmak için kurulan “The Society of Antiquaries of Scotland” ile 1854 yılında kurulan “Royal Scottish Museum”, 1985 yılında “National Museums Scotland” adı altında birleşmiştir. Böylece İskoç tarihini yansıtan kültür, dekoratif sanatlar ve doğal tarih eserleri bir araya getirilmiştir (Diri Apaydın, 2018: 116).

Müzedeki İslam sanatına ait eser sayısı 5000’den fazladır. İslam sanatına ait eserler Mısır, Türkiye, Suriye, Kuzey Afrika, İran vs. ülkelerden gelmektedir. Değerli birçok eser bulunduran müzede 9. yy’dan günümüze kadar üretilmiş olan eserler, ayrıca Osmanlı giysileri, İznik çinileri, tabakları, bardakları, maşrapaları, kâsesi, Kütahya bardağı, fincanı, Çanakkale seramiği de yer almaktadır.



Görsel 45. At biçimli kap

### 3.2.12. Sadberk Hanım Müzesi

Türkiye'nin ilk özel müzesi olarak açılan Sadberk Hanım Müzesi 19. yy. sonlarında inşa edilmiş olmakla beraber 1950 yılında Koç ailesi tarafından alınmış ve müzeye dönüştürülmeye karar verilmesiyle beraber 1978-1980 senelerinde müzeye dönüştürülmüştür. İstanbul, Sarıyer'de olan, Arkeoloji ve Türk-İslam eserlerinin olduğu bu müzede 20 bine yakın eser yer almaktadır. Maden, heykel, seramik, pişmiş toprak, cam, ahşap, sikke, porselen vs. bulunan bu müzede çok sayıda Çanakkale seramiği de yer almaktadır.



Görsel 46. Gaz lambası



Görsel 47. Mangal



Görsel 48. “Efe” Biçiminde kapaklı şekerlik

### 3.2.13. Suna ve İnan Kıraç Müzesi

Vehbi Koç Vakfı bünyesinde olan bu müze Kaleiçi’nde bulunmaktadır. Suna ve İnan Kıraç kardeşlerin satın alarak onarımına gittiği ve ardından 1996 yılında müzeye çevirdiği bu yapı, tipik Antalya evlerinin 19. yy’ına ait örneklerinden biri haline getirilmiştir. Bu güzel yapı bünyesinde sergiler olmakta ve Çanakkale seramikleri sergilenmektedir.

Antalya Kaleiçi yapılarının en önemli sivil mimarlık örneklerinden sayılan Tekelioğlu Konağı’ndan esinlenerek, ahşap çıtalı tavanlar ve kalemişi bezemelerle süslenmiştir. 19. yüzyıl Antalya’sında bir düğün evini canlandıracak şekilde düzenlenmiş olan odalarda, kahve ikramı, damat tıraşı ve kına gecesi gibi düğün gelenekleri özel efektlerle sergilenmektedir (<https://ansiklopedi.vkv.org.tr>, 2021).



Görsel 49. Kabralı testi



Görsel 50. Yazı takımı



Görsel 51. Yağ kandili

### 3.2.14. The British Museum

Dünyanın ilk Ulusal Halk Müzesi unvanını taşıyan bu müze 1753 senesinde kurulmuş olup 1759 senesinde kapılarını açmıştır. İngiltere'nin başkenti, Londra'da kurulan ve İngiltere'nin en büyük müzesi olan bu yer, yaklaşık olarak 8 milyon eser bulundurmaktadır.

“British Museum, hekim ve doğabilimci Sir Hans Sloane'un (1660-1753) biriktirdiği ünlü bir kitap, el yazması ve doğa tarihi nesnelere koleksiyonunun hükûmet tarafından satın alınmasıyla 1753'te kuruldu” (<https://tr.wikipedia.org>).



Müzedeki koleksiyonlar dört bölüme ayrılmıştır. Bunlar sikke ve madalyaların olduğu, Eskiçağ yapılarının olduğu, etnografinin olduğu, baskılar ve çizimlerin olduğu bölümlerdir. Neolitik dönemden günümüze kadar olan eserlerin toplanıp sergilendiği Ortadoğu bölümünde ise Mezopotamya (Irak), İran, Levant (Suriye, Ürdün, Lübnan ve İsrail); Anadolu (Türkiye), Arabistan, Orta Asya ve Kafkaslardan eserler bulunmaktadır. Türkiye'nin olduğu bölümde Çanakkale eserleri de bulunmaktadır.



Görsel 52. Figür



Görsel 53. Figür



Görsel 54. Figür

### 3.2.15. Victoria and Albert Museum

1852 senesinde kurulan müze önce farklı yerde kurulmuş ve ismi Manufactures Müzesi olan bu yapı daha sonra farklı bir yere devredilmiştir. Daha sonra tekrar taşınıp 1857 senesinde şuan ki olduğu yerde devam etmiştir ve ismi South Kensington olmuştur. 1899 senesine gelindiğinde ise Kraliçe Victoria, Aston Webb binasını döşeme konusunda maddi açıdan yardımcı olmuştur. Kraliçenin yardımından sonra ismi değişen müze Kraliçe Victoria ve Prens Albert'in ismini taşımaya başlamıştır. Müze dört ana bölüme ayrılmıştır. Bunlar 1- Asya, 2 - Mobilya, Tekstil ve Moda, 3 - Heykel, Metal İşleri, Seramik ve Cam, 4 - Kelime ve Resim. Toplam eser sayısı 6,5 milyonu bulan müzenin seramik ve cam bölümü incelendiğinde ise Türkiye'den İznik, Kütahya ve Çanakkale seramikleri karşımıza çıkmaktadır.



Görsel 55. Hayvan Modeli



Görsel 56. Kâse



Görsel 57. Kavanoz ve kapak

## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

### GELENEKSEL ÇANAKKALE SERAMİKLERİ İLLÜSTRASYONLARI İLE ÇOCUK KİTABI UYGULAMASI

Köken olarak Latince'den gelen illüstrasyon kelimesinin başlangıcı illustratus ya da lustrate olarak karşımıza çıkmaktadır. Kelime, aydınlanmak, parlamak, canlı anlamlarına gelmektedir. Sanatın birçok alanında yer edinmiş olan illüstrasyonun başlangıcı mağara resimleri olarak kabul edilmektedir. Sadece sanat alanında değil, bilimsel ya da teknik konularda yapılan çizimler de illüstrasyon olarak kabul edilebilmektedir. Her daim geliştirilerek ve farklı alanlara yayılarak yoğun bir şekilde kullanılmaya devam edilmektedir.

İllüstrasyon denince akla ilk gelen şey çizimler olsa da fotoğraf, kolaj gibi farklı türlerle de yapılabilmektedir. Geleneksel ya da dijital yollar kullanılarak anlatılmak, vurgulanmak ve açıklanmak istenen unsurları ortaya koyan bir iletişim yöntemidir.

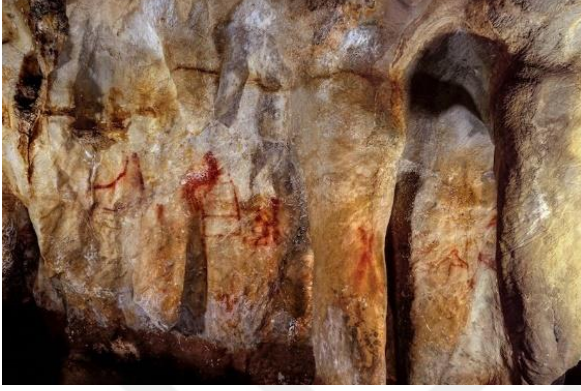
Farklı birçok alanda kullanılan ve karşımıza çıkan illüstrasyonun birçok çeşidi vardır. Bazen bir posta pulu, dergi kapağı, çocuk kitabı çizimi, logo, konser afişi, botanik, tıp gibi alanlarda karşımıza çıkmaktadır.

Üç ana başlık altında toplanan illüstrasyon türü vardır. Bunlar; Reklam illüstrasyonları, Yayın illüstrasyonları ve Bilimsel ve Teknik illüstrasyonlar. Bu üç ana başlık genişletildiğinde ise karşımıza şunlar çıkmaktadır:

“Mimari İllüstrasyonu, Arkeolojik İllüstrasyonu, Botanik İllüstrasyonu, Konsept Sanat, Moda İllüstrasyonu, Bilgi Grafikleri İllüstrasyonu, Teknik Resim İllüstrasyonu, Tıbbi İllüstrasyon, Anlatı İllüstrasyonu, Kitap ve Dergi İllüstrasyonu, Bilimsel İllüstrasyon” (<https://www.arkhesanat.com/>, 2021).

İllüstrasyonların tarihteki ilk örneklerine mağara resimleri örnek verilebilir. O çağda yaşayan insanlar, avladıkları hayvanların, dini ritüellerin, yaptıkları aktivitelerin çizimlerini mağaralara yapmaktaydı. Çizimlerden yola çıkarak yazının bulunmasından öncesindeki dönemlerde iletişim için illüstrasyonlar kullanıldığı söylenebilir. İlk mağara resmi İspanya'da bulunan bir mağarada olup modern insanlar değil, Neandertaller tarafından yapıldığı keşfedilmiştir.

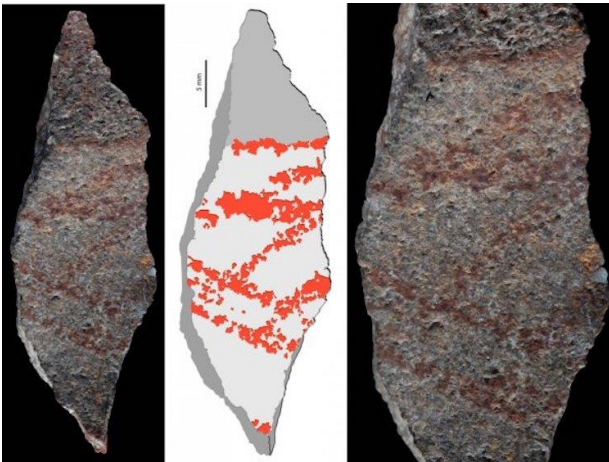
“İspanya’daki üç arkeolojik alandaki mağara resimlerine yapılan yüksek teknoloji analizler, bu resimleri en az 64.800 yıl öncesine, yani modern insanlar Afrika’dan Avrupa’ya gelmeden 20.000 yıl öncesine tarihledi” (<https://arkeofili.com/>, 2021).



Görsel 58. Neandertallerin yaptığı ilk mağara resmi

Bilinen ilk mağara resmi İspanya’da keşfedilmiş olsa da yapılmış olan ilk çizimin Güney Afrika’da olduğu keşfedilmiştir.

“Araştırmacılar Afrika’da bulunan kaya parçası üzerindeki desenlerin 73.000 yıllık olduğuna inanıyor, ancak bunun neyi temsil edebileceğine dair kafaları karışık. Söz konusu çizim, bilinen en eski soyut ve figüratif çizimlerden en az 30.000 yıl daha eski” (<https://arkeofili.com/>, 2021).



Görsel 59. 73,000 Yıllık, yapılan ilk resim

Tarihteki ilk yazılı illüstrasyonlar olarak kabul edilen eserler M.Ö. 1900’lü yıllardan günümüze ulaşan ve Ramessum Papyrus olmuştur.

Tez kapsamında yapılan araştırmalarda, literatür taramalarında, alana dair yapılan sempozyum ve çalıştaylarda konunun ele alındığı ancak gelecek nesillere aktarmada çocuklara yönelik böyle bir alanda bir çalışma yapılmadığı tespit edilmiştir. Pandemi sürecinin zorlu koşullarında bir seramik üretimi ile alana katkı sağlamaktan ziyade bir çocuk kitabı tasarlanması, illüstrasyonlar ve kolajlarla bu çocuk kitabının hayata geçirilmesi düşünülmüştür. Kitabın kahramanı olarak da Çanakkale seramiklerine yaklaşık 70 yıldır emek veren ve son temsilcisi olan İsmail Bütün ve onun torunu olan Mehmet Kerem’e yer verilmiştir. UNESCO’nun Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi kapsamında “Yaşayan İnsan Hazine” ödülünü almış çömlek ustası olan değerli İsmail Bütün ile ilk etapta kitapta yer alacak bilgilerin düzenlenebilmesi, döneme kanıt niteliğinde olması ve teze katkı sağlayacağı düşüncesi ile bir röportaj yapılmıştır.

#### 4.1. İsmail Bütün ile 17.09.2021 Tarihli Röportaj



Görsel 60. İsmail Bütün

### **Seramik ile tanışmanız nasıl oldu?**

*Çanak ve çömlekçi aileden gelen Ahmet Bütün Usta'nın oğlu ve çırağıyım. Yani babamın çanak ve çömlek ustası olması, küçüklükten beri yanında olmam ve yıllarca onun yanında çalışmamla beraber seramikle tanıştım diyebiliriz.*

### **Sizi yetiştiren bir usta oldu mu?**

*Babamdan sonra kalfa olarak, İstanbul'a düştüğüm zamanda Beyşehir, Üzümlü'den oraya ustalar getiriliyor, ben daha kalfayım fakat bunlar Hüseyin Usta, İsmail Usta bir tanesi daha var ismini unutuyorum. Bu ustalar iyi ustalardı. Beyşehir'den geliyorlar İstanbul'a atölyelere orada çalışıyorlar, 200 günlüğüne geliyorlar. Sezonluk çalışıyorlar. Zaten patronumuz Osman Kıvanç da Konyalı. O da bizim büyük ustamız, babası Süleyman Usta'ydı. Manisa'nın Turgutlu kazasının Urganlı beldesinde. Beni o vasıtasıyla götürdüler oraya. Ben, Hüseyin Usta, İsmail Usta bir de Ramazan Usta herhalde ben onlardan çok fayda gördüm.*

### **Ailenizde sizden başka seramik ile ilgilenen var mı?**

*Benim dışımda ailemden seramik ile ilgilenen yok, olmasını isterdim.*

### **Çıracılık döneminizde kiminle veya kimlerle çalıştınız?**

*Çanakkale'de, Manisa'da, İstanbul'da çalıştım. Haliyle farklı ustalarla çalışma fırsatım oldu. İsimleri aklıma gelenler, Hüseyin Usta, İsmail Usta, Ramazan Usta.*

### **Seramik ile ilgilenmeye karar vermeniz nasıl oldu?**

*Ben karar vermedim daha çok hayat şartları diyebiliriz. Çanak ve çömlekçi bir ailede doğmakla beraber küçüklükten beri babamı izleyerek büyüdüm. 8 yaşındayken babamın yanında çırak olarak başladım işe. Kendimi geliştirmek ve babama kanıtlamak için gece gündüz demeden çalıştım. Daha sonra Manisa'da çalıştım, 16 yaşımdayken İstanbul'a çalışmaya gittim tekrar çalışmak için Çanakkale'ye döndüm derken kendiliğinden gelişti.*

### **Seramik ile ilgili en zorlandığınız ve en mutlu olduğunuz günü anlatır mısınız?**

*Hep zorlu geçti. Ben çok sıkıntılar çektim çok mücadelem var yani. Fırın yakıyorum Tanzer Orbay'ın atölyede sanayide, kar dışarıda böyle lapa lapa. Peki, buraya nasıl geliyorsun? Fabrikada çalışmıyor musun? Fabrikada çalışıyorum. Cuma günü sabah işe gidiyorum fabrikaya, akşam 5'te işten çıkıyorum. Gece 12'de işe gidiyorum hemen, o gece. Evde kalmıyorum. Cumartesi günü sabah işten çıkıyorum, otobüse biniyorum uyumak yok.*

*Çanakkale'ye geliyorum, Çanakkale'deki atölyede işe başlıyorum. Cumartesi de öyle çalışıyorum, o gece de çalışıyorum, Pazar da çalışıyorum. Pazar günü akşam Tanzer beyle Çan'a dönüyorum. Eve geldiğim zaman da, eşim önüme yemeği koyduğu zaman ağızıma giden kaşık elimden düşüyordu yorgunluktan. Bu üç dört sene sürdü. Bir gece kar dışarı, fırın yanıyor. Herhalde bayağı bir yorgun düşmüşüm ki fırının kenar tarafına şöyle yaslandım, uyuya kalmışım. Bu arada beni sıkan bir şey oldu kalktım, silkindim baktım fırını göremiyorum, kapıyı da göremiyorum her taraf bir beyaz durman. Ben onun öyle bir şekilde olacağını düşünemedim ki. Çamurda sülfat varmış. O sülfat duman yapıyor beni zehirleyip öldürecek nerdeyse. Ben hemen kapı pencere soğuk moğuk dinlemeden açtım havalandırmayı, bir müddet dışarılarda bir de kendimi üşüttüm o sırada. Velhasıl hep tecrübe ama görerek. Ben mutlu olmadım ki hiç.*

### **Çanakkale seramik geleneğine sizi bağlayan ne oldu? Sizin için önemi nedir?**

*Çanakkale seramiği geleneği yok ki. Var mı? Ne yapayım önemi olmaz mı çok önemi olur. Neden? Şimdi şu anda burası dahil (Çanakkale Seramikleri Araştırma Geliştirme ve Uygulama Merkezi) ve Çanakkale'deki bütün seramik atölyelerini ele alalım. Kötü bir şey yapmıyorlar, bak bunu bilelim ama çocuklar kendi tasarımlarını ortaya koyuyorlar ve burası da dahil ama Çanakkale seramikleri değil. Yani birebir eski teknikleri ve eski formları yapmıyorlar.*

### **Kil ve sırsız siz mi elde edip kullanıyordunuz yoksa hazır mı alıyordunuz?**

*Şimdiki sistemde sır mesela ben bir sır yapabilirim şuanda, mesela nasıl bir sır. Mesela transparan sır yapacağım en kolay olan sır, boraksla da yaparsın kurşunla da yaparsın kurşun dediğim sülyen. Fakat mürdesengi bilen yok. Bu zaten zor bir şey. Şimdi artık her şey hazır. Ama Çanakkale'yi anlatırken borlu, kurşunlu sırlardan bahsedebiliriz. Bizim atölyelerimizin döneminde kullanılan killeri tepedeki 18 Mart yazısının altından alıyorduk sonra orasını yasakladılar şimdiki ceza evine açık cezaevi ile kapalı cezaevinin birleştiği noktada kapının oradan alıyorduk. O zamanlar cezaevi yoktu, bütün atölyeler oradan alıyordu.*

### **Kullanmayı tercih ettiğiniz kil türü nedir ve neden?**

*Kil, kırmızı çamur kullanıyoruz. Yaptığımız ürünlerdeki kullandığımız çamurun ve sırsızın çok kaliteli olması gerekiyor ki fırından çıkan iş çöpe gitmesin. Mesela yapılan işte*



çatlama olmuşsa, çamurda kireçtaşı gibi bir madde kalmışsa, sır hatası dediğimiz durum olmuşsa bu tarz işler fırından çıktıktan sonra çöpe gider.

### **En beğendiğiniz Çanakkale seramiği nedir?**

*Bizde hiç değişmez. Bütün Çanakkale seramiklerinin formları hepsi bizde aynıdır. He hangisi zordur kolaydır dersen o zaman vardır. Ben kolay yapacam dersen çanak, kâse yaparsın daha kolay olur ama bir çömlek işine gidip de bir testi işine girersen tabii zor.*

### **Şuana kadar sadece Türkler ile mi çalıştınız?**

*Farklı şehirlerde çalıştığım oldu ama yabancı ustalarla çalışmadım, yabancı ustalar yok denecek kadar azdır sanırım. Fakat fabrikada çalışırken yabancı teknik elemanlarla çalıştım.*

### **Bir parka isminizin verilmesi size ne hissettirdi?**

*Mutlu oldum yani bir yerinde ne bileyim tabii benden fazla eşim çocuk çocuk torunlarım mutlu oldular yani torunum Mustafa Kerem okula gidiyor. Geçen diyor; büyük baba arkadaşım ile şey yaptırık, köfte ekmek diyor. Arkadaşıma dedim hadi büyük babamın parkına gidelim, oturalım da orda yeriz demiş. Yediniz mi dedim. Yedik orda mutlu oldum dedi. Yani şimdi bunlar hayattayken aldığın ödüller daha kıymetli.*

### **Yaşayan çok değerli bir usta olarak sizin gördüğünüz değerli bir usta veya çırak var mı?**

*Çırak bulamıyorum ki, çırak nerde? Çırak dediğin kişiye bu iş temelden öğretilir. Yani 12-13 yaşlarında başlaması gerekir çıraklığa. Bu dönemde o yaştaki çocuklar okulda öğrencilik yapıyorlar. Haliyle 4 yıllık üniversite eğitimi görmüş yaşı büyük kişilere de çırak muamelesi yapılamaz. Bu yüzden bu mesleği öğretebileceğim bir çırak bulamıyorum.*

### **Bir seramik ustası olarak şuan Çanakkale seramiklerinin doğru bir biçimde üretildiğini düşünüyor musunuz?**

*Yapılmıyor ki. Bir tek üniversite ve Çanakkale Seramikleri Araştırma Geliştirme ve Uygulama Merkezi (ÇASEM) var. Çanakkale'de birçok atölye açıldı ve gün geçtikçe de açılıyor. Herkesin kendi tarzı ve güzel işleri var fakat kimse Çanakkale seramiği yapmıyor. Yapıyor olsa bile kalıpla yapıyorsa o Çanakkale seramiği sayılmıyor. Üzülerek söylüyorum ki ben artık pek üretildiğini göremiyorum.*

## **İsmail usta, o zamanlar çalışanlar parça başı mı çalışıyordu?**

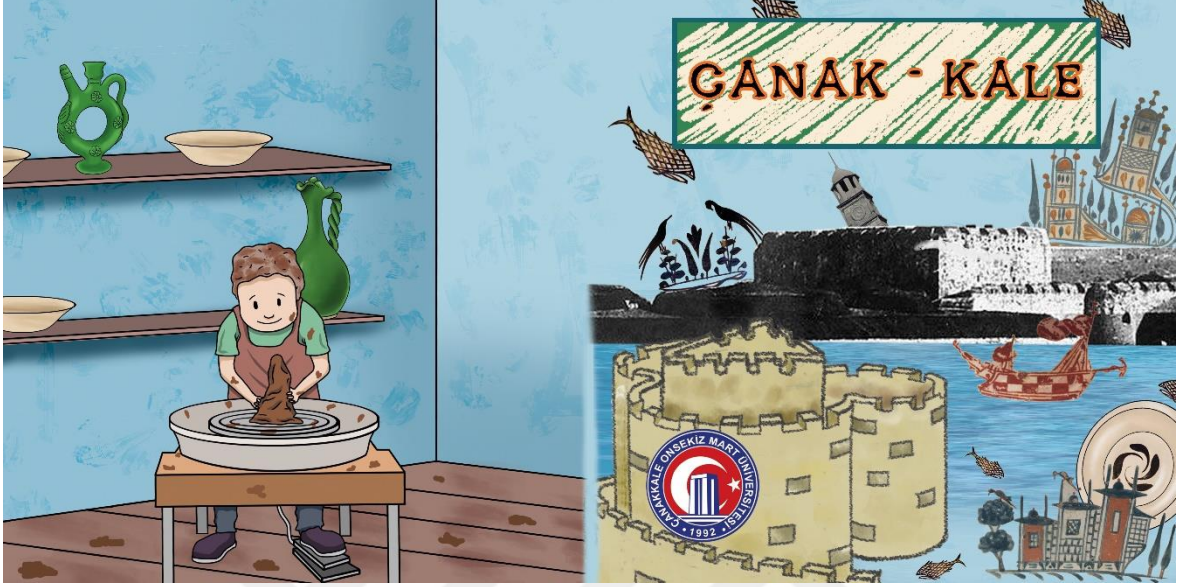
*Evet, parça başı çalışılıyordu. Eee şimdi bizim çalışmalarımız, her ustanın ayrı bir iki kalem yapacağı formlar vardır. Mesela sakızlının nerden baksan on tane ustası var. Yani on tane ustası var, bugün mesela çanak yapılacak, Bodos Niyazi vardı. Niyazi abi çanak ve kâse üzerine çalışırdı. İki gün çanak yapıyorsa iki gün de kâse yapardı ama boyutları var kâselerin. Şimdi ee beş tane bir takım olan kâse var, dört tane bir takım olan kâse var, üç tane bir takım olan kâse var, iki tane bir takım olan kâse var ve tek olan kâse var. Çanak da aynı şekilde, takım çalışmaları böyle bunlar. Kâseler olsun mesela, çömlekleri vardır, reçellikleri vardır ee mesela üç tanesi bir takım olan var, iki tanesi bir takım olan var, tek olan var. E her şeyin de kendine göre bir takımı var. Takım hesabı yapıyorsun. Çanak takımı en son yapılan yüz takım olur ama bazı ustalar “artık çıkış yapamıyorsun seksen takımda kalın” diyordu. O zaman çanak takımlarında en fazla takımı beş tane çanak yapacaksın 40 kuruş, dört tanesine yaparsan yine 40 kuruş yani çanak takımı kâse takımı 40 kuruş. Ee çömlek takımlarına gelince onlar da 8 kuruş. Çömlek takımında da üç tane takım yapıyorsun 80 kuruş alıyorsun. Ben tüm formlardan çekerdim, benim ayırt ettiğim bir takım yoktu.*

İsmail Bütün ile yapılan röportajda, ustanın bu geleneğe dair tespitlerini ve kaygılarını dinlemek, mücadele içinde geçen yaşam hikâyesine ve bu mesleğe olan tutkusuna tanık olmak, tez konusunun literatür ağırlıklı yapısından ziyade sözlü tarih ile bütünleşmesi araştırmanın zengin temeller üzerine kurgulanması adına bir şanstır.

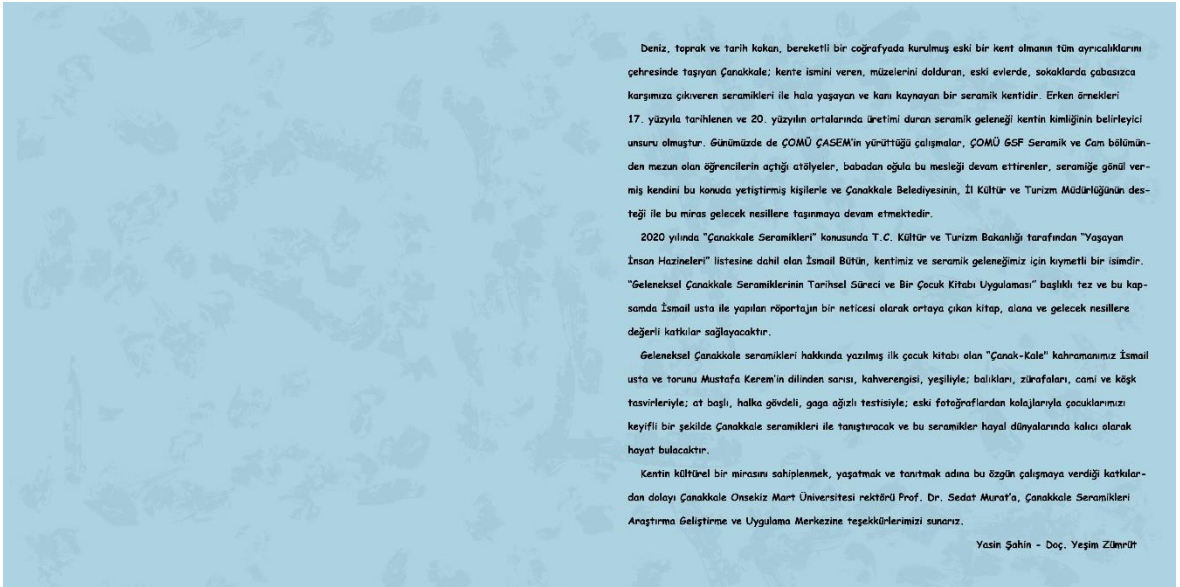
## **4.2. Çanak - Kale Hikâye Kitabı**

Yazının bulunmasından önceki dönemde sözsüz açıklama olan ve anlatılmak isteneni vurgulamak için yapılan illüstrasyonlar göz önüne alındığında bir belge niteliği taşıdığı söylenebilir. Yüzey bakımından Çanakkale seramikleri parça ve fırça dekoru ile birlikte zengin içeriğe sahiptir. Tarih açısından önemli olan bu kentin seramikleri her zaman ilgi çekici olmuştur. Farklı şehirlerden ya da ülkelerden gelen kişilerin, seyyahların, dönerken yanlarında bu seramiklerden götürmelerinden, Türkiye ve dünyadaki müzelerin koleksiyonlarında bulunmasından, dünya fuarlarında sergilenen ve ilgi gören bu seramiklerin önemi bilinmektedir.

Tez kapsamında yapılan araştırmanın farklı bir bakış açısı sunması, tarihsel sürecin yeniden yorumlanması ve gelecek nesillere aktarılması adına, farklı bir sanat dalı olan illüstrasyon sanatı kullanılarak Çanakkale seramiklerinin tarihsel süreci İsmail usta ve torunu Mustafa Mert'in sesinden "Çanak-Kale" başlıklı bir hikâye kitabı ile vurgulanmak istenmiştir. İllüstrasyonlar, metnin gerektirdiği yerlerde dönem fotoğrafları ve kolajları ile desteklenmiştir. Çanakkale seramiklerinin geçirdiği aşamalar, önemli noktalar, tarihsel süreç olmak üzere dört bölümden oluşan tez metnin kitapta çocuklara hitap edecek bir dille aktarılması, görseller ve metnin uyumu öncelikli hedef olarak konulmuştur. Kitap çalışmasında literatür taraması yapılırken başta Turan Takaoğlu ve Ayşe Takaoğlu'nun eseri Çanakkale seramikleri 1670-1915 Bir Kentin Sessiz Tanıkları olmakla beraber, Gönül Öney'in Türk Devri Çanakkale Seramikleri isimli eserinden yararlanılmıştır. Ayrıca görsel olarak da Çanakkale'nin önceki yıllardaki fotoğraflarından, Suna ve İnan Kıraç koleksiyonlarındaki fotoğraflardan, Sadberk Hanım Müzesindeki ve Çinili Köşk'teki eserlerden ve birçok farklı kaynaktan yararlanılmıştır. Yabancı ve Türkçe kaynaklar araştırılmış, Çanakkale seramiklerinin yapımı, ardından bu seramiklerle ilgilenen ve alışveriş yapan seyyahlar, dünyaya açılan ve ticareti yapılan Çanakkale seramiklerinden bahseden konsolosların yazıları incelenmiştir. Çalışmanın devamında Türkiye ile sınırlı kalmayan başarılı bir şekilde dünya fuarlarında ve müzelerde yer alan eserlerle temsilimizden bahsedilmiştir. Tez yazım sürecinde gelişen pandemi koşulları ile birlikte atölye ortamında seramik uygulama yapabilme imkanının sifira indiği bir dönemde gelişen çocuk kitabı resimleme ve yazma düşüncesinin hayata geçirilmesi bu seramik geleneğine olan farkındalığı arttırma adına çok daha anlamlı katkılar sunacağı öngörülmüştür. 7'den 70'e bu kitabı eline alan herkes Çanakkale seramikleri hakkında fikir sahibi olacaktır.



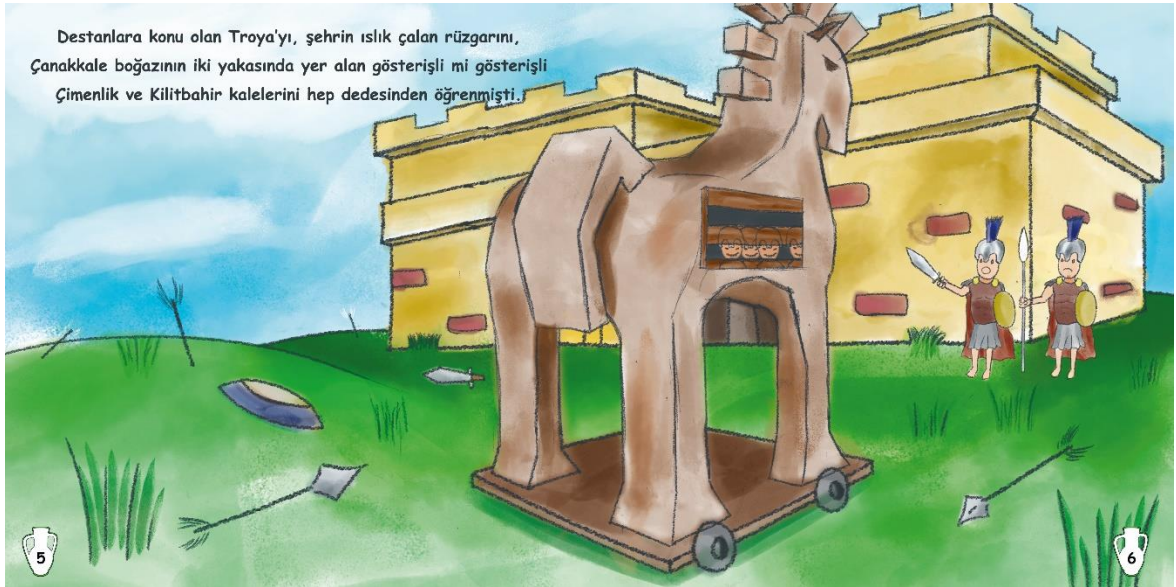
Görsel 61. Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin



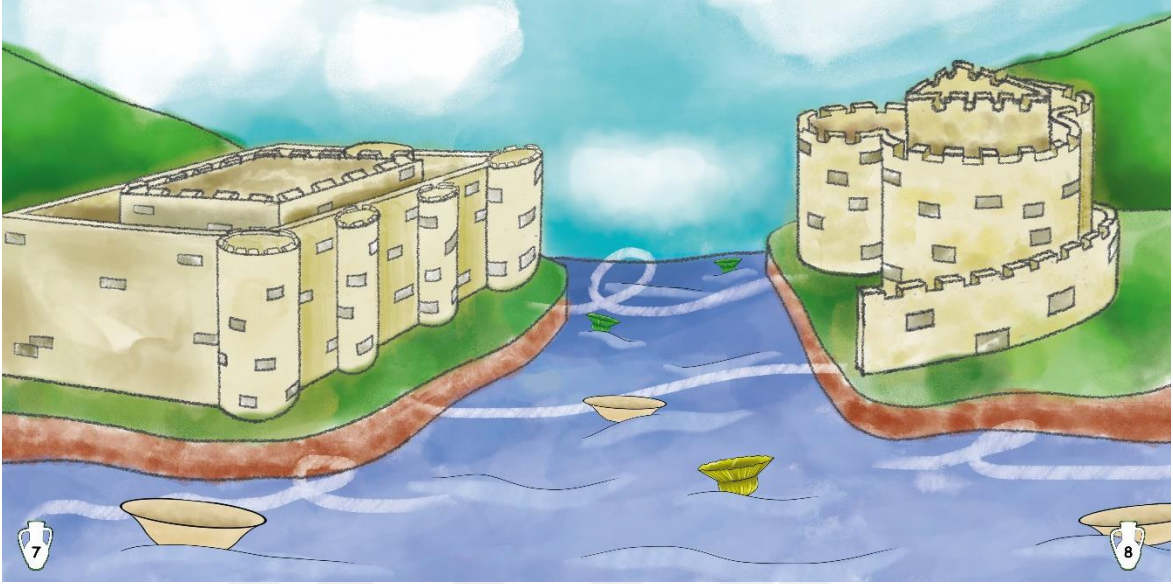
Görsel 62. Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin



Görsel 63. Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin



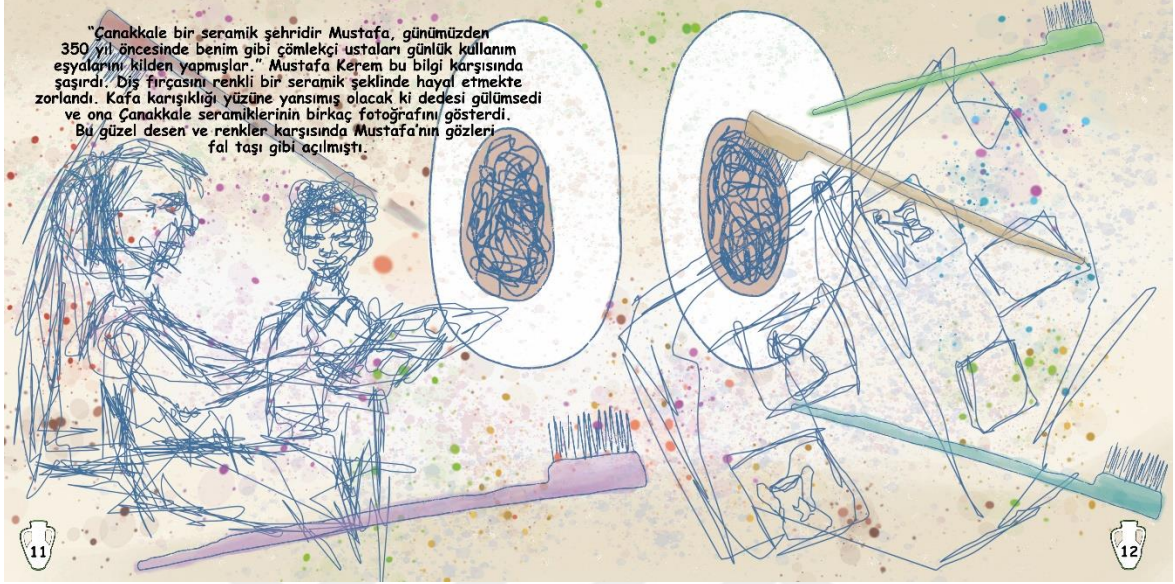
Görsel 64. Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin



Görsel 65. Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin



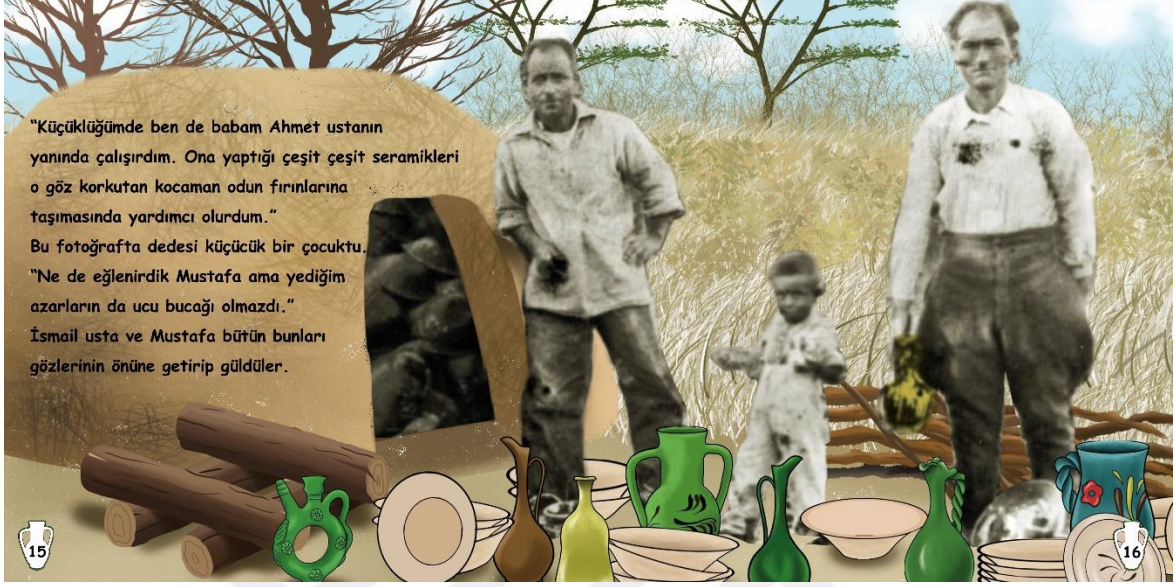
Görsel 66. Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin



Görsel 67. Dijital illüstrasyon – Duru Zümrüt



Görsel 68. Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin

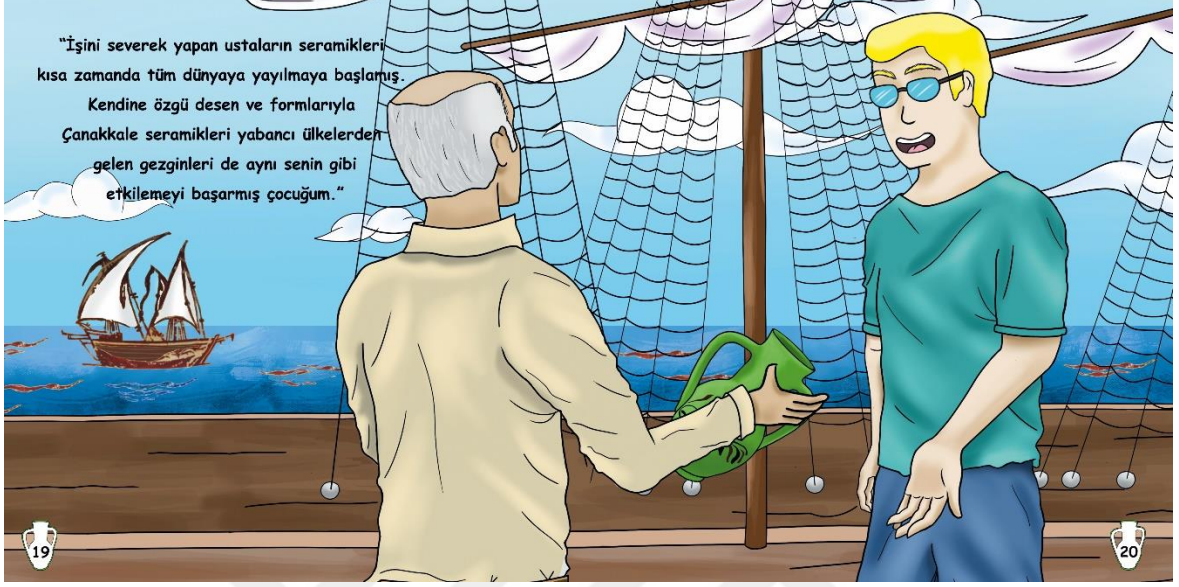


Görsel 69. Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin



Görsel 70. Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin

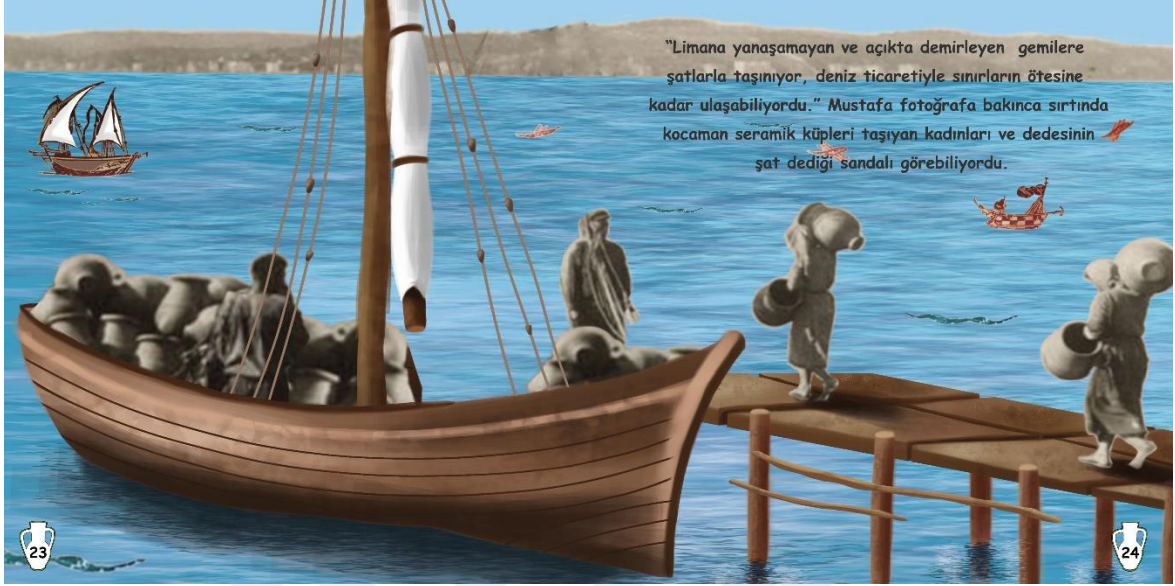




Görsel 71. Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin



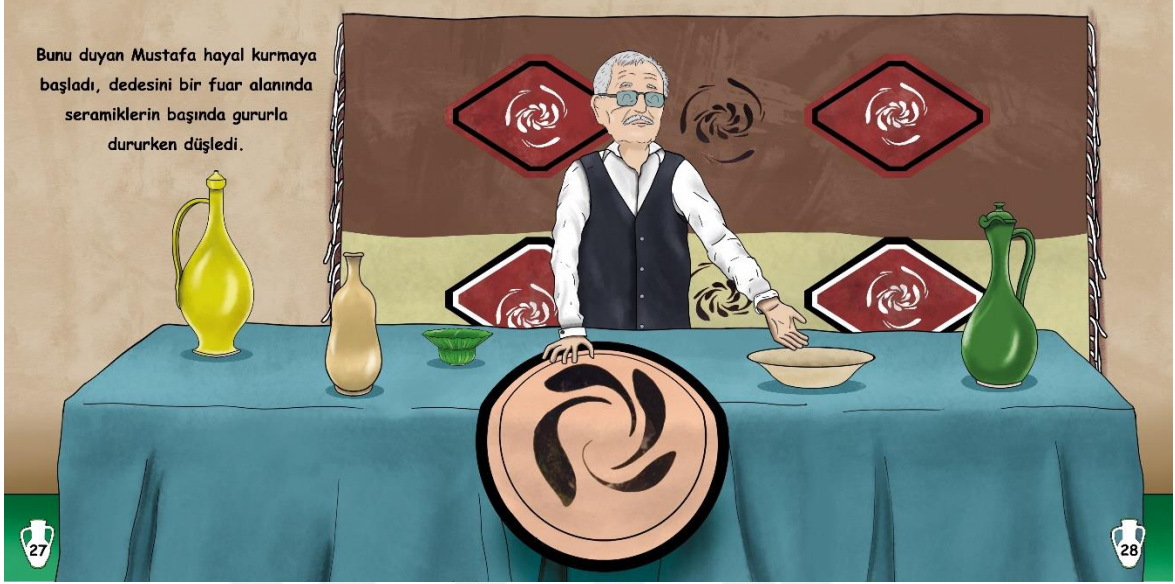
Görsel 72. Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin



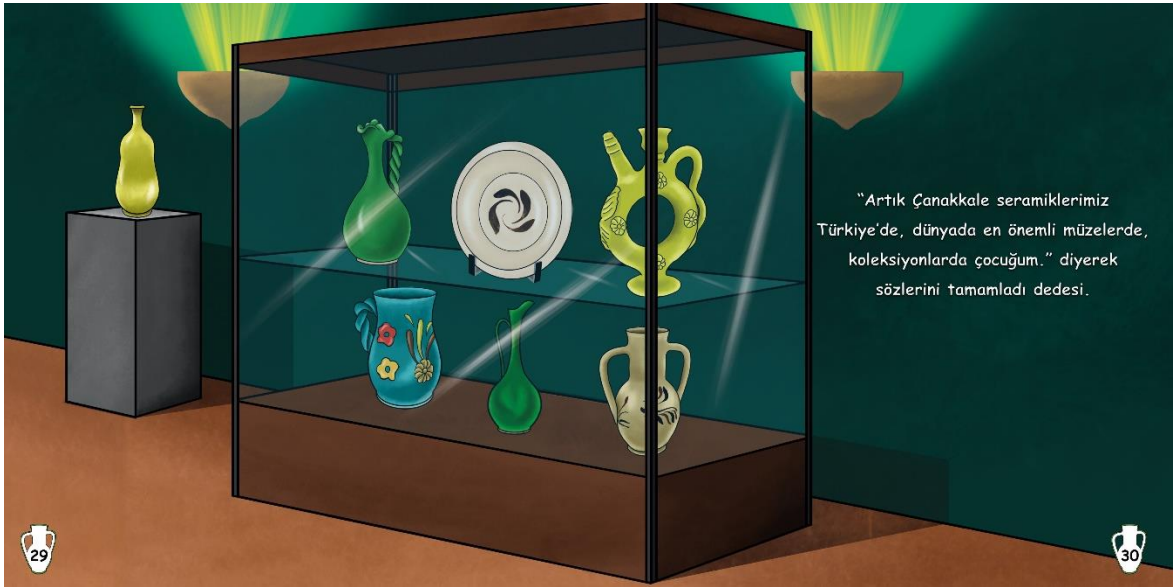
Görsel 73. Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin



Görsel 74. Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin



Görsel 75. Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin



Görsel 76. Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin



Görsel 77. Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin



Görsel 78. Dijital illüstrasyon – Yasin Şahin

## BEŞİNCEİ BÖLÜM

### SONUÇ VE ÖNERİLER

Deniz kenarında yer alan önemli bir ticari liman niteliği taşıyan Çanakkale’de seramik üretimi için gerekli hammadde ihtiyacının kolaylıkla temin edilebilir olması burada bir seramik geleneğinin doğmasını da beraberinde getirmiştir. Türkiye’de seramikle ismini duyurmuş üç bölgeden biri olan Çanakkale, seramiklerinin üslubu ve sunulduğu kesim bakımından diğerlerinden ayrılmaktadır. Tez kapsamında, Çanakkale seramiklerinin tarihsel süreci, gelişimi, aktif olarak üretildiği dönemler, konsolos ve seyyahların tespitleri, fuarlarda ve müzelerde temsilleri kapsamlı bir şekilde araştırılmıştır.

Şimdiye kadar yapılan Çanakkale seramikleri ile ilgili tezlerde ve literatür taramalarında bu seramikler ile ilgili tarihi sürecin, form, dekor ve üretime yönelik bölümlerin vurgulandığı tespit edilmiştir. Bu nedenle tez kapsamında tekrara düşmemek farklı bir bakış açısı sunabilmek için öncelikle seyyahlar, elçilikler, konsolosluklar, fuarlar ve müzeler üzerinden Çanakkale seramikleri temsilinin ön planda tutulduğu bir araştırma çerçevesi oluşturulmuştur.

Geleneksel bir kültürü sahiplenmek anlamak ve kavramak konusunda gençlerin, yeni nesillerin önemini bilinciyle, tezin son bölümünde öncelikle ilköğretim yaş grubu hedeflenerek tüm genç ve yetişkin bireyler için bir hikâye kitabı tasarlanmıştır.

Çanakkale seramikleri hakkında bilgi vermesi hedeflenen kitabı yazarken, bilgiyi aktarmada sıcak bir bağ yaratmak adına dede torun ilişkisi üzerinden metin kurgulanmıştır. Bu karakterlerinde 2020 yılında “Çanakkale Seramikleri” konusunda T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından “Yaşayan İnsan Hazinesi” listesine dahil olan kentimiz ve seramik geleneğimizin kıymetli ismi İsmail Bütün usta ve torunu Mustafa Kerem olması düşünülmüştür. Kendisiyle yapılan röportajın tezde yer alması hakkında ve hikâye kitabının kahramanı olarak yer alacağına dair usta ile görüşülmüş, bu konuda ustanın onayı alınmıştır. Çanakkale seramiklerinin yaşayan son ustalarından biri olan İsmail Bütün ün Çanakkale seramiklerine dair anıları, tespitleri, verdiği bilgiler, düne ve bu güne dair yaptığı yorumlar alana değerli katkılar sağlayacaktır.

Özellikle Çanakkale’nin genel anlamda kültürel ve tarihi niteliklerini ön plana çıkartmak ve Çanakkale seramiklerini süreci ile birlikte ele almak, bunu yaparken de gelecek

nesillerle bir bağ oluşturabilmenin hedeflendiği tez de, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi bünyesinde kurulan ve misyonu Çanakkale seramiklerini geliştirmek ve yaşatmak olan Çanakkale Seramikleri Araştırma Geliştirme ve Uygulama Merkezi(ÇASEM) ile gerekli görüşmeler yapılarak tezin bir çıktısı olarak sonuçlandırılan “Çanak-Kale” başlıklı hikâye kitabının, üniversite yayını olarak basılması planlanmıştır. Kitabın çok daha geniş kitlelere ulaşabilmesi yolunda adımlar atılmış, basılan hikâye kitabının Çanakkale Seramik Müze’sinde, Troya Müze’sinde ve kent meydanındaki üniversitenin satış ofisinde yer alması öngörülmüştür. Tezin önceliği olarak bu sürecin farklı bir bakış açısı ile ele alınması, geleneksel Çanakkale seramiklerinin sürecinin belgelerle, kayıtlarla, literatür taramalarıyla belgelenecek ortaya konulması ve sonuç olarak da yeni nesillere aktarılması noktasında alana katkı sağlanması hedeflenmiştir. Hedef doğrultusunda da “Çanak-Kale” başlıklı bir hikâye kitabı ile çalışma tamamlanmıştır.

Yapılan araştırmada, gün geçtikçe kentteki atölye sayılarının arttığı, belki de bir kaç asır sonranın tarihinin bugün yazıldığı bu yeni sürecin, günümüzdeki Çanakkale seramiklerinin araştırmaya açık bir konu olduğu tespit edilmiştir.

## KAYNAKÇA

- Ayda, D. (1994). “XIX. Yüzyıl Çanakkale Seramiklerinden, Ördek Başlı Testiler”.  
*Vakıflar Dergisi*, 24, 159-164.
- Ayda, D. (1997). “Çanakkale Seramikleri”. *Vakıflar Dergisi*, 26, 373-389.
- Bakla, E. (1991). “Çanakkale Seramiklerine Saygı”. *VIP Dergisi*, 19, 196.
- Baytop, A. (2006). “Onsekizinci Yüzyılın İkinci Yarısında Doğu Akdeniz Bölgesinde Bir Bitki Toplayıcısı John Sibthorp (1758-1796)”. *Dergipark*, 7(2).
- Beddoe, J. (1910). *Memories of Eighty Years*. Londra: J.W. Arrowsmith.
- Blacker, J. F. (1923). *The Abc of Collecting Old English Pottery*. Londra: Stanley Paul.
- Brassey, A. (1880). *Sunshine and Storm in the East, or Cruises to Cyprus and Constantinople*. New York: Henry Holt.
- Cabanel, M. (1889). *Bulletin Consulaire Français. Recueil des Rapports Commerciaux*, vol. 19. Paris: Imprimerie Nationale.
- Chandler, R (1775). *Travels in Asia Minor: or, an Account of A Tour Made at the Expense of the Society of Dilettanti Vol 2*. Oxford: Clarendon Press.
- Chishull, E. (1747). *Travels in Turkey and Back to England*. Londra: W.Bowyer.
- Cochran, W. (1887). *Pen and Pencil in Asia Minor; or, Notes From the Levant*. Londra: Sampson Low, Marston, Searle, Rivington.
- Conder, J. (1830). *The Modern Traveller: A Description, Geographical, Historical, and Topographical, of the Various Countries of the Globe Vol. 14*. Londra: James Duncan.

- Cortazzi, F. A. (1874). Reports from her Majesty's Consuls on the Manufactures, Commerce, &c., of Their Consular Districts, Part 3. Londra: Harrison and Sons.
- Cuinet, V. (1894). La Turquie D'asie Géographie Administrative, Statistique Vol. 3. Paris: Ernest Leroux.
- Çelebi, E. (2010). Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi. (Haz. Seyit Ali Kahraman), Akkirman - Belgrad - Gelibolu - Manastır - Özü - Saraybosna - Slovenya - Tokat - Üsküp 5.Kitap 2.Cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çelebi, E. (2011). Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi. (Haz. Seyit Ali Kahraman) Kütahya, Manisa, İzmir, Antalya, Karaman, Adana, Halep, Şam, Kudüs, Mekke, Medine 9.Kitap 1.Cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dallaway, J. (1797). Constantinople, Ancient and Modern, with Excursions to the Shores And Islands of the Archipelago and the Troad. Londra: T. Bensley.
- Diri Apaydın, T. (2018). İngiltere Müzelerindeki Osmanlı Seramik Koleksiyonunun Oluşumu. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları.
- Diri Apaydın, T. (2020). “Büyük Britanya Müze Koleksiyonlarındaki Bilinen Hayvan Figürlü Çanakkale Seramikleri”. *Dergipark*, 10 (2), 262-277.
- Dufferin, H. (1916). My Russian And Turkish Journals. New York: Charles Scribner's Sons.
- Ekiz, D. (2020). Atina Benaki Müzesi'nde Bulunan Çanakkale Seramikleri. Karabük: Karabük Üniversitesi Yayınları.
- Engin Karaoğlu, H. (2019). Osmanlı İmparatorluğunun Son Döneminde Halkla İlişkiler Örneği Olarak Dünya Fuarları. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Expositions nationales (1863). Coup D'oeil Général Sur L'exposition Nationale À Constantinople. İstanbul.



- Flaubert, G. (1910). Notes De Voyages Vol. 2. Paris: Louis Conard.
- Goodenow, J. H. (1876). Report upon the Commercial Relations of the United States with Foreign Countries for the Year 1875. Washington
- Garnett, L. M. J. (1891). The Picturesque Mediterranean, Vol. 2. Londra: Cassel Company.
- Grelot, W. J. (1683). A Late Voyage to Constantinople: Containing an Exact Description of the Propontis and Hellespont, with the Dardanel. Londra: John Playford.
- Işıkkhan, S. (2015). “Tarihi Çanakkale Seramiklerinin Yeniden Üretimine Yönelik Güncel-Teknolojik Denemeler”. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 34, 133-169.
- ifm (2012). Türkiye Fuar Albümü. (Haz. Aytaç Işıklı). İstanbul: İhlas Matbaacılık.
- Jones, George Matthew (1827). Travels In Norway, Sweden, Finland, Russia and Turkey Vol. 2. Londra: John Murray.
- Kara Pehlivan, N. ; Ergüney, Y. D. (2015). Ondokuzuncu Yüzyıl Dünya Fuarlarında Osmanlı Temsiliyeti. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Kılıçoğlu, E. (2019). Ankara Etnoğrafya Müzesi’ nde Bulunan Çanakkale Seramikleri. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Yayınları.
- Kıraç, S. ve Kıraç, İ. (1996). Çanakkale Seramikleri. İstanbul: Mas Matbaacılık.
- Knight, W. (1849). A Diary In The Dardanelles: Written On Board The Schooner Corsair, While Beating Through The Straits, From Tenedos To Marmora. Londra.
- Korkmaz, Ş. (2010). “Çanakkale’de Yangınlar (1836–1866)”. *Dergipark*, 29 (48), 55.
- Küçükbiçmen, E. (2007). Çanakkale Seramikleri’nde Hayvan Figürleri ve Günümüz Yorumları. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Lane, A. (1957). Later Islamic Pottery: Persia, Syria, Egypt, Turkey. (Çev. Gönül Öney), London: Faber And Faber.
- Laurent, P. E. (1821). Recollections Of A Classical Tour Through Various Parts of Greece, Turkey, and Italy: Made In The Years 1818 & 1819. Londra: G. Whittaker, W.B Whittaker.
- Majesty's Commissioners (1862). The International Exhibition of 1862. The Illustrated Catalogue of the Industrial Department Volume 4, Foreign Division. London: Majesty's Commissioners.
- Michaud, J. F. (1833). Correspondance D'orient 1830-31. Paris: Ducollet.
- Moltke, Helmuth Von (1969). Moltke'nin Türkiye Mektupları. (Çev. Hayrullah Örs), İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Okumuş Şen, H. (2019). "Koleksiyonları Yerel, Bölgesel ya da Dünya Geneline Dayalı Seramik Müzesi Örnekleri". *Dergipark*, 2 (10), 16-36.
- Olivier, G. A. (1801). Travels in the Ottoman Empire, Egypt And Persia Undertaken by Order of the Government of France, During The First Six Years of The Republic. Londra: T. N. Longman, O. Rees.
- Öney, G. ; Altun, A. ; Carswell, J. (1991). Sadberk Hanım Müzesi Türk Çini Ve Seramikleri. İstanbul: Vehbi Koç Vakfı.
- Özçeri, E. (2014). Displaying the Empire: A search for Self Representation of the Ottoman Empire in the international Exhibitions of the Nineteenth Century. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Pamukciyan, K. (1992). "1867 Yılı Paris Sergisine Katılan Osmanlı Sanatkârları". *Tarih ve Toplum Dergisi*, 18 (105). Türkiye: İletişim Yayınları.
- Pococke, R. (1745). A Description Of The East And Some Other Countries. Vol. 2, Part 1. Londra: W.Bowyer.

- Prime, W. C. (1878). Pottery and Porcelain of All Times and Nations: With Tables of Factory and Nations. New York: Harper and Brothers.
- Purdy, J. (1827). The New Sailing Directory for the Mediterranean Sea, the Adriatic Sea, or Gulf of Venice, the Archipelago and Levant, the Sea of Marmara, and the Black Sea. Londra: R. H. Laurie.
- Salahaddin Bey (1867). La Turquie À L'exposition Universelle De 1867. Paris: Librairie Hachette.
- Sanay, F. (1989). Türk Dönemi Çanakkale Seramiklerinin Dünü ve Bugünü. İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Schreiner, G. A. (1918). From Berlin To Baghdad Behind The Scenes In The Near East. New York: Harper And Brothers.
- Sibthop, J. (1820). Travels In Various Countries Of The East Being A Continuation Of Memoirs Relating To European And Asiatic Turkey, Etc. Londra: Longman, Hurst, Rees, Orme, Brown.
- Smith, A. (1850). A Month At Constantinople. Londra: David Bogue.
- Smith, W. (1875). The Masterpieces Of The Centennial International Exhibition Illustrated Volume 2, Industrial Art. Philadelphia: Gebbie & Barrie.
- Takaoğlu, T. ; Takaoğlu, A. (2020). Çanakkale Seramikleri 1670-1915 Bir Kentin Sessiz Tanıkları. Ankara: Emsal Matbaa Tanıtım.
- Historical Affairs Turkey. (1766, October). The Scots Magazine.
- Tietz, F. (1836). St. Petersburg, Constantinople, and Napoli di Romania in 1833 and 1834. New York: Theodore Foster.
- Ubicini, J. H. A. (1855). La Turquie Actuelle. Paris: Librairie De L. Hachette 7. Sayfa 2. Dipnot.

United States Centennial Commission (1876). International Exhibition, 1876: Official Catalogue, Part I. Philadelphia: John R. Nagle.

Uysal, A. O. (2008). Ezine-Akköy'de Tarihi Anıtlar ve Seramikçilik. *Ezine Değerler Sempozyumu*, 86, Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları.

Wrench, W. H. (1872). Reports Relative to British Consular Establishments: 1858-1871, Part 3. (Ottoman Dominions). Londra: Harrison and Sons.

Vitalis, E. (1864). Recueil Consulaire Contenant les Rapports Commerciaux des Agents vol. 10.

Young, M. (1854). Our Camp In Turkey And The Way To It. Londra: Richard Bentley.

Yücel, Y. (1985). Çanakkale Maddesi. *Yurt Ansiklopedisi*, 3, İstanbul: Anadolu Yayıncılık.

Ziya, M. (1328, 1 Ağustos). Şimdiye Kadar Hakkında Herhangi Bir İnceleme Yapılmamış Bir Şehzade Mezarı, *Şehbal Gazetesi*.

### ***İnternet Kaynakları***

Arkhesanat (2020). İllüstrasyon Nedir?, <https://www.arkhesanat.com/illustrasyon-nedir/>, (Erişim Tarihi: 05.06.2021).

British Museum, [https://tr.wikipedia.org/wiki/British\\_Museum](https://tr.wikipedia.org/wiki/British_Museum), (Erişim Tarihi: 25.03.2021)

Burrell Collection, [https://en.wikipedia.org/wiki/Burrell\\_Collection#History](https://en.wikipedia.org/wiki/Burrell_Collection#History), (Erişim Tarihi: 26.03.2021).

Durham University Oriental Museum, [https://en.wikipedia.org/wiki/Durham\\_University\\_Oriental\\_Museum](https://en.wikipedia.org/wiki/Durham_University_Oriental_Museum) (Erişim Tarihi: 25.03.2021).

Ertuğrul, Ermen (2016). Güney Afrika’da Bilinen En Eski Çizim Bulundu.

<https://arkeofili.com/guney-afrikada-bilinen-en-eski-cizim-bulundu/>, (Erişim Tarihi: 05.06.2021).

Ertuğrul, Erman (2016). İlk Defa Neandertallerin Yaptığı Mağara Resimleri Bulundu.

<https://arkeofili.com/neandertaller-tarafindan-yapilmis-magara-resimleri-bulundu/>, (Erişim Tarihi: 05.06.2021).

Fitzwilliam Müzesi, [https://tr.wikipedia.org/wiki/Fitzwilliam\\_Müzesi](https://tr.wikipedia.org/wiki/Fitzwilliam_Müzesi) (Erişim Tarihi: 26.03.2021).

J. Perkins, Kenneth (1976). Türklerin Amerika’da Katıldığı İlk Fuar: 1876 Philadelphia

100. Yıl Fuarı, (Der. [www.turkavenue.com](http://www.turkavenue.com)), [https://www.turkavenue.com/index.php?option=com\\_content&view=article&id=3229:-turklerin-amerikada-katildigi-ilk-fuar-1876-philadelphia-&catid=178:ilk-gocmenler&Itemid=789](https://www.turkavenue.com/index.php?option=com_content&view=article&id=3229:-turklerin-amerikada-katildigi-ilk-fuar-1876-philadelphia-&catid=178:ilk-gocmenler&Itemid=789), (Erişim Tarihi: 05.03.2021).

Kaleiçi Müzesi, [https://ansiklopedi.vkv.org.tr/Kategoriler/Kurumlar/Vehbi-Koc-](https://ansiklopedi.vkv.org.tr/Kategoriler/Kurumlar/Vehbi-Koc-Kurumlari-Vakfi/Kaleici-Muzesi)

[Kurumlari-Vakfi/Kaleici-Muzesi](https://ansiklopedi.vkv.org.tr/Kategoriler/Kurumlar/Vehbi-Koc-Kurumlari-Vakfi/Kaleici-Muzesi) (Erişim Tarihi: 28.03.2021)

Vingopoulou, Ioli (2014). Dilettanti Cemiyeti,

<https://tr.travelogues.gr/collection.php?view=7>, (Erişim Tarihi: 05.03.2021).

Vingopoulou, Ioli (2014). OLIVIER, Guillaume Antoine,

<https://tr.travelogues.gr/travelogue.php?view=242&creator=1069605&tag=8882>, (Erişim Tarihi: 05.03.2021).

WhisperToMe (2019). Vital Cuinet, [https://en.wikipedia.org/wiki/Vital\\_Cuinet](https://en.wikipedia.org/wiki/Vital_Cuinet), (Erişim

Tarihi: 05.03.2021).

# ÖZGEÇMİŞ

## KİŞİSEL BİLGİLER

İsim Soyisim : Yasin Şahin  
Doğum Tarihi ve Yeri :

## EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik Bölümü, 2018  
Yüksek Lisans Öğrenimi : Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Seramik Anasanat Dalı, 2022  
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

## İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurumlar ve Yıl:

## İLETİŞİM

E-posta Adresi :  
ORCID :